

Sufinancira
Europska unija

Ekumenska inicijativa žena

ПРИРУЧНИК ЗА ЦЕНТРЕ ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД У РЕПУБЛИЦИ
СРПСКОЈ ЗА ПРИМЈЕНУ НОВОГ ПОРОДИЧНОГ ЗАКОНА

Требиње, 2025.

ПРИРУЧНИК ЗА ЦЕНТРЕ ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ ЗА
ПРИМЈЕНУ НОВОГ ПОРОДИЧНОГ ЗАКОНА

Аутори:

Проф. др Дарко Радић,

редовни професор Правног факултета Универзитета у Бањој Луци и судија
Уставног суда Републике Српске

Дејан Пилиповић, ма,

виши асистент Правног факултета Универзитета у Бањој Луци

Драженка Кудра-Милијевић,

судија Основног суда у Бањој Луци

Татјана Новаковић-Манојловић,

виши стручни сарадник за породичноправну заштиту и старатељство у
Министарству здравља и социјалне заштите Републике Српске

Издавач:

Фондација „Женски центар“ Требиње

За издавача:

Љиљана Чичковић

Лектура и коректура: Оливера Стевић

Припрема за штампу и штампа: „PL. PRINTEX“ с.п. Мирослав Јањић

За штампарију: „PL. PRINTEX“ с.п. Мирослав Јањић

Тираж: 500 комада

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	5
1. ПРЕСТАНАК БРАКА, ВРШЕЊЕ РОДИТЕЉСКОГ ПРАВА, УРЕЂЕЊЕ ОДРЖАВАЊА ЛИЧНИХ ОДНОСА СА ДЈЕТЕТОМ И ПРАВО ДЈЕТЕТА НА СЛОБОДНО ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	7
1.1. Престанак брака	10
1.1.1. Развод брака.....	10
1.1.2. Поништење брака.....	12
1.1.3. Поступак у брачном спору	12
1.2. Вршење родитељског права	16
1.2.1. Заједничко вршење родитељског права	16
1.2.2. Самостално вршење родитељског права	17
1.3. Уређење одржавања личних односа са дјететом.....	18
1.4. Поступак за уређење вршења родитељског права и одржавања личних односа са дјететом и право дјетета на слободно изражавање мишљења	20
2. ОДУЗИМАЊЕ РОДИТЕЉСКОГ ПРАВА.....	26
2.1. Разлози за одузимање родитељског права	26
2.2. Поступак за одузимање родитељског права	34
2.3. Пракса Европског суда за људска права и судова у Републици Српској	40
3. РАЗВОД БРАКА И УЛОГА ОРГАНА СТАРАТЕЉСТВА С ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ПОСТУПАК МИРЕЊА БРАЧНИХ СУПРУЖНИКА	43
4. ПОРОДИЧНОПРАВНИ ЕФЕКТИ ВАНБРАЧНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ.....	49
5. МЈЕРЕ ОРГАНА СТАРАТЕЉСТВА ЗА ЗАШТИТУ ПРАВА ДЈЕТЕТА.....	55
5.1. Упозорење	56
5.2. Мјера надзора над вршењем родитељског права/мјера појачаног надзора над вршењем родитељског права	59
5.3. Мјера издвајања дјетета из породице.....	65

5.4. Мјере заштите имовинских права и интереса дјетета.....	69
6. УСВОЈЕЊЕ.....	72
6.1 Услови за заснивање усвојења	72
6.2. Посебни услови за заснивање непотпуног усвојења.....	81
6.3. Посебни услови за заснивање потпуног усвојења.....	83
6.4. Дејства усвојења.....	84
6.5. Поступак заснивања усвојења	84
6.6. Општа подобност усвојилаца и усвојеника.....	86
6.7. Јединствени лични регистар усвојења	88
6.8. Рјешење о заснивању усвојења.....	91
7. СТАРАТЕЉСТВО	94
7.1. Стављање под старатељство, врсте старатељства и услови за стараоца	94
7.2. Дужности и права старатеља	100
7.3. Старатељство над малољетним лицем.....	108
7.4. Старатељство над лицима којима је одузета пословна способност.....	111
7.5. Старатељство за посебне случајеве.....	113
7.6. Надлежност и поступак.....	115
8. ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ РОДИТЕЉА И ДЈЕЦЕ.....	117

ПРЕДГОВОР

Приручник за Центре за социјални рад у Републици Српској за примјену новог Породичног закона представља једну од активности у реализацији пројекта Фондације „Женски центар“ Требиње под називом „Заговарање и умрежавање за дослиједну примјену Породичног закона РС и ФБиХ“ који је финансијски подржан од стране Екуменске иницијативе жена и Европске уније.

Нови Породични закон (Службени гласник Републике Српске, бр. 17/2023, 27/2024, 20/2025 - Одлука Уставног суда Републике Српске и 61/2025) је привукао пажњу стручне и опште јавности. Циљ Приручника је упознавање стручног особља у Центрима за социјални рад у Републици Српској са новинама и проблемским питањима у контексту примјене новог Породичног закона, као и са могућим рјешењима и тумачењем одредаба прописа ради адекватне примјене закона. У том смислу, служи и навођење судске и управне праксе поводом примјене новог Породичног закона, а како би се олакшао и уједначио рад стручног особља у Центрима за социјални рад. У Приручнику нису на уџбенички начин обрађене све одредбе новог Породичног закона, већ на што практичнији начин одредбе Породичног закона са којима се сусрећу Центри за социјални рад, а које уједно представљају нова или реформисана рјешења у породичном праву. Цитирање релевантне литературе и судске и управне праксе, у мјери у којој је то било могуће, је извршено у оквиру самог текста Приручника.

Тим за израду овог Приручника су чинили: проф. др Дарко Радић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Бањој Луци и судија Уставног суда Републике Српске, Дејан Пилиповић, ма, виши асистент Правног факултета Универзитета у Бањој Луци, Драженка Кудра-Милијевић, судија Основног суда у Бањој Луци и Татјана Новаковић-Манојловић, виши стручни сарадник за породичноправну заштиту и старатељство у Министарству здравља и социјалне заштите Републике Српске. Проф. др Дарко Радић је као вођа тима координисао израдом и извршио је коначну редакцију Приручника, те је припремио Предговор. Судија Драженка Кудра-Милијевић је припремила прилог Престанак брака, вршење родитељског права, уређење одржавања личних односа са дјететом и право дјетета на слободно изражавање мишљења. Дејан

Пилиповић, ма је припремио прилоге: Одузимање родитељског права, Развод брака и улога органа старатељства с посебним освртом на поступак мирена брачних супружника и Породичноправни ефекти ванбрачне заједнице. Татјана Новаковић-Манојловић је припремила прилоге: Мјере органа старатељства за заштиту права дјетета, Усвојење, Старатељство и Имовинскоправни односи родитеља и дјеце.

1. ПРЕСТАНАК БРАКА, ВРШЕЊЕ РОДИТЕЉСКОГ ПРАВА, УРЕЂЕЊЕ ОДРЖАВАЊА ЛИЧНИХ ОДНОСА СА ДЈЕТЕТОМ И ПРАВО ДЈЕТЕТА НА СЛОБОДНО ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА

Породични закон („Службени гласник“ Републике Српске број 17/23, 27/24, 20/25– Одлука Уставног суда Републике Српске и 61/25; у даљем тексту: ПЗ) који је у примјени од 01.09.2023. године доноси бројне новине, а једна од тих новина је улога суда код уређивања одржавања личних односа дјетета са родитељем са којим дијете не живи, затим увођење у законску регулативу заједничког вршења родитељског права, а измјене су присутне и код одређивања издржавања дјетета, које се ступањем на снагу новог закона одређује у фиксном мјесечном новчаном износу са распоном од 15 % (од просјечне мјесечне нето плате у Републици Српској за свако издржавано лице) до 50% (од укупних мјесечних прихода даваоца издржавања за сва лица која траже издржавање). У односу на раније законско рјешење, разлика се, дакле, не огледа само у томе што се издржавање досуђује искључиво у фиксном новчаном износу, већ разлику учачамо и у односу на основицу обзиром да је према раније важећем Породичном закону основица била лични доходак, пензија, стална новчана рента (ако се лице које је дужно да даје издржавање налази у радном односу или је корисник пензије, или остварује сталну новчану ренту у мјесечним износима), односно зајамчени лични доходак у Републици (ако лице које је дужно да даје издржавање није у радном односу ни корисник пензије, а нити остварује сталну новчану ренту у мјесечним износима).

Основни принцип од којег крећемо када се ради о интересима малољетне дјете, било да су рођена у браку или у ванбрачној заједници, као и усвојене дјете (малољетна) или дјете над којом је продужено родитељско право јесте да је свако дужан да се руководи и поступа у складу са најбољим интересом дјетета¹. Најбољи интереси дјетета представљају међународни стандард и један од основних принципа Конвенције о правима дјетета, а чији је потписник Босна и Херцеговина и у том смислу је обавезна да обезбиједи њену примјену кроз национално законодавство². Конвенција прокламује да су „у свим активностима које се тичу дјете од примарног значаја најбољи интереси дјетета без обзира

¹ Члан 8. ПЗ.

² Конвенција Уједињених нација о правима дјетета, усвојена 20. новембра 1989. године на 44. засједању Генералне скупштине Уједињених нација у Њујорку.

на то да ли их спроводе јавне или приватне институције за социјалну заштиту, судови, административни органи или законодавна тијела³. У том правцу, Устав Републике Српске⁴ утврђује да породица, мајка и дијете имају посебну заштиту, да родитељи имају право и дужност да се старају о подизању и васпитању своје дјеце. Дјеца рођена ван брака имају једнака права и дужности, као и дјеца рођена у браку. Малољетници о којима се родитељи не старају, као и лица која нису у могућности да се сама старају о себи и заштити својих права и интереса, имају посебну заштиту. Овај принцип је подржан и кроз члан 90. ПЗ који прописује да је Република Српска, посредством надлежних органа, дужна да предузме све потребне мјере за заштиту дјетета од сваког облика занемаривања, насиља и злостављања и од сваке врсте експлоатације, те у свим активностима које се тичу дјетета, најбољи интерес дјетета мора бити приоритет. Принцип најбољег интереса дјетета је садржан и у одредби члана 84. став 4. ПЗ, којом одредбом је регулисано да у свим питањима која се тичу родитељског права, најбољи интерес дјетета је примаран и интереси дјетета морају бити заштићени увијек када су у сукобу са интересима родитеља и других лица која се брину о дјетету или одржавају личне односе са дјететом. Најбољи интереси дјетета се процјењују и утврђују у сваком конкретном случају у коме се проводе активности и примјењују мјере од значаја за дијете, при чему се морају узети у обзир све релевантне околности у оквиру којих се доносе конкретне одлуке. Из предњег примјећујемо да је Породичним законом прописана општа дужност сваког лица да се руководи најбољим интересом дјетета у свим активностима које се тичу дјетета, те је кроз низ других одредби овог закона доминантан стандард најбољег интереса дјетета (право дјетета на мишљење, права да живи са родитељима и права да одржава личне односе са родитељем са којим не живи, као и са сродницима и другим лицима са којима га везује посебна блискост, кроз одредбу којом се налаже суду да процјењује да ли је споразум о вршењу родитељског права у најбољем интересу дјетета, као и у погледу законом прописаних услова за заснивање усвојења и хранитељства.). Најбољи интерес дјетета у одређеним околностима ће налагати да суд одступи од правила да дијете има право да

³ Члан 3. став 1.

⁴ „Службени гласник Републике Српске“ бр. 21/1992 – пречишћен текст, 28/1994 - Амандмани XXVI-XLIII, 8/1996 - Амандмани XLIV-LI, 13/1996 - Амандмани LI, 15/1996 - испр., 16/1996 - Амандмани LIII, 21/1996 - Амандмани LIV-LXV, 21/2002 - Амандмани LXVI-XCII, 26/2002 - испр., 30/2002 - испр., 31/2002 - Амандмани XCIII-XCVIII, 69/2002 - Амандмани XCIX-CIII, 31/2003 - Амандмани CIV i CV, 98/2003 - Амандмани CVI-CXII, 115/2005 - Амандмани CXIV, 117/2005 - Амандмани CXV-CXXI i 48/2011 - Амандмани CXXII i "Сл. гласник БиХ", бр. 73/2019 - Одлука УС БиХ).

одржава личне односе са родитељем са којим не живи, на начин да ће у потпуности ускратити те контакте или их ограничити⁵. Такође, ако је то у најбољем интересу дјетета, родитељи или родитељ који самостално врши родитељско право може привремено повјерити дијете на заштиту и васпитање трећим лицима, уз претходну сагласност органа старатељства⁶.

Родитељско право подразумијева да родитељи имају право и дужност да се брину о свом малољетном дјетету (као и усвојеном дјетету и дјетету над којим је продужено родитељско право), да га чувају, подижу, васпитавају, образују, издржавају, заступају и управљају његовом имовином. У вршењу тог права мајка и отац су равноправни⁷, а када живе у заједници живота, родитељи врше родитељско право споразумно⁸ (заједнички).

ПЗ познаје два правна концепта вршења родитељског права, тачније заједничко вршење родитељског права и самостално вршење родитељског права. Уколико родитељи дјетета живе у заједници живота, родитељско право врше заједнички. На овом мјесту треба истаћи правило садржано у члану 9. ПЗ које изједначава права брачне и ванбрачне дјеце, тако што прописује да су права и дужности родитеља према дјечи једнака, без обзира на то да ли су рођена у браку или ван брака. Када се говори о дјечи рођеној ван брака родитеља, не мисли се само на дјецу рођену у ванбрачној заједници коју има у виду одредба члана 13. став 1. ПЗ којом одредбом је прописано да је ванбрачна заједница заједница живота жене и мушкарца (ванбрачних партнера) између којих нема брачних сметњи и која је трајала најмање двије године или краће ако је у њој рођено дијете. Предње произилази из осталих одредби ПЗ да законодавац пружа једнаку заштиту не само дјечи која су рођена у заједници мушкарца и жене (брачној или ванбрачној), већ и дјечи која су рођена од стране родитеља који никада нису остварили било који од ових облика заједнице живота.

Суд одлучује о вршењу родитељског права, издржавању заједничког дјетета, одржавању личних односа дјетета и родитеља са којим дијете не живи у бракоразводном спору (пресуда којом се брак поништава или се брак разводи), али и у поступку који се покреће по прекиду ванбрачне заједнице, као и у поступку када заједница живота

⁵ Члан 86. став 7. ПЗ.

⁶ Члан 96. став 1. ПЗ.

⁷ Члан 80. ст. 1. и ст. 2. ПЗ.

⁸ Члан 95. ст. 1. ПЗ.

родитеља дјетета никада није успостављена. Овдје наглашавамо практичне ситуације судских поступака којим се тражи издржавање за дјецу, иако се родитељи нису формално развели, али је фактичка заједница живота прекинута, а идентично се воде и поступци одржавања личних односа дјетета и родитеља са којим дијете не живи, а брак родитеља дјетета није формално разведен.

1.1. Престанак брака

Брак престаје, између осталог, поништењем брака (ништав или рушљив брак) или разводом брака⁹. Брачним спором, у смислу овог закона, сматра се поступак за поништење или развод брака. Парнични поступак за поништење и развод брака покреће се тужбом, а кад брачни супружници имају малољетну заједничку или усвојену дјецу, или дјецу над којом је продужено родитељско право, поступак за развод брака могу покренути заједничким приједлогом за развод брака¹⁰.

1.1.1. Развод брака

Брачни супружник може тражити развод брака ако су брачни односи тешко и трајно поремећени, усљед чега је заједнички живот постао неподношљив. Брачни супружник може тражити развод брака ако је његов брачни супружник нестало и о њему нема никаквих вијести у периоду од двије године¹¹.

Брачни супружници који имају малољетну заједничку или усвојену дјецу, или дјецу над којом је продужено родитељско право, могу поднијети заједнички приједлог да се, из разлога наведених у члану 52. овог закона, разведе њихов брак. Заједнички приједлог за развод брака садржи споразум родитеља о заједничком или самосталном вршењу родитељског права, о издржавању малољетног дјетета и о одржавању личних односа између дјетета и родитеља са којим дијете не живи. Споразум родитеља из става 2. овог члана уноси се у изреку пресуде о разводу брака, уколико суд процијени да је тај

⁹ Члан 43. став 1. ПЗ.

¹⁰ Поступак за развод брака се може покренути и захтјевом за споразумни развод брака, уколико брачни супружници немају малољетну заједничку или усвојену дјецу, или дјецу над којом је продужено родитељско право.

¹¹ Члан 52. ПЗ.

споразум у складу са најбољим интересом дјетета. Ако суд оцијени да споразум из става 2. овог члана није у складу са најбољим интересом дјетета, суд ће развести брак и по службеној дужности одлучити о вршењу родитељског права, о издржавању малољетног дјетета и о одржавању личних односа између дјетета и родитеља са којим дијете не живи¹².

У пракси се срећемо са ситуацијама да брачни супружници поднесу заједнички приједлог за развод брака који садржи споразум по свим битним питањима, који такав споразум треба да садржи, али да у току поступка дође до неслагања у некој од ставки споразума (висина издржавања, начин одржавања личних односа родитеља и дјетета и сл.). Такође, супружници могу поднијети заједнички приједлог за развод брака, али да споразум нису постигли пред органом старатељства. Мишљења смо да се у том случају не ради о неуредном поднеску, обзиром да се споразум може постићи и пред судом. Такође, ако странке ни пред судом не постигну споразум или суд не прихвати њихов споразум, то није сметња да се поступак за развод брака води по заједничком приједлогу, а из разлога што се у овој врсти спора одлучује и о захтјеву странака за развод брака гдје су странке сагласне да се разведу. Дакле, у оваквим ситуацијама (када странке нису постигле споразум, а поступак за развод брака је покренут заједничким приједлогом) суд неће изостанак споразума парничних странака третирати као одустајање странака од поднесеног приједлога за развод брака.

Као што је напријед наведено, поступак за развод брака може се покренути тужбом за развод брака, а ово право не застаријева, нити је ограничено другим роковима и условима, ако овим законом није другачије одређено, нити може бити условљено одредбама брачног уговора¹³. У току поступка за развод брака суд се руководи истражним начелом, што значи да суд може утврђивати и оне чињенице које нису спорне међу странкама, осим ако је поступак за развод брака покренут заједничким приједлогом за развод брака¹⁴.

¹² Члан 53. ПЗ.

¹³ Члан 65. став 1. ПЗ.

¹⁴ Члан 68. ПЗ.

1.1.2. Поништење брака

Један од разлога и начина престанка брака је поништење брака. Брак ће се поништити ако се утврди да је приликом његовог закључења постојала нека од сметњи за закључење брака наведених у чл. 29. до 35. овог закона. Брак ће се поништити ако се утврди да приликом његовог закључења није био испуњен један од услова наведених у члану 16. овог закона¹⁵ (није успостављена заједница живота, мање воље, брачност, неспособност за расуђивање, крвно сродство и сродство по усвојењу, тазбинско сродство, малољетство). Ово питање је од значаја, јер пресудом којом се брак поништава или се брак разводи, суд ће по службеној дужности одлучити и о вршењу родитељског права, издржавању заједничке дјеце, одржавању личних односа дјетета и родитеља са којим дијете не живи, као и о издржавању брачног супружника, ако је он то захтијевао¹⁶. Напомињемо да суд неће у свим случајевима (у поступку за поништење брака) одлучивати о вршењу родитељског права, издржавању заједничке дјеце, одржавању личних односа дјетета и родитеља. То ће нпр. бити ситуација када је тужбу за поништење брака поднијело треће (заинтересовано лице), а заједница живота родитеља дјетета није престала (било да суд одбије захтјев за поништење брака или да такав захтјев усвоји).

1.1.3. Поступак у брачном спору

Парнични поступак за поништење и развод брака покреће се тужбом, захтјевом за споразумни развод или заједничким приједлогом за развод брака (уколико брачни супружници имају малољетну заједничку или усвојену дјецу или дјецу над којом је продужено родитељско право). Као што је наведено, суд по службеној дужности одлучује о вршењу родитељског права, издржавању заједничке дјеце, те одржавању личних односа дјетета и родитеља са којим дијете не живи. Ако се у брачном спору рјешава и о вршењу родитељског права, одржавању личних односа дјетета и родитеља са којим дијете не живи и издржавању дјетета, орган старатељства учествује у том поступку ради заштите

¹⁵ Члан 44. ПЗ.

¹⁶ Члан 72. став 1. ПЗ.

интереса дјетета. У овим поступцима орган старатељства (Центар за социјални рад) има значајну и активну улогу у циљу заштите интереса малољетне дјеце. У том смислу, ПЗ је прописано да у брачном спору, орган старатељства суду доставља налаз и стручно мишљење (са приједлогом) о уређењу вршења родитељског права, одржавању личних односа дјетета и родитеља са којим дијете не живи и издржавању дјетета, а ако су родитељи постигли споразум о овим питањима, орган старатељства доставља своје мишљење о усклађености тог споразума и најбољег интереса дјетета. Орган старатељства овлашћен је да поступајући у складу са одредбом става 2. овог члана износи и чињенице које странке нису навеле и предлаже да се изведу потребни докази, да улаже правна средства и предузима друге парничне радње. Суд који рјешава брачни спор или води поступак у којем се одлучује о питањима која се тичу дјетета, обавјештава орган старатељства о поступку ради заштите права и интереса дјетета и позива орган старатељства на сва рочишта, те доставља све одлуке донесене у том поступку. Суд ће наложити органу старатељства да дијете, у складу са његовим узрастом и зрелошћу, упозна са могућношћу учествовања у свим поступцима у којима се одлучује о питањима која се тичу дјетета¹⁷. Осим наведеног, орган старатељства има значајну улогу у поступку мирења (поступак који се покреће прије подношења тужбе или заједничког приједлога за развод брака), када ће на захтјев једног родитеља рјешењем уредити одржавање личних односа дјетета и родитеља са којим дијете не живи. Рјешење из става 1. овог члана остаје на снази до друге одлуке органа старатељства донесене усљед битно промијењених околности или до одлуке суда којом ће бити одлучено о одржавању личних односа дјетета и родитеља са којим дијете не живи¹⁸. Овдје примјећујемо да уређење личних односа родитеља и дјетета, па макар и привремено тј. до друге одлуке органа старатељства или до одлуке суда, није у искључивој надлежности суда, већ се (какво је било раније законско рјешење) може уредити и у управном поступку. Такође, у току поступка у брачним споровима, суд може по службеној дужности одредити привремену мјеру у погледу вршења родитељског права и уређења личних односа између дјетета и родитеља са којим дијете не живи, ако о тим питањима не постоји сагласност родитеља, а чијим доношењем престаје да важи рјешење органа старатељства којим је одлучено о истом питању у

¹⁷ Члан 73. ПЗ.

¹⁸ Члан 71. став 1. ПЗ.

поступку мирења. Привремена мјера остаје на снази до доношења друге одлуке суда усљед битно промијењених околности или до правоснажног окончања поступка о тим питањима¹⁹. Основни суд у Бањалуци је у предмету XXX од XX.XX. 2025. године рјешењем одредио привремену мјеру којом је се привремено уређује начин одржавања личних односа између оца и његовог малољетног сина, који живи са мајком, а који је правоснажном пресудом Основног суда у Бањалуци број XXX од XX.XX. 2023. године повјерен на бригу, чување и васпитање, на следећи начин:

- сваки други викенд, у дане субота и недеља у периоду од 12.00 часова до 15.00 часова,

- сриједа и четвртак у седмици у којој дијете не проводи викенд са оцем, у периоду од 16.00 до 18.30 часова, и то уз присуство мајке или друге особе коју у случају своје спријечености мајка ангажује за одржавање контакта (став 1.). Одлучено је да се присуство мајке или друге особе коју у случају своје спријечености мајка ангажује за одржавање контакта, приликом остваривања личних односа оца и дјетета одређује искључиво ради очувања личног мира мајке и представља могућност, а не обавезу (став 2.). Отац ће преузимати дијете од мајке или друге особе коју у случају своје спријечености мајка ангажује за припрему и предају дјетета оцу, ради одржавања контакта оца и дјетета, на адреси становања оца у Бањалуци или на другој адреси у Бањалуци о којој ће отац бити благовремено обавијештен. Отац има обавезу да омогући мајци или другој особи коју у случају своје спријечености мајка ангажује за одржавање контакт оца и дјетета, боравак у простору у ком се контакт одвија (став 3.). Одређено је да привремена мјера остаје на снази до доношења друге привремене мјере или до правоснажног окончања поступка у предмету број XXX 24 П. Поступајући по жалби тужене-противника предлагача Окружни суд у Бањалуци је дјелимично уважио жалбу тужене-противника предлагача и то у дијелу којим је одређена привремена мјера. Привремено уређен начин одржавања личних односа између оца и његовог малољетног сина, у дане сриједа, субота и недеља (став 1. изреке), те у дијелу којим је одлучено о мјесту преузимања дјетета и о мјесту и начину одржавања личног контакта (став 3. изреке) се преиначава, тако да се одређује одржавање личних односа између оца и његовог малољетног сина и то:

¹⁹ Члан 75. став 1. ПЗ.

- у уторак и четвртак, у седмици у којој дијете не проводи викенд са оцем у периоду од 17,30 h до 20 h, и то у сензорној соби за вријеме трајања третмана, а остатак времена да проведу на неутралном терену по жељи дјетета, уз присуство мајке или друге особе коју у случају своје спријечености мајка ангажује за присуствовање одржавању контакта, а да отац дијете преузме од истих на мјесту гдје се одвија третман;

- сваки други викенд, у дане субота и недјеља у периоду од 11 h до 13,30 h на адреси становања оца у Бањалуци, који ће дијете преузимати на тој адреси од мајке или друге особе коју она ангажује у случају своје спријечености, уз обавезу оца да истима омогући боравак у простору у којем се контакт одвија. У осталом дијелу, жалба тужене - противнице предлагача се одбија и потврђује означено рјешење у дијелу којим је одређено да се присуство мајке или друге особе коју у случају своје спријечености мајка ангажује за одржавање контакта, приликом остваривања личних односа оца и дјетета одређује искључиво ради очувања личног мира мајке и представља могућност, а не обавезу (став 2.) и у дијелу којим је одлучено да привремена мјера остаје на снази до доношења друге привремене мјере или до правоснажног окончања поступка у предмету број XXX 24 П (став 4. изреке)²⁰.

²⁰ Из образложења другостепене одлуке: „Обавеза суда у смислу одредби члана 105. ПЗ је да прије него што донесе одлуку о уређењу одржавања личних односа са дјететом затражи налаз и стручно мишљење од органа старатељства са приједлогом, а суд је дужан сагласно одредби члана 109. ПЗ, примјеном одредби ЗПП, наведени налаз и мишљење цијенити са осталим изведеним доказима и утврдити одлучне чињенице за правилну примјену материјалног права. Мишљење клиничког психолога је да отац и мајка треба да сарађују са терапеутима и едукаторима и да би повећање очеве присутности у животу дјетета требало бити планирано. Центар за социјални рад указује на неопходност максималног укључења оца у третмане на које дијете иде. Логопед код којег дијете иде на третмане запажа да су код X примјетна кашњења у развоју говорно - језичког развоја, да има одступања у односу на очекивани ниво обзиром на узраст, да је битно да сви они који су са X у непосредном контакту буду информисани о његовом стању и поступању у одређеним ситуацијама и да би за оца било добро да се укључи у такву едукацију, ради разумијевања његових потреба и поступања у одређеним ситуацијама за вријеме одржавања личног односа са малољетним X. С обзиром да дијете послје терапијског третмана има вријеме за одржавање контаката са оцем по његовој жељи, овај суд не прихвата закључак првостепеног суда да би у случају одређивања контакта између оца и дјетета за вријеме трајања терапије у сензорној соби, контакт дјетета са оцем био сужен искључиво на терапијски амбијент. Напротив, дијете има могућност да у различитом простору и под различитим условима успоставља контакт са оцем и да га боље упознаје, да му се прилагођава ради стварања услова за одржавање контакта оца и дјетета без присуства мајке или њој блиске особе. Насупрот таквом закључку првостепеног суда, овај суд сматра да отац треба да одржава контакте са дјететом у свим ситуацијама, па и у ситуацији када дијете иде на медицинске третмане због здравствених потешкоћа, а ради давања психолошке подршке дјетету и упознавања са његовим потребама, с обзиром на његово здравствено стање, а све у циљу омогућавања да му се дијете прилагоди и ради одржавања личних односа без присуства мајке и друге особе коју мајка ангажује, те оспособљавања оца да може да ријеша проблем који се појави у понашању дјетета због здравствених потешкоћа које има, у свим ситуацијама и без помоћи мајке“.

1.2. Вршење родитељског права

Када живе у заједници живота, родитељско право родитељи врше заједнички (споразумно). Када родитељи не живе у заједници живота, родитељско право врше заједнички, ако закључе споразум о заједничком вршењу родитељског права и ако суд процијени да је тај споразум у најбољем интересу дјетета²¹.

1.2.1. Заједничко вршење родитељског права

Обзиром да родитељи према одредбама ПЗ имају право да се старају о дјечи и да старање подразумијева чување, васпитање, образовање, заступање, издржавање и управљање имовином дјетета, њихов споразум о заједничком вршењу родитељског права подразумијева заједничко и споразумно вршење свих права из корпуса родитељског права. Овакав споразум подразумијева апсолутну сарадњу, споразум и сагласност родитеља у погледу свега што чини садржину родитељског права. Споразум родитеља о заједничком вршењу родитељског права мора садржавати: 1) сагласност родитеља да ће родитељска права и дужности обављати заједнички, међусобним споразумијевањем, које мора бити у најбољем интересу дјетета, 2) сагласност родитеља о томе шта ће се сматрати пребивалиштем дјетета, 3) сагласност родитеља о одржавању личних односа дјетета и родитеља са којим дијете не живи, 4) сагласност родитеља о висини доприноса за издржавање дјетета који ће уплаћивати онај родитељ са којим дијете не живи. Овај споразума мора бити сачињен у писаној форми пред органом старатељства или судом, а ако суд оцијени да је споразум о заједничком вршењу родитељског права у сагласности са најбољим интересом дјетета, тај споразум уноси у изреку пресуде²². Иако родитељи

²¹ Члан 95. ПЗ.

²² Члан 97. ПЗ.

заједнички врше родитељско право, законским заступником дјетета сматра се родитељ код кога дијете живи²³, а то је родитељ на чијој адреси дијете има пријављено пребивалиште.

1.2.2. Самостално вршење родитељског права

У случају неспоразума родитеља о вршењу родитељског права одлуку о томе доноси суд, узимајући у обзир најбољи интерес дјетета. Док суд не донесе одлуку о вршењу родитељског права, родитељско право самостално врши онај родитељ са којим дијете живи. Један родитељ самостално и без одлуке суда врши родитељско право када је други родитељ непознат, умро, проглашен за умрло лице, када му је одузето родитељско право, када му је одузета пословна способност или му је пословна способност ограничена у дијелу који се односи на родитељско право. Један родитељ самостално врши родитељско право када родитељи не живе заједно, а закључили су споразум о заједничком или самосталном вршењу родитељског права, али суд тај споразум није прихватио цијенећи да није у складу са најбољим интересом дјетета. Један родитељ самостално врши родитељско право на основу одлуке суда када родитељи не воде заједнички живот и када нису закључили споразум о заједничком или самосталном вршењу родитељског права. Један родитељ самостално врши родитељско право на основу одлуке суда када родитељи не воде заједнички живот, ако је суд прихватио споразум родитеља о самосталном вршењу родитељског права²⁴. Споразум о самосталном вршењу родитељског права обухвата сагласност родитеља о повјеравању вршења родитељског права једном родитељу, о висини доприноса за издржавање дјетета од родитеља са којим дијете не живи и о начину одржавања личних односа дјетета са родитељем са којим не живи. Споразум о самосталном вршењу родитељског права мора бити сачињен у писаној форми пред органом старатељства или судом. Ако суд оцијени да је споразум о самосталном вршењу родитељског права у складу са најбољим интересом дјетета, тај споразум ће унијети у изреку своје одлуке. Ако суд оцијени да споразум о самосталном вршењу родитељског права није у складу са најбољим интересом дјетета, одлуку о вршењу родитељског права

²³ Члан 93. став 3. ПЗ.

²⁴ Члан 98. ПЗ.

доноси суд. Родитељ који не врши родитељско право има право и дужност да издржава дијете, да са дјететом одржава личне односе и да о питањима која битно утичу на живот дјетета одлучује споразумно са родитељем који самостално врши родитељско право²⁵.

Међутим, без обзира да ли се ради о самосталном или заједничком родитељству, законом су уређена питања која битно утичу на живот дјетета и о таквим питањима родитељи одлуке доносе заједнички (образовање дјетета, промјена личног имена, предузимање већих медицинских захвата над дјететом, промјена пребивалишта дјетета, издавање путних исправа дјетету и располагање имовином дјетета велике вриједности. У случају несагласности између родитеља о питањима која битно утичу на живот дјетета, без обзира на то да ли родитељи родитељско право врше заједнички или један родитељ самостално, на захтјев једног од родитеља рјешење о питањима која битно утичу на живот дјетета доноси орган старатељства, водећи рачуна о најбољем интересу дјетета²⁶.

1.3. Уређење одржавања личних односа са дјететом

Дијете има право да живи са родитељима и да се родитељи о њему брину прије свих других, а то право дјетета може бити ограничено само судском одлуком када је у одговарајућем поступку утврђено да је то у најбољем интересу дјетета, осим када је другачије прописано законом²⁷. Уколико дијете не живи са родитељем, оно има право да одржава личне односе са тим родитељем, с тим да захтјев за одржавање личних односа дјетета и родитеља са којим дијете не живи могу поднијети тај родитељ и дијете, а о захтјеву одлучује суд пресудом у парничном поступку, којом утврђује право на одржавање личних односа, одређујући начин одржавања личних односа, а у складу са најбољим интересом дјетета. У пракси се јављају ситуације да дијете не живи у заједници ни са једним родитељем (нпр. смјештено у хранитељску породицу), у ком случају право на тужбу има дијете и исту може поднијети против оба родитеља. Такође, такву тужбу може поднијети и орган старатељства, што је у складу са улогом органа старатељства, а то је заштита личних и имовинских интереса дјетета.

²⁵ Члан 99. ПЗ.

²⁶ Члан 102. став 1. и став 2. ПЗ.

²⁷ Члан 85. ПЗ.

Поред тога што има право да одржава личне односе са родитељем са којим не живи, дијете има право да одржава личне односе и са сродницима и другим лицима са којим га везује посебна блискост, ако је то у најбољем интересу дјетета²⁸. Приједлог за одржавање личних односа са дјететом могу поднијети дијете и наведена лица, а о приједлогу одлучује суд у ванпарничном поступку, којим одређује начин одржавања личних односа, све у складу са најбољим интересом дјетета²⁹. Према раније важећем ПЗ, захтјев за одржавање контакта дјетета и блиског сродника могли су поднијети дијете и блиски сродник, али се о овом захтјеву није одлучивало у судском поступку, већ пред органом старатељства (управни поступак). Ступањем на снагу новог ПЗ, у судској пракси је примјетан знатан број поступака који се покрећу на захтјев дјетета, блиских сродника или лица са којима је дијете посебно блиско, а ради одређивања начина одржавања личних односа дјетета и наведених лица³⁰. Важно је нагласити да је сам поступак (ванпарнични) у којем се одлучује о овој врсти захтјева регулисан Законом о измјенама и допунама Закона о ванпарничном поступку („Службени гласник Републике Српске“ број 27/24).³¹

²⁸ Члан 86. став 3. ПЗ.

²⁹ Члан 86. став 5. ПЗ.

³⁰ Основни суд у Бањалуци је поступајући по приједлогу предлагатељице (тетке по оцу) рјешењем одредио начин одржавања личних односа тетке по оцу и братанице. Из образложења првостепеног рјешења: „Из налаза и мишљења ЈУ Центар за социјални рад Бањалука број XXX од XX.XX.2025. године утврђено је да је психолог обавио разговор са малољетном дјевојчицом која је изнијела своје мишљење да жели контакт са тетком, да је с тим у вези орган старатељства сагласан са приједлогом и предлаже да се лични и непосредни контакти тетке по оцу са малољетним дјететом уреде на начин описан у изреци овог судског рјешења. Стручни тим органа старатељства сматра да је у интересу дјетета да одржава личне односе са тетком по оцу, развија односе блискости са сродницима по оцу (тетка и њен син), због чега је стручни тим прихватио договор у вези са начином одржавања личних односа између малољетне Х и тетке по оцу. Уколико потребе дјевојчице или мајке и тетке по оцу то захтијевају, могуће је одржавање контакта и на другачији начин у односу на предложени начин, али само уколико се око тог питања самостално усагласе мајка малољетне дјевојчице Х и тетка ХХ“. У другом предмету, који је покренут по приједлогу (захтјеву) баке и деде по оцу дјетета, из образложења првостепеног рјешења:“ На истом рочишту странке и пуномоћник органа старатељства предлажу да се у коначном на следећи начин регулише контакт малољетног дјетета са дједом и бабом по оцу: да у току школске календарске године проводи два викенда у мјесецу, сваки други викенд код бабе и дједа по оцу и то од петка после је завршене наставе па до недеље до 17 часова; да православни Божић и Васкрс проводи пола дана код мајке, а пола дана код оца и бабе и дједа на начин да би се странке у конкретном случају договориле који дио дана би провео код кога, а што је изводљиво, јер странке живе близу једна другој; за вријеме школских распуста дијете би проводило вријеме код очевих родитеља, двије седмице љетног распуста и једну седмицу зимског распуста према договору странака; за вријеме Крсне Славе оца Светог Николе 19. и 20. децембар дијете ће провести код очевих родитеља“.

³¹ Одредбом чл. 90е. Закона о ванпарничном поступку („Службени гласник Републике Српске“ број 36/09, 91/16, 16/23, 27/24) прописано је да дијете, сродници и друга лица са којима дијете везује посебна блискост могу поднијети приједлог да суд у ванпарничном поступку одлучи о одржавању личних односа са дјететом. Одредбом чл. 90ж. је прописано да ће у циљу утврђења да ли је одржавање личних односа са лицима из чл. 90е. овог закона у најбољем интересу дјетета суд прије доношења рјешења заказати рочиште на коме ће саслушати предлагаче, родитеље дјетета и представника надлежног органа старатељства. Одредбом чл. 90з.

1.4. Поступак за уређење вршења родитељског права и одржавања личних односа са дјететом и право дјетета на слободно изражавање мишљења

Поступак у спору за уређење вршења родитељског права и спору за уређење одржавања личних односа са дјететом покреће се тужбом³². Тужбу за уређење родитељског права и уређење одржавања личних односа са дјететом могу поднијети дијете и родитељи дјетета. Уколико су родитељи постигли споразум, било пред органом старатељства или пред судом, а такав споразум суд оцијени да је у најбољем интересу дјетета, исти ће унијети у изреку пресуде.

У поступцима у којима се одлучује о правима дјетета, требамо имати у виду право дјетета да слободно изрази своје мишљење предвиђено чланом 12. Конвенције о правима дјетета. Ово право омогућава дјетету да у што већој мјери утиче на свој правни положај. ПЗ ово право дјетета прописује на начин да регулише да дијете има право на слободно изражавање властитог мишљења у складу са узрастом и зрелошћу. У поступку у којем се одлучује о свим питањима која се тичу дјетета, суд и надлежни орган дужан је омогућити дјетету да изрази своје мишљење, осим ако се не утврди да то није у складу са најбољим интересом дјетета. Дијете има право да благовремено добије информације и обавјештења која су му потребна за заснивање властитог мишљења и да благовремено добије савјет о посљедицама могућег уважавања његовог мишљења, те је у ту сврху суд и надлежни орган дужан да размотри да ли је дијете добило довољно информација да формира своје мишљење и да ли је потребно да се прибаве додатне информације од родитеља, усвојилаца, старатеља или надлежних установа. Мишљењу дјетета мора се посветити дужна пажња у свим питањима која се тичу дјетета и у свим поступцима у којима се одлучује о правима и интересима дјетета, у складу са дјететовим годинама и зрелошћу³³. Суд и надлежни орган у управном поступку обезбиједиће услове да дијете слободно

је прописано да ће суд рјешењем одредити начин одржавања личних односа између дјетета и лица из члана 90е. овог закона (ст. 1.), а уколико утврди да одржавање личних односа са тим лицима није у најбољем интересу дјетета суд ће рјешењем одбити приједлог.

³² Члан 103. ПЗ.

³³ Члан 88. ПЗ.

изрази своје мишљење на прикладном мјесту и у сарадњи са школским психологом, стручним савјетником у суду, органом старатељства, породичним савјетовалиштем или другом установом у присуству лица, ако то лице дијете само одабере. Суд и надлежни орган дужни су да у својим одлукама које се тичу права и интереса дјетета наведу да ли је дјетету омогућено да изрази своје мишљење, да констатују у чему се састоји мишљење дјетета и да образложе свој став према том мишљењу. Ако суд и надлежни орган нису омогућили дјетету да слободно изрази мишљење, обавезни су да образложе зашто то није учињено. Дијете има право да путем родитеља или старатеља буде информисано како је одлучено у поступку у којем је дијете изразило своје мишљење³⁴.

Дијете, дакле, има право на личне односе са родитељем са којим не живи, али има право на слободно изражавање властитог мишљења у складу са својим узрастом и зрелошћу, а што је од значаја код доношења судске одлуке.³⁵, те како је наведено, има право да путем родитеља или старатеља буде информисано како је одлучено у поступку у којем је изразило своје мишљење. Бројни су примјери судских одлука у којима је суд, а цијенећи најбољи интерес дјетета, у неким ситуацијама уважио мишљење дјетета кад је у питању жеља дјетета којем родитељу да буде повјерено, а у неким одлукама није³⁶.

³⁴ Члан 89 ПЗ.

³⁵ Из образложења Пресуде Врховног суда Републике Српске: „ У свакој парници која се тиче смјештаја, чувања и васпитања дјете, суд треба да узме у обзир мишљење органа старатељства, али то мишљење не може замијенити доказивање које се иначе мора провести. О истинитости чињеница суд одлучује на основу доказа, као и резултата цјелокупног поступка. И под претпоставком да су дјеца странака изразила жељу да остану код једног од родитеља на чувању и васпитању, у складу са одредбом из члана 92. ПЗ, та њихова изјава није одлучујућа за одлуку суда, који може да одлучи супротно од онога што дјеца желе, али се у таквом случају требају дати ваљани разлози из којих се према одређеним околностима случаја има закључити да оно што дјеца желе није у њиховом интересу“.

³⁶ Окружни суд у Бањалуци је потврдио првостепену пресуду Основног суда у Бањалуци којом је малољетно заједничко дијете повјерио оцу на заштиту и васпитање. Из образложења другостепене одлуке:“ Чланом 12. Конвенције о правима дјетета прописано је: Државе-потписнице ће осигурати дјетету које је у стању да обликује своје властите ставове право да слободно изражава такве ставове по свим питањима која се тичу дјетета, а ставовима ће се придавати одговарајућа важност у складу с узрастом и зрелошћу дјетета (став 1). У ову сврху дијете ће посебно добити прилику да буде саслушано у било каквом судском или управном поступку који се тиче дјетета, било директно, преко представника или одговарајућег тијела, на начин који је у складу с процедуралним правилима националног закона (став 2).Чланом 92. ПЗ прописао је: (1) Суд, односно орган старатељства који доноси одлуку о повјеравању дјете на заштиту и васпитање, узме у обзир и жеље дјетета ако је оно способно да их изрази. (2) Суд, односно орган старатељства може испитати дијете и без присуства родитеља и других лица. Између кључне дилеме у погледу одлуке о повјеравању дјетета да ли дијете оставити код оца на заштиту и васпитавање уз ризик да се отуђење од мајке учврсти и да изгуби мајку у психолошком смислу, што је озбиљна повреда права дјетета или да жалбу тужене и органа старатељства уважи и дијете повјери мајци на заштиту и васпитавање, противно изричито израженој вољи дјетета, што такође представља озбиљну повреду права дјетета из члана 12. Конвенције и члана 92. ПЗ, уз

У смислу наведених законских одредби, од изузетне важности је психолошка припрема дјецe пред саслушање. Разлика у саслушању дјецe у парничним и у другим поступцима лежи у чињеници да се саслушању дјецe у парници мора посветити посебна пажња, са израженим сензибилитетом поступајућег судије. Наведено из разлога, јер дјецa најчешће у разводу брака родитеља, приступају суду са предрасудом да је терет одлуке на њима, да они одлучују о повјеравању, контактима и другим важним околностима везано за судску одлуку. Ово посебно из разлога, јер може оставити дуготрајне посљедице на осјетљиви период раста и развоја дјетета. Стручно лице Основног суда у Бањалуци је надлежно за рад са дјецом у парничним предметима у надлежности Окружног суда Бањалука (Бања Лука, Прњавор, Котор Варош и Мркоњић Град). Стручно лице у пракси се не позива да свједочи. Стручно лице је надлежно за све друге реферате за рад са дјецом на нивоу основних судова (по одлуци Министарства правде Републике Српске – кривични, прекршајни и ванпарнични поступак). Дакле, стручни савјетник суда (психолог, педагог, дефектолог, социјални радник) врши психолошку процјену и припрему дјетета за саслушање. Прије свега, процјењује способност дјетета за саслушање. Овдје треба разликовати утврђивање способности за саслушање у односу на утврђивање аутентичности исказа дјетета што је у ингеренцији психијатријско-психолошког вјештачења. У пракси се дјецa не саслушавају испод 10 године живота, јер се сматра да нису довољно зрела да разумију своју улогу пред судом, осим у изузетним околностима. Дјецa, врло често, дају квалитетније исказе него одрасла лица. Уколико судија процјени да постоји потреба за саслушање дјетета може издати наредбу стручном савјетнику суда да

ризик да би таква одлука, која би била противна његовом хтјењу и могла довести до потенцијално могућег аутодеструктивног понашања, с обзиром да се дијете налази у стању емоционалне манипулације и несигурности, овај суд је става да би уважавање жалби било контрапродуктивно за дијете и за могућност будућег реуспостављања односа са туженом, али и потенцијално штетно за његово психичко здравље. Оваква одлука није негирање принципа правне државе како то тврди тужена у жалби, већ је оваква одлука израз равнотеже интереса малољетног дјетета и тужене, јер би другачија одлука, према ставу овог суда, могла бити потенцијално штетна за ментално здравље и могуће аутодеструктивне идеје дјетета и према мишљењу овог суда само би додатно учврстила изражени негативни став дјетета према мајци, с обзиром да би другачија одлука суда условљена израженим захтјевима тужене, била у директној супротности са израженим јасним вербалним и конклюдентним радњама малољетног дјетета у негирању контаката са туженом као мајком.

се изврши психолошка припрема дјетета за саслушање и истом се доставља комплетан спис.

Стручно лице ступа у контакт са родитељима дјетета, договара се термин када дијете приступа и врши се психолошка процјена за саслушање (да ли је или није дијете способно за саслушање). Способност подразумијева да ли разумије појам суда, одлуке суда, своје улоге пред судом. Дјеци се врло често у породици намеће одговорност „ти ћеш одлучити с ким ћеш живјети“ што није тачно. У другим рефератима од дјецe се очекује да кажу шта су видјели, чули, чему су били присутни и од почетка су упућени да они нису одговорни (ми требамо читати криви). Експлорација се врши без присуства родитеља. Утврђује се присуство инструзаности од стране родитеља (конфликт лојалности) са којим дијете живи, као и груба процјена емоционалне везаности са оба родитеља. Поред тога, стручно лице настоји утврдити и све друге специфичности личности и животне прилике дјетета које би биле од значаја за одлуку суда. На основу наведеног доставља се Извјештај судији са мишљењем и приједлогом мјера.

Суд саслушава дијете без присуства родитеља и њихових пуномоћника. Присутан је представник органа старатељства и стручни савјетник суда. Дијете саслушава судија уз помоћ стручних лица која могу дјетету преформулисати питање судије или помоћи у бољем разумијевању питања судије (свођење на ниво разумијевања дјетета). Понекад је потребна и припрема судије за разговор са дјететом (уколико постоје одређене специфичности). Код дјецe се не служимо персирањем, јер се покушава створити природнији амбијент. Дијете се не пита са ким жели живјети или кога од родитеља више воли. Прича се о животним приликама и односима са родитељима. У записнику се формира изјава, најчешће без питања, тако што се формулише изјава од одговора дјетета.

Уколико постоји дилема везано за доношење одлуке о дјеци, пракса је показала да је неупоредиво боље саслушати дјецу него доносити одлуке без сазнања о њиховим ставовима, али само и искључиво након психолошке процјене и припреме дјетета, те мишљења стручног лица које треба да посједује Сертификат о завршеној специјалистичкој едукацији о интервјуисању и савјетовању дјецe у контакту са законом у правосудним институцијама. Поред наведеног, стручно лице треба да посједује одговарајуће сертификате и за рад на другим рефератима.

Важно је навести разлику између рада стручног лица у правосудним институцијама и рада стручних лица истог профила у органима старатељства, јер они не обављају исте послове. Стручни савјетник у суду исуључиво *врши процјену способности дјетета за саслушање и пружа психолошку подршку прије, у току и након саслушања*, док орган старатељства врши психолошко-социјалну дијагностику, врши процјену породичних и животних прилика дјетета, те суду доставља приједлоге за повјеру дјетета на бригу и васпитање једном од родитеља, начин контакта са другим родитељем и друге послове из оквира њихове надлежности (под претпоставком да родитељи нису постигли споразум). Основни суд у Бањалуци посједује одвојену просторију за саслушање дјеце која се користи углавном у другим рефератима.

У досадашњој пракси судова проблем који се најчешће јавља у оваквим споровима јесте одлука о уређивању одржавања личних односа дјетета и родитеља са којим дијете не живи тј. када родитељи нису постигли споразум пред органом старатељства, а ни пред судом. У том смислу, проблем настаје када дијете не жели овакве контакте. Искуство говори у прилог томе да конфликтни разводи посљедично доводе до одбијања дјетета за остваривање контаката са другим родитељем (са којим дијете не живи), јер је дијете индуквано од стране родитеља са којим живи или се дијете само тј. својом вољом приклања само једном родитељу (у пракси су различити и многобројни разлози за такву одлуку дјетета). Такође, проблем настаје и када један родитељ ускраћује дјетету контакте са другим родитељем или се родитељи не могу споразумјети о начину остваривања контаката дјетета и родитеља и поред тога што су ти контакти уређени, било одлуком органа старатељства или одлуком суда.

Прије ступања на снагу важећег ПЗ, надлежност на плану одлучивања о уређењу личних односа дјетета и родитеља са којим дијете не живи била је на органу старатељства (Центрима за социјални рад). Ступањем на снагу важећег ПЗ, судови су надлежни да одлучују о овим питањима. У том правцу је и законско рјешење да уколико је орган старатељства донио правоснажну одлуку о уређењу вршења родитељског права или одржавању личних односа са дјететом, лица која су законом овлашћена захтијевају измјену такве одлуке могу покренути поступак за уређење ових питања пред судом, усљед битно промијењених околности, у складу са одредбама овог закона. Правоснажна одлука органа старатељства, донесена на основу раније важећег закона, а којом се уређује вршење

родитељског права или одржавање личних односа са дјететом остаје на снази до правоснажности одлуке суда којом се одлучује о истом питању³⁷. Нову пресуду о уређењу вршења родитељског права и одржавања личних односа родитеља са дјететом, надлежни суд ће донијети ако то налажу промијењене прилике, без обзира на то који је суд раније одлучивао³⁸. У судској пракси су присутни и примјери да је један суд одлучивао о разводу брака, повјеравању и издржавању дјетета, а други суд је, због промијењених околности, донио одлуку којом се мијења првобитна одлука у дијелу одлуке о одржавању личних односа малолетног дјетета и оца. У овом случају одлуку је донио Основни суд у Бањалуци, а којом је одлучио о измјени одлуке коју је донио Опћински суд у Б.³⁹ Ово је, такође, примјер одлуке када је суд, полазећи од правног стандарда најбољег интереса дјетета, одбио захтјев оца дјетета (тужиоца) којим је исти тражио одржавање личних односа са дјететом.

³⁷ Члан 346. ПЗ.

³⁸ Из образложења Пресуде Врховног суда Републике Српске: “Није спорно да је између парничних странака као родитеља дана XX.XX.2023. године пред Центром за социјални рад Бањалука (даље: Центар), закључен Споразум о начину контактирања дјетета са оцем (даље: Споразум). У међувремену је због објективних околности, узраста дјетета, поласка дјетета у школу, непохађања вртића, дошло до битно промијењених околности у односу на вријеме када је орган старатељства донио одлуку о уређењу вршења родитељског права (дана 12.09.2023. године), те је тужитељица поднијела тужбу за одређивање личних контаката малолетног дјетета Х са оцем. Нижестепени судови правилно налазе да је овакав Споразум о одржавању личних односа дјетета и родитеља који не врши родитељско право, закључен пред Центром превише сложен и беспотребно компликован, јер је дијете свакодневно у забуну у вези са тим ко га доводи из вртића и код којег родитеља ће боравити. Цијенећи чињеницу да је Х у доби да похађа школу и да ће ускоро бити ученик, оцијенили су да су наступиле битно промијењене околности у смисли одредбе члана 346. ПЗ, које оправдавају да је у интересу дјетета да се лични односи виђања са оцем измијене и уреде на другачији начин, чиме није поремећен квалитет времена које дијете проводи са оцем, а није нарушен ни осјећај сигурности“.

³⁹ „Најбољи интерес дјетета је правни стандард који се цијени према околностима сваког конкретног случаја. Елементи процјене најбољих интереса дјетета су узраст и пол дјетета, његове жеље и осјећања, с обзиром на узраст и зрелост, потребе за васпитањем, у вези становања, исхране, одијевања, здравствене бриге и др. и способност родитеља да задовољи утврђене потребе дјетета. Х је дјечак узраста од 13 година, који је у пубертету, који има формирано своје лично мишљење и став везано за оца Х и успостављање контакта са њим, мишљење које се није промијенило ни у току читавог поступка. Нарочито код чињенице да тужилац није видио дијете 8 година, да није плаћао алиментацију за његово издржавање, да до подношења тужбе није ни на који начин покушао успоставити контакт са Х, да је засновао нову породицу у којој је стекао троје дјеце, суд је мишљења да је најбољи интерес дјетета да се тренутно не успоставља контакт са оцем, тачније, суд је одбио овај дио тужбеног захтјева за измјену раније одлуке Опћинског суда у Б. којим је био одређен контакт, а нарочито код чињенице да се отац ни на који начин није трудио да прво реализује остваривање тог контакта, па макар и дјелимично, а на основу чега би суд могао измијенити ту ранију одлуку. Обавезивање дјетета на контакт на начин како је то предложено тужбеним захтјевом, супротно његовим жељама и његовој емотивној зрелости да сам процијени да ли жели виђати оца би било присиљавање и нарушавање дјететовог тренутног психофизичког развоја у којем се налази и исто није у најбољем интересу дјетета. То што је суд одбио тужиоца са овим дијелом тужбеног захтјева, не значи да отац не смије постепено покушавати придобити наклоност свог сина мимо суда и Центра за социјални рад, јер је његова дужност и право да се бори за своје дијете уколико има искрену жељу и намјеру да дијете буде био његовог живота, али тај терет не смије пасти на дијете, јер је овдје отац тај који је одрастао човјек и који интерес и добробит дјетета мора ставити испред својих личних жеља и интереса.

2. ОДУЗИМАЊЕ РОДИТЕЉСКОГ ПРАВА

2.1. Разлози за одузимање родитељског права

Одузимање родитељског права је најтежа породичноправна санкција.⁴⁰ Неки Породични закони из окружења, попут србијанског, користе термин лишење родитељског права, препознајући потпуно и дјелимично лишење родитељског права у зависности од степена повреде стандарда ваљаног вршења родитељског права.⁴¹ Такав приступ није прихваћен у Породичном закону у Републици Српској.⁴² „Нови“ Породични закон је експлицитно разврстао разлоге за одузимање родитељског права. То су: *злоупотреба родитељског права* и *грубо занемаривање дужности из родитељског права* (чл. 124 ст. 1 ПЗ). Злоупотреба родитељског права настаје по правилу штетном активношћу родитеља, а занемаривање настаје штетном пасивношћу родитеља по дијете.⁴³ Иначе се тражи већи степен кривице родитеља него код ограничења вршења родитељског права, јер се тражи умишљај родитеља, при чему је довољан и евентуални.⁴⁴

Према ПЗ, родитељ **злоупотребљава родитељска права и дужности** ако: 1) спроводи физичко или психичко насиље над дјететом, 2) сексуално искориштава дијете, 3) експлоатише дијете присиљавајући га да претјерано ради или да обавља рад непримјерен његовом узрасту, 4) га подстиче на вршење кривичних дјела, 5) дјетету дозвољава употребу алкохолног пића, дроге или других опојних супстанци или га на то наводи, 6) наводи дијете на било који облик друштвено неприхватљивог понашања, 7) на било који други начин грубо крши права дјетета (чл. 124 ст. 2 ПЗ).

Законодавац није дао дефиниције облика злоупотребе родитељског права и дужности, већ је примјерично навео неке од облика злоупотребе и на крају је употрејебио генералну клаузулу, чиме није затворио круг случајева. Тиме различити случајеви могу да буду препознати у судској пракси. Једино је неопходно да други облици кршења права дјетета буду извршени на груб начин. Грубо кршење права дјетета представља правни

⁴⁰ Слободан Панов, *Породично право*, Службени гласник, Београд, 2008, 440.

⁴¹ Слободан Панов, *Породично право*, Службени гласник, Београд, 2008, 440.

⁴² Породични закон - ПЗ, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 17/23, 27/24, 20/25 - Одлука Уставног суда Републике Српске и 61/25.

⁴³ Слободан Панов, *Породично право*, Службени гласник, Београд, 2008, 444.

⁴⁴ Марко Младеновић, Станка Стјепановић и Милорад Живановић, *Породично право*, Пале, 2003, 283-284.

стандард, којем смисао даје судска пракса. Међутим, од практичне важности су дефиниције из Протокола за заштиту дјецe од насиља, занемаривања и злостављања.⁴⁵

Тако према овом Протоколу:

1) *физичко насиље над дјететом* укључује понашања којим се примјењује физичка сила која има за циљ да дјетету нанесе бол, физичке повреде или смрт. Као најчешћи примјери физичког насиља препознати су: ударање, шутирање, гурање, шамарање, чупање, дављење, бацање, гађање, напад оружјем или оруђима, тровање, паљење, посипање течностима које могу нанијети дјеци повреду, везање, штипање, гребање, задавање угриза, али и ускраћивање хране, сна и слично.⁴⁶

Како препознати физичко насиље над дјецом? Протоколом су дате одређене смјернице када постоји сумња да је извршено физичко насиље:

- ношење одјеће која покрива екстремитете и/или главу, непримјерено временским приликама,
- избјегавање физичких игара са вршњацима (нпр. часови физичког и здравственог васпитања),
- одбијање да се пресвлачи у заједничким просторијама када је то уобичајено за другу дјецу,
- претјерана склоност агресији и физичком рјешавању конфликта са вршњацима,
- показивање модрица и повреда другој дјеци са неуобичајеним објашњењима,
- неуобичајено понашање дјетета у школи и мјестима гдје борави са другом дјецом у смислу претјераног трзања на звукове, претјеране реакције на случајне или намјерне физичке контакте (додир, руковање, загрљај) и слично,

⁴⁵ Протокол за заштиту дјецe од насиља, занемаривања и злостављања, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 38/2024, 47/2024 - исправка, 30/2025 – одлука Уставног суда РС и 43/2025.

⁴⁶ Протокол за заштиту дјецe од насиља, занемаривања и злостављања, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 38/2024, 47/2024 - исправка, 30/2025 – одлука Уставног суда РС и 43/2025.

- склоност ка претјераном удовољавању ауторитетима, срамежљивост, повученост, али и хиперактивност, слабе социјалне вјештине, аутодеструктивно понашање и друго.⁴⁷

2) *психичко насиље над дјететом*, које се, иначе, теже идентификује од физичког насиља, према Протоколу, подразумејева радње и понашања према дјетету којима се проузрокује психичка бол и патња, изазивају емоције страха, неизвјесности, узнемиреност високог интензитета, као и осјећај понижености и дискриминације, а које код дјетета могу изазвати краткорочне или дугорочне проблеме у менталном здрављу и понашању. Психичко насиље, према Протоколу, обухвата облике емоционалног злостављања, али му није синоним, већ има шире значење. Психичко насиље може да обухвати облике: емоционалног злостављања, социјалног злостављања и економског злостављања дјетета. Али обухваћене су и радње узнемиравања и прогањања дјетета, укључујући и сексуално узнемиравање. *Емоционално злостављање*⁴⁸ укључује понашања према дјетету као што су: пријетња физичким насиљем, манипулација, деградација и омаловажавање дјетета, вријеђање, застрашивање, називање погрдним именима, исмијавање, присиљавање дјетета на активности којих се боји и које нису друштвено прихватљиве, исмијавање дјететових потреба, стања и емоција, пријетња суицидом, излагање дјетета насиљу у породици или породичној заједници или другим трауматичним догађајима и околностима, коришћење и манипулација дјетета у случајевима развода родитеља или других конфликтних односа у породици или породичној заједници и друго. *Социјално злостављање дјетета* представља искључивање дјетета из групе по било ком основу, довођење дјетета у неравноправну или неједнаку позицију фаворизовањем или потцјењивањем, изолацију дјетета, игнорисање дјететових социјалних потреба (за дружењем са вршњацима, контактима са породицом) и све што је у вези са ограничавањем слободе дјетета да се нормално развија. *Економско злостављање* код дјетета може да представља различите облике радне експлоатације дјетета или ускраћивања основних средстава за живот дјетету, што спада у облике занемаривања дјетета. Зато, с обзиром на начин како се извршава и какве посљедице код дјетета оставља, из угла тих психичких посљедица се може сврстати у један од облика психичког насиља

⁴⁷ Протокол за заштиту дјетета од насиља, занемаривања и злостављања, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 38/2024, 47/2024 - исправка, 30/2025 – одлука Уставног суда РС и 43/2025.

⁴⁸ Као примјер у литератури се наводи и становање у малом стану у којем одрасли непрестано пуше или упућивање дјетета да гледа ТВ како не би сметало родитељима. Слободан Панов, *Породично право*, Службени гласник, Београд, 2008, 441.

над дјецом. Дјеца често нису свјесна да трпе неки од облика психичког насиља; могу да функционишу и понашају се на уобичајен начин који ни у чему не одступа од вршњака. Показатељи психичког насиља могу лако да буду замијењени симптомима менталних поремећаја и стања, али им могу бити и окидач, због чега је у случају сумње потребно дијете упутити стручњацима у области заштите менталног здравља дјете и адолесцената.⁴⁹

Насиље може да буде учињено и у дигиталном окружењу, а као могући, али не и сигурни знакови да је дијете жртва овог насиља су:

- скрива екран, телефон, таблет,
- брзо се пребацује на другу интернет страницу,
- дјелује нервозно приликом коришћења рачунара, таблета или телефона,
- нервозно је када добије поруку на телефон или рачунар,
- проводи прилично много времена онлајн за рачунаром или телефоном,
- избјегава пријатеље, излазак напоље,
- отвара нове профиле на друштвеним мрежама,
- прима позиве непознатих лица,
- кући стижу пакети за које нема објашњења,
- школски успјех слаби, као и заинтересованост за школу и учење.⁵⁰

3) сексуално искоришћавање дјетета је појам који се не поклапа у цијелости са појмом сексуалног насиља којег дефинише Протокол за заштиту дјете од насиља, занемаривања и злостављања. Али, оно би могло да обухвати радње навођења, пријетње, завођења и манипулације дјетета, при чему добровољни пристанак дјетета на сексуалне активности није релевантан, јер подразумијева несразмјеран однос дјетета и друге особе у односу на године, развој, моћ, знање и задовољење сексуалних потреба. То могу бити и радње према дјетету у којима не долази до контакта између дјетета и лица које га

⁴⁹ Све претходно: Протокол за заштиту дјете од насиља, занемаривања и злостављања, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 38/2024, 47/2024 - исправка, 30/2025 – одлука Уставног суда РС и 43/2025.

⁵⁰ Протокол за заштиту дјете од насиља, занемаривања и злостављања, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 38/2024, 47/2024 - исправка, 30/2025 – одлука Уставног суда РС и 43/2025.

сексуално искориштава као што су: излагање дјетета сексуалним садржајима (порнографском материјалу путем интернета, часописа или других медија), присуствовање дјетета сексуалним активностима, приморавање дјетета да се скида и додирује по интимним дјеловима тијела и друго. Ријеч је, у најширем смислу, о укључивању дјетета у сексуалну активност коју оно не схвата у потпуности, са којом није сагласно или за коју није развојно дорасло.⁵¹ Дакле, ради се о о активностима учињеним са принудом или без принуде, уз накнаду и без накнаде, у погледу трећих лица или родитеља.

Овај облик злоупотребе родитељског права и дужности се може препознати према одређеним ефектима које производи по дијете:

- депресија,
- смањено самопоштовање,
- страх од додира,
- промискуитет,
- суицидне мисли,
- проблеми у комуникацији са партнером (површност, избор агресивног партнера)⁵²,
- одређене тјелесне локализоване повреде итд.

Остали појмови нису дефинисани Протоколом за заштиту дјете од насиља, занемаривања и злостављања.

4) *експлоатација дјетета присиљавајући га да претјерано ради или да обавља рад непримјерен његовом узрасту.* На овом мјесту треба имати у виду чл. 32 Конвенције о правима дјетета који може да појасни наведену норму: дијете има право на заштиту од економске експлоатације и рада на послу који је опасан или омета образовање или штети здрављу дјетета односно његовом менталном, физичком, духовном, моралном или

⁵¹ Дјелимично према дефиницији из Протокола за заштиту дјете од насиља, занемаривања и злостављања, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 38/2024, 47/2024 - исправка, 30/2025 – одлука Уставног суда РС и 43/2025.

⁵² Слободан Панов, *Породично право*, Службени гласник, Београд, 2008, 441.

социјалном развоју, па стога се регулише минимални узраст за запошљавање, радно вријеме и санкције. Шта означава претјеран рад или рад непримјерен његовом узрасту се оцјењује у сваком конкретном случају, а с обзиром на узраст дјетета и имајући на уму цитирану норму Конвенције о правима дјетета, као и одредбе Закона о раду. Као примјер претјераног рада, и мимо радноправног односа, наводи се обавезивање дјетета од стране родитеља да прије поласка у школу иде на часове страног језика, по доласку из школе на часове још два страна језика, а након 15 минута одмора на часове клавира и тениса, уз још неке курсеве до поласка на спавање дјетета.⁵³

5) *подстицање на вршење кривичних дјела* је јасно само по себи и није ограничено на одређена кривична дјела. То може бити случај родитеља са криминогеним склоностима. Подстицање се може схватити шире од подстрекавања на извршење кривичног дјела и укључивало би било коју радњу наговарања или омогућавања вршења кривичних дјела, али, чини се, само активну радњу.

6) *дозвољавања дјетету употребе алкохолног пића, дроге или других опојних супстанци или навођења на то.* Овим обликом родитељског понашања су обухваћене, како радње дозвољавања употребе пића, дрога и сл., које рђаве склоности је дијете само развило под утицајем вршњака или трећих лица, као и самих родитеља, тако и навођење (чињење) самих родитеља да дјеца употребљавају пиће или ове супстанце. У односу на ранији Породични закон, „нови“ Породични закон је, уважавајући критике, увео термин употребе умјесто уживања, те користи у једнини „алкохолно пиће“ умјесто раније множине, јер је довољна склоност и према једном пићу.⁵⁴

7) *навођење дјетета на било који облик друштвено неприхватљивог понашања, као и било који други начин грубог кршења права дјетета* су широко постављени правни стандарди како ни други облици понашања родитеља не би остали несанкционисани, поред оних које је закон изричито препознао као најчешће у правној пракси. Судови су овлашћени да употпуне садржај ових појмова и да препознају различита понашања у пракси која би представљала разлог за одузимање родитељског права. То није препрека да се и други облици друштвено неприхватљивог понашања, као и грубог кршења права

⁵³ Слободан Панов, *Породично право*, Службени гласник, Београд, 2008, 442.

⁵⁴ Упор. Слободан Панов, *Породично право*, Службени гласник, Београд, 2008, 442-443.

дјетета препознају и у пракси органа старатељства, посебно с обзиром на стручне капацитете са којима располаже.

Грубо занемаривање родитељске дужности и права од стране родитеља постоји када родитељ: 1) напусти дијете, 2) не брине дуже од мјесец дана о дјетету с којим не живи, 3) не одржава личне односе са дјететом са којим не живи, односно ако спречава одржавање личних односа између дјетета и родитеља са којим дијете не живи, 4) у року од годину дана не створи услове за заједнички живот с дјететом које је смјештено у другу породицу или установу, а за то нема никакав оправдан разлог, 5) не извршава обавезу издржавања дјетета у трајању дужем од три мјесеца узастопно или више од три мјесеца у посљедњих годину дана, 6) је занемарио бригу о основним животним потребама дјетета с којим живи или се не придржава мјера које је ради заштите права и добробити дјетета претходно донио надлежни орган (чл. 124 ст. 3 ПЗ).

Према Протоколу за заштиту дјете од насиља, занемаривања и злостављања, занемаривање подразумијева недостатак одговарајуће бриге и његе дјетета, односно пропуштање задовољења дјечијих потреба које могу битно утицати на дјететов физички и психички развој.⁵⁵ Према ПЗ је неопходно да је оно извршено на груб начин.

„Нови“ Породични закон је експлицитно прописао нове облике грубог занемаривања родитељске дужности и права, као разлога за одузимање родитељског права у вези са одржавањем личних односа и издржавањем дјете:

(а) неодржавање личних односа родитеља са дјететом са којим не живи. Неодржавање личних односа родитеља са којим дијете не живи са дјететом подразумијева пасиван однос овог родитеља, када родитељ никако не одржава ове односе или их нередовно, ријетко одржава, осим у случају када постоје оправдани разлози, о чему одлучује суд.

(б) спречавање одржавања личних односа између дјетета и родитеља са којим дијете не живи, може бити учињено од стране родитеља са којим дијете живи. То могу да буду ситуације када други родитељ не дозвољава (ни физички) одржавање ових односа,

⁵⁵ Протокол за заштиту дјете од насиља, занемаривања и злостављања, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 38/2024, 47/2024 - исправка, 30/2025 – одлука Уставног суда РС и 43/2025.

као и суптилне ситуације када налази изговоре зашто дијете не може предати другом родитељу у договореном или утврђеном термину одржавања личних односа дјетета са другим родитељем (дијете се игра, спава, спрема за пут, школу итд.), до ситуација када само дијете не жели контакт под „несвјесним“ утицајем родитеља или других сродника родитеља са којим живи. Сматрамо да би спречавање одржавања личних односа требало да буде више од једног пута. Ради се о реализацији права једног родитеља са којим дијете не живи на одржавање личних односа са дјететом, које може бити утврђено одлуком надлежног органа. Тешкоће могу да настану у случају одржавања личних односа који нису регулисани одлуком надлежног органа (нпр. на основу споразума родитеља). Ова одредба свакако не обухвата одржавање личних односа других лица и дјетета, већ само родитеља са којим дијете не живи и дјетета.

(в) неизвршавање обавезе издржавања дјетета у трајању дужем од три мјесеца узастопно или више од три мјесеца у посљедњих годину дана. Временско прецизирање трајања кршења обавезе издржавања дјетета доприноси правној сигурности. Обавеза издржавања подразумијева свакако обавезу утврђену правоснажном судском одлуком.

Остали разлози се тичу напуштања дјетета или небриге о дјетету и прецизно су били прописани и раније. Овдје законодавац није прописао и друге облике грубог занемаривања у виду генералне клаузуле, тако да је круг облика грубог занемаривања одређен законом. Родитељи напуштају дјецу из различитих мотива, а не брину се о њима, такође, из различитих разлога: због оптерећености послом или проблемима. Занемаривање бриге о основним животним потребама дјетета, које је прописано као један од облика грубог занемаривања дјетета, подразумијева небригу родитеља о храни, хигијени, редовном похађању школе, неспречавање дјетета у штетном дружењу итд.⁵⁶ У правној пракси може постојати више разлога за одузимање родитељског права.

⁵⁶ Слободан Панов, *Породично право*, Службени гласник, Београд, 2008, 443-444.

2.2. Поступак за одузимање родитељског права

Протокол за заштиту дјете од насиља, занемаривања и злостављања прописује овлашћења органа старатељства, али и других субјеката заштите у случају насиља и занемаривања дјетета. Та овлашћења нису сконцентрисана само на одузимање родитељског права, него подразумевају и обавезу предузимања низа мјера ради заштите интереса дјетета. Према Протоколу, орган старатељства треба да поступа према својим надлежностима и у складу са овим Протоколом, када сазна о насиљу над дјететом или има сумњу да је дијете жртва или починилац насиља, а то сазнање потиче од било кога и на било који начин, путем писане пријаве или путем телефона или усмено, сазнањем из медија или током поступка који се води пред органом старатељства или на други начин.⁵⁷ Протоколом је даље прописано да је потребно:

- по сазнању о насиљу над дјететом предузети све потребне мјере с циљем заустављања насиља, збрињавања дјетета и пружања одговарајуће помоћи и подршке;

- обавити разговор са дјететом на обазрив и дјетету прилагођен начин ради прикупљања свих релевантних информација о насиљу ради даљег поступка и о томе сачинити службени извјештај;

- пружити дјетету све неопходне информације о његовим правима и надлежностима органа старатељства ради бољег разумијевања ситуације у којој се налази;

- успоставити контакт са осталим органима и службама који могу помоћи у откривању чињеница у вези са почињеним насиљем, пријави насиља, помоћи опоравку дјетета, ако се ради о трауматичном искуству;

- успоставити контакт са родитељима или старатељима дјетета и исте упознати са правима дјетета, њиховим правима, овлашћењима и поступању органа старатељства и мјерама и радњама које ће у даљем поступку орган старатељства предузети, а које се односе, прије свега, на заштиту сигурности дјетета, његов смјештај и збрињавање изван породице: (а) сачинити социоanamнестичке податке о условима у којима дијете одраста,

⁵⁷ Протокол за заштиту дјете од насиља, занемаривања и злостављања, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 38/2024, 47/2024 - исправка, 30/2025 – одлука Уставног суда РС и 43/2025.

прибавити мишљење психолога, те сачинити индивидуални план подршке за дијете жртву насиља и (б) упутити родитеље или старатеље дјетета на остваривање права на бесплатну правну помоћ, остваривање права на здравствену заштиту, те подршку одговарајућег савјетовалишта;

- о почињеном насиљу извршити пријаву полицији, без обзира да ли је то већ урадила нека друга институција или појединац, те истима доставити све информације и околности о наведеном случају;

- након прикупљања свих потребних чињеница орган старатељства спроводи поступак ради остваривања права дјетета жртве насиља, у складу са законом који уређује област социјалне заштите и примјеном одговарајућих мјера породичноправне заштите према Породичном закону.

- у случају да је дијете жртва породичног насиља - директна или индиректна, орган старатељства ће, водећи рачуна о свим околностима случаја, изрећи одговарајуће мјере породичноправне заштите и надzirати њихово спровођење и постигнуте резултате, о чему ће сачинити одговарајући извјештај који укључује и мишљење дјетета о приликама у којим живи, а по потреби ће затражити и помоћ одговарајућих стручних служби и установа: (а) уколико изречена мјера не даје резултате, орган старатељства ће изречену мјеру, водећи рачуна о свим околностима и потребама, замијенити другом мјером, (б) уколико се ради о насиљу у породици које је извршио родитељ, орган старатељства ће, врло обазриво, водећи рачуна о најбољем интересу дјетета, размотрити све околности и поред мјера према родитељима (надзора над вршењем родитељског права, појачаног надзора над вршењем родитељског права, привременог издвајања дјетета из породице) **иницирати одговарајуће поступке пред надлежним судом (одузимање родитељског права, изрицање заштитних мјера у смислу закона који регулише заштиту од насиља у породици);** у свим поступцима потребно је обезбиједити партиципацију дјетета;

- у изузетно хитним случајевима, као што је предузимање мјера за отклањање непосредне опасности по живот и здравље дјетета, орган старатељства ће поступити по службеној дужности и усменим рјешењем ће изрећи одговарајуће мјере из своје надлежности, а ради тренутне заштите сигурности дјетета, о чему ће у року од осам дана

донијети рјешење у писаном облику и доставити га странкама. Орган старатељства који је донио усмено рјешење може наредити његово извршење;

- орган старатељства учествује у раду Мултисекторског тима школе и на тај начин доприноси међусекторској сарадњи у заштити права дјетета;

- орган старатељства податке о насиљу региструје у Образац за праћење појавних облика насиља, занемаривања и злостављања дјете.

Установе социјалне заштите за смјештај корисника и друге установе социјалне заштите у којима дјеца повремено бораве (дневни центри, савјетовалиште, прихватилиште), поступају у складу са одредбама овог протокола, и то у смислу предузимања свих мјера како би се насиље над дјететом зауставило, дијете збринуло и пружила му се одговарајућа помоћ и подршка, успоставио контакт са родитељима/старатељима дјетета, те пријавило насиље над дјететом свим надлежним службама.⁵⁸ У случају насиља над дјецом, а приликом поступања од стране полиције, орган старатељства ће бити одмах информисан од стране полиције, а мјере и радње према дјетету се предузимају, такође, у присуству органа старатељства.⁵⁹ Уколико је дијете, као жртву насиља неопходно измјестити из средине у којој се насиље десило, мора се обавити разговор са дјететом, а полицијски службеник је дужан да одмах затражи долазак представника органа старатељства.⁶⁰

Поступак ради одузимања родитељског права покреће (а) орган старатељства, (б) родитељ, односно (в) усвојилац (чл. 125 ст. 1 ПЗ). Појам родитеља подразумијева другог родитеља на чијој страни не стоје разлози за одузимање родитељског права. Према чл. 87 Закона о ванпарничном поступку⁶¹ ријеч је о родитељу, односно усвојиоцу који има родитељско право. Орган старатељства се може придружити у покренутом поступку другом родитељу или усвојиоцу.⁶² Како се поступак води у интересу дјетета, дијете има

⁵⁸ Све претходно: Протокол за заштиту дјете од насиља, занемаривања и злостављања, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 38/2024, 47/2024 - исправка, 30/2025 – одлука Уставног суда РС и 43/2025.

⁵⁹ Протокол за заштиту дјете од насиља, занемаривања и злостављања, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 38/2024, 47/2024 - исправка, 30/2025 – одлука Уставног суда РС и 43/2025.

⁶⁰ Протокол за заштиту дјете од насиља, занемаривања и злостављања, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 38/2024, 47/2024 - исправка, 30/2025 – одлука Уставног суда РС и 43/2025.

⁶¹ Закон о ванпарничном поступку - ЗВП, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 36/09, 91/16, 16/23 и 27/24.

⁶² Марко Младеновић, Станка Стјепановић и Милорад Живановић, *Породично право*, Пале, 2003, 284.

положај учесника у поступку.⁶³ Према ранијем, али и „новом“ Породичном закону, орган старатељства *дужан је* да покрене поступак за одузимање родитељског права и у случају када на било који начин сазна да постоје околности које представљају разлоге за одузимање родитељског права (чл. 125 ст. 2 ПЗ).⁶⁴ Дакле, то није само право, него и дужност, законска обавеза органа старатељства. Суд или орган старатељства може дјетету одредити посебног староца за заступање у овом поступку и кад је други родитељ жив и врши родитељско право, ако је то неопходно ради заштите најбољег интереса дјетета.⁶⁵

О одузимању родитељског права одлучује основни суд у ванпарничном поступку рјешењем. Поступак се покреће приједлогом за одузимање родитељског права. Поступак тече према одредбама Закона о ванпарничном поступку. Приједлог се подноси мјесно надлежном суду, а то је суд на чијем подручју се налази пребивалиште, односно боравиште дјетета, тј. лица у чијем интересу се поступак води. Приједлог треба да садржи, сходном примјеном правила о одузимању пословне способности, податке из којих се види да је оправдано вођење поступка, као и разлоге за одузимање родитељског права, да ли се приједлог подноси у погледу све дјеце или само једног дјетета.⁶⁶ Ако орган старатељства подноси приједлог, мора навести у приједлогу да ли се односи на оба или само једног родитеља.⁶⁷ Ако поступак није покренут на приједлог надлежног органа старатељства, суд ће без одлагања обавијестити овај орган о покретању поступка и позвати га да учествује у поступку (чл. 88 ЗВП), с циљем заштите права и интереса дјетета.

Поступак је хитан и завршиће се најкасније у року од 15 дана од дана пријема приједлога (чл. 86 ст. 2 ЗВП). У поступку одузимања и враћања родитељског права сходно се примјењују одредбе овог закона о одузимању и враћању пословне способности (чл. 90 ЗВП). Суд по службеној дужности утврђује у овом поступку све чињенице које су битне за доношење рјешења (истражно начело). Суд ће одржати рочиште ради утврђивања битних

⁶³ Ранка Рачић, *Ванпарнично процесно право*, Бања Лука, 2013, 127.

⁶⁴ Закон наводи сазнање за околности из чл. 124 ст. 1 и 2 ПЗ односно позива се на двије опште категорије разлога за одузимање родитељског права у првом ставу и појединачне облике једне од категорија – злоупотребе родитељског права и дужности у другом ставу, што очигледно представља редакторску грешку и исправније би било позивање у чл. 125 ст. 2 ПЗ на чл. 124 ст. 2 и 3 или само на чл. 124 ст. 1 ПЗ. Међутим, како су у чл. 124 ст. 1 ПЗ наведена оба разлога за одузимање родитељског права, јасно је да је орган старатељства дужан да покрене поступак одузимања родитељског права у оба случаја: злоупотребе и грубог занемаривања.

⁶⁵ Марко Младеновић, Станка Стјепановић и Милорад Живановић, *Породично право*, Пале, 2003, 284.

⁶⁶ Ранка Рачић, *Ванпарнично процесно право*, Бања Лука, 2013, 127.

⁶⁷ Ранка Рачић, *Ванпарнично процесно право*, Бања Лука, 2013, 127.

чињеница на које позива предлагача, надлежни орган старатељства, оба родитеља и старатеља лица чијем се родитељу одузима родитељско право. Суд има обавезу да саслуша родитеље, а малољетника ће саслушати само кад је то неопходно и није штетно за његово душевно стање. Суд ће узети у обзир и жеље малољетника ако је способан да их изрази.⁶⁸ Суд може да усвоји приједлог за одузимање родитељског права, али и да га одбије. О томе суд доноси одлуку која се назива рјешење. Ако су испуњени услови за одузимање родитељског права, суд ће усвојити приједлог и донијети рјешење о одузимању родитељског права које има конститутивно дејство. Рок за изјављивање жалбе на рјешење је три дана од дана достављања рјешења, при чему је жалба у овом случају несупензиван правни лијек, јер интерес дјетета захтијева да се рјешење спроведе прије његове правноснажности.⁶⁹ Родитељско право се може одузети у погледу појединог дјетета или све дјеце, а и у погледу једног или оба родитеља, ако су оба родитеља били означени као противници предлагача у приједлогу за одузимање родитељског права (нпр. поднесеном од стране органа старатељства). Често се дешава да се не врше родитељска права према дјечи из ранијег брака или се грубо занемарују обавезе према дјетету које послије развода брака остане код другог родитеља.⁷⁰ Новина у Породичном закону јесте могућност суда (не и обавеза) да може, рјешењем којим суд одлучује о одузимању родитељског права, одлучити о смјештају дјетета и повјеравању на заштиту и васпитање другом лицу или установи, ако је то потребно ради заштите најбољег интереса дјетета, који представља главни критеријум процјене за суд (вид. чл. 125 ст. 3 ПЗ). Правоснажна одлука о одузимању и враћању родитељског права доставља се надлежном матичару, а уколико дијете има неко право на непокретностима, одлука се доставља ради уписа у јавну евиденцију о непокретностима и правима на њима (чл. 125 ст. 4 ПЗ). У погледу дејства одлуке о одузимању родитељског права, правоснажношћу рјешења суда престаје вршење свих права родитеља којем је одузето родитељско право према дјетету (не може да се лично стара, да га заступа, да се стара о његовој имовини), дијете се по правилу одузима том родитељу.⁷¹ Али, остаје обавеза тог родитеља да издржава дијете. То дијете се повјерава другом родитељу, породици или организацији, а ако је родитељско право одузето другом

⁶⁸ Све према чл. 89 ЗВП.

⁶⁹ Ранка Рачић, *Ванпарнично процесно право*, Бања Лука, 2013, 128.

⁷⁰ Марко Младеновић, Станка Стјепановић и Милорад Живановић, *Породично право*, Пале, 2003, 284.

⁷¹ Марко Младеновић, Станка Стјепановић и Милорад Живановић, *Породично право*, Пале, 2003, 285.

родитељу или ако дијете нема другог родитеља, нестао је, дуже одсутан или му је одузета пословна способност, орган старатељства је дужан да постави староца дјетету.⁷²

Суд може родитељско право вратити родитељу ако престане разлог због којег му је то право одузето (чл. 124 ст. 4 ПЗ). Међутим, у случају када је родитељско право одузето због извршења кривичног дјела против полног интегритета дјетета правоснажном одлуком суда, суд неће вратити родитељско право родитељу осуђеном за то дјело (чл. 124 ст. 4 ПЗ), што представља новину у ПЗ. Ова чињеница се доказује пресудом кривичног суда са клаузулом правоснажности односно изводом из казнене евиденције осуђених лица. Поступак за враћање родитељског права може се покренути и на приједлог родитеља коме је било одузето то право, али и лица која су иначе овлашћена да поднесу приједлог за одузимање родитељског права, што укључује и орган старатељства (чл. 87 ЗВП). У принципу важе иста правила за враћање родитељског права, као и за његово одузимање.

Дакле, најважније новине у „новом“ Породичном закону у погледу одузимања родитељског права су:

- експлицитно прописивање нових облика грубог занемаривања родитељске дужности и права, као разлога за одузимање родитељског права: (а) неодржавање личних односа родитеља са дјететом са којим не живи, (б) спречавање одржавања личних односа између дјетета и родитеља са којим дијете не живи и (ц) неизвршавање обавезе издржавања дјетета у трајању дужем од три мјесеца узастопно или више од три мјесеца у посљедњих годину дана;

- експлицитно прописивање ситуације када се родитељско право не може вратити: када је родитељско право одузето због извршења кривичног дјела против полног интегритета дјетета правоснажном одлуком суда;

- прописивање могућности суда, да одлуком којом одлучује о одузимању родитељског права, може одлучити и о смјештају дјетета и повјеравању на заштиту и васпитање другом лицу или установи, ако је то потребно ради заштите најбољег интереса дјетета.

⁷² Марко Младеновић, Станка Стјепановић и Милорад Живановић, *Породично право*, Пале, 2003, 285.

Иако је било прописано и ранијим законом, посебно треба апострофирати, не само право, него и законску дужност органа старатељства да покрене поступак за одузимање родитељског права и у случају када на било који начин сазна да постоје околности које представљају разлог за одузимање родитељског права према Породичном закону. Поред тога, орган старатељства се позива да учествује у поступку и кад није покренуо поступак одузимања родитељског права, а надлежан је за заштиту права и интереса дјетета и изван домена правила породичног права о одузимању родитељског права у случајевима злоупотребе и грубог занемаривања дјетета.

2.3. Пракса Европског суда за људска права и судова у Републици Српској

У пракси Европског суда за људска права (ЕСЉП) су препознати случајеви када је овај суд сматрао оправданим одузимање односно лишење родитељског права: ако је дијете било повређено и запуштено (ESLJP, *Nowacka v. Sweden*, 9. мај 1989. године), када родитељ није у могућности да се правилно стара о дјетету (ESLJP, *Grufman v. Sweden*, 9. мај 1989. године), када је родитељ изгубио интерес за дијете (ESLJP, *X. v. France*, 5. октобар 1982. године), када један од родитеља пати од тешких психијатријских проблема (ESLJP, *L., H. and A. v. the United Kingdom*, 13. март 1984. године), када је отац осуђен на дужу казну затвора због кривичних дјела у којима је примјењено тешко насиље (ESLJP, *X. v. United Kingdom*, 9. мај 1977. године), стварни и озбиљни конфликти оца и мајке (ESLJP, *Buscemi v. Italy*, 16. септембар 1999. године) итд.⁷³ Међутим, у једном другом случају, ЕСЉП је утврдио повреду чл. 8 Европске конвенције о заштити људских права и слобода (мијешање у породични живот) и досудио накнаду неимовинске штете у износу од 15 000 еура, нагласивши да одлуке о смјештају дјетета треба да буду привремене и да је циљ уједињење природних родитеља и дјетета. У овом предмету се радило о томе да су родитељи дјевојчица похађали специјалну школу за људе са проблемима у учењу, а сви су живјели код родитеља једног од подносилаца представке, те због утврђених недостатака у интелектуалном развоју родитеља одузето им је родитељско право, а дјевојчице су смјештене у двије хранитељске породице, при чему суд није узео у обзир мишљење

⁷³ Према: Марија Драшкић, *Породично право и право дјетета*, Београд, 2015, 304-305.

експерата за дјечију психологију да дјеца треба да буду враћена у породицу.⁷⁴ Сличан је став и у новијим одлукама, нпр. поводом лишења родитељског права и смјештаја дјетета у хранитељску породицу, ЕСЈП је стао на становише о повреди права на породични живот и нагласио потребу успостављања редовних контаката и поновног спајања родитеља и дјеце и обавезе власти код реализације овог циља како би се спријечило отуђење родитеља од дјетета.⁷⁵

У једној одлуци домаћег ванпарничног суда⁷⁶, а по приједлогу за одузимање родитељског права надлежног центра за социјални рад, суд је одузео родитељско право и повјерио дијете на чување и заштиту ЈУ Центру за социјални рад, који ће преузети даље активности у сврху смјештаја малољетног дјетета у адекватну установу социјалне заштите. Околности случаја су биле сљедеће:

Пресудом суда дијете је било повјерено на заштиту и васпитање мајци, али су се, у међувремену, родитељи дјетета договорили да иста буде повјерена оцу на заштиту и васпитање, како би мајка због тешке економске ситуације у временском периоду од три мјесеца планирала запослење у иностранству. За вријеме боравка у иностранству мајка је имала право одржавати личне и непосредне, као и телефонске контакте са кћерком уз обавезу да мјесечно доприноси њеном издржавању у одређеном износу. Дијете је остало код оца. Када ју је мајка поново преузела и бринула се о њој, све док није хоспитализована, прво на Одјелу педијатрије, а потом на Одјелу дјечије и адолесцентне психијатрије због покушаног суицида којем су претходиле свађе мајке и кћерке. Одржан је састанак са родитељима дјевојчице и стручним тимом којем је присуствовао и предлагач, гдје је договорено да дјевојчицу послѣ хоспитализације преузме отац, будући да мајка није показала спремност, нити интерес да преузме дијете. Стручни тим Центра се сагласио да отац преузме бригу о дјетету, јер се може очекивати да има капацитете да врши надзор, постави очекивања и границе кћерки, те да дјелује на спречавање непримјерених понашања, што је код мајке изостало. Приједлог да се поднесе кривична пријава против мајке лежи у чињеници да је напустила кћерку, а да се о кћерки није адекватно бринула и

⁷⁴ ESLJP, *Kutzner v. Germany*, 26. februar 2002. godine, према: Марија Драшкић, *Породично право и право дјетета*, Београд, 2015, 303-304.

⁷⁵ ЕСЈП, *ДГ и СГ против Србије*, апликација бр. 61347/21, 24. 6. 2025. године.

⁷⁶ Рјешење Основног суда у Приједору, 77 0 В 135132 24 В од 12. 6. 2025. године.

док су живјеле у заједничком домаћинству дјевојчица је напуштала школу, дуго у ноћ остајала вани, сама се повређивала, слиједом чега је често била на болничком лијечењу. Контакт између мајке и кћерке је престао када ју је мајка напустила и засновала нову ванбрачну заједницу, чиме је дјевојчица више пута доведена у ризик по безбједност, живот и здравље, а мајка није показала спремност да, уз сарадњу и сву подршку органа старатељства исту прихвати, дајући је оцу и органу старатељства на даље збрињавање уз неадекватна образложења (нпр. да је засновала нову ванбрачну заједницу, да је незапослена, да нема ријешено стамбено питање). Иако је кћерка много пута изјавила да воли оба родитеља и да би вољела да живе сви заједно, бригу о дјевојчици је преузео отац, а рјешењем ЈУ Центра за социјални рад оцу је на временски период од три мјесеца изречена мјера појачаног надзора у вршењу родитељских дужности. Мајка је поднијела тужбу суду којом тражи измјену пресуде истог суда на начин да дијете буде повјерено на заштиту и васпитање оцу.⁷⁷

Суд је заказао и одржао припремно рочиште и главну расправу (на којој су изведени докази). Посебно је цијенио чињеницу да су радницима предлагача познате околности случаја, што је мајка ставила потребе других лица (стара и болесна мајка ванбрачног партнера) изнад потреба дјетета, одбијање мајке да преузме дијете након хоспитализације, када је дјетету потребна љубав и помоћ да превазиђе психичку кризу, односно утврђујући горе наведене чињенице на основу предложених релевантних доказа. На основу свега суд је утврдио основаност приједлога за одузимање родитељског права и то због грубог занемаривања родитељског права и дужности по више основа: напуштање дјетета, небрига дуже од мјесец дана о дјетету с којим не живи, односно неодржавање личних односа са дјететом са којим не живи (последњи телефонски контакт мајке са дјететом прије 20 дана, од дана одржавања рочишта за главну расправу) итд. У овом случају суд је примијенио нову одредбу Породичног закона о смјештају и повјеравању на заштиту и васпитање дјетета другом лицу или одговарајућој установи, ако је то потребно ради заштите најбољег интереса дјетета.⁷⁸

⁷⁷ Рјешење Основног суда у Приједору, 77 0 В 135132 24 В од 12. 6. 2025. године.

⁷⁸ Рјешење Основног суда у Приједору, 77 0 В 135132 24 В од 12. 6. 2025. године.

3. РАЗВОД БРАКА И УЛОГА ОРГАНА СТАРАТЕЉСТВА С ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ПОСТУПАК МИРЕЊА БРАЧНИХ СУПРУЖНИКА

Развод брака је један од начина престанка пуноважног брака. „Нови“ Породични закон је задржао два бракоразводна узрока: (а) тешка и трајна поремећеност брачних односа услед чега је заједнички живот постао неподношљив и (б) несталост брачног супружника о којем нема никаквих вијести за вријеме од двије године (чл. 52 ПЗ). Кривица брачног супружника није од значаја у позитивном праву у вези са разводом брака. И даље постоје три начина покретања поступка за развод брака:

(а) тужба за развод брака,

(б) захтјев за споразумни развод брака (на основу споразума): суд ће развести брак на основу споразума брачних супружника ако они *немају* малољетну заједничку или усвојену дјецу или дјецу над којом је продужено родитељско право⁷⁹ (чл. 54 ПЗ)

(в) заједнички приједлог за развод брака који подносе брачни супружници ако *имају* малољетну заједничку или усвојену дјецу или дјецу над којом је продужено родитељско право, из разлога – бракоразводних узрока из чл. 52. ПЗ (чл. 53 ст. 1 ПЗ).

„Новим“ Породичним законом су новелиране одредбе о заједничком приједлогу за развод брака. Он мора да садржи споразум родитеља о начину вршења родитељског права (заједничком или самосталном), о издржавању малољетног дјетета и о одржавању личних односа између дјетета и родитеља са којим дијете не живи (чл. 53 ст. 2 ПЗ). Овај споразум родитеља уноси се у изреку пресуде о разводу брака уколико суд процјени да је тај споразум у складу са најбољим интересом дјетета (чл. 53 ст. 3 ПЗ). Тиме најбољи интерес дјетета постаје врхунски критеријум за судску процјену. Ако суд оцијени да споразум није у складу са најбољим интересом дјетета, суд ће развести брак и по службеној дужности одлучити о вршењу родитељског права, о издржавању малољетног дјетета и о одржавању личних односа између дјетета и родитеља са којим дијете не живи (чл. 53 ст. 4 ПЗ).

⁷⁹ Промјена редослиједа ријечи у „новом“ ПЗ означава и употребу исправније формулације текста.

Током израде Породичног закона разматрала се могућност дејудицијализације развода брака, посебно у случају споразума брачних супружника, у корист нотаријата, али се од тога одустало, тако да се те одредбе нису нашле у коначном тексту закона.

Поступак развода брака је парнични поступак у којем одлучује суд пресудом. Правила о разводу брака су у принципу остала иста у „новом“ Породичном закону, осим неколико новела, које су овдје изложене. Но, треба апострофирати неколико ствари:

(а) Изричито је прописано, ако је потребно, да суд пресудом којом одлучује о вршењу родитељског права, налаже лицу код којег се дијете налази да га преда лицу којем је повјерено (чл. 72 ст. 2 ПЗ).

(б) наглашена је улога органа старатељства у брачном спору (чл. 73 ПЗ): кад год се у брачном спору одлучује и о вршењу родитељског права, одржавању личних односа дјетета и родитеља са којим дијете не живи и издржавању дјетета, *орган старатељства обавезно учествује у том поступку*, а ради заштите интереса дјетета (чл. 73 ст. 1 ПЗ). У тим случајевима, *орган старатељства суду доставља налаз и стручно мишљење (са приједлогом) о уређењу вршења родитељског права, одржавању личних односа дјетета и родитеља са којим дијете не живи и издржавању дјетета*, а ако су родитељи постигли споразум о овим питањима, орган старатељства доставља своје мишљење о усклађености тог споразума и најбољег интереса дјетета (чл. 73 ст. 2 ПЗ). Орган старатељства овлашћен је да *износи и чињенице које странке нису навеле и предлаже да се изведу потребни докази, да улаже правна средства (нпр. жалбу) и предузима друге парничне радње* (чл. 73 ст. 3 ПЗ). Орган старатељства има врло активну улогу и може да предузима парничне радње пред судом, а не само да даје налаз и стручно мишљење са приједлогом суду. Суд који одлучује у брачном спору или који води поступак у којем се одлучује о питањима која се тичу дјетета дужан је да обавијести орган старатељства о поступку, ради заштите права и интереса дјетета и да позове орган старатељства на сва рочишта, те да доставља све одлуке донесене у том поступку (чл. 73 ст. 4 ПЗ). Суд ће наложити органу старатељства да *дијете, у складу са његовим узрастом и зрелошћу, упозна са могућношћу учествовања у свим поступцима* у којима се одлучује о питањима која се тичу дјетета (чл. 73 ст. 5 ПЗ). Орган старатељства неће у сваком случају упознавати дијете о његовој могућности учешћа у судским поступцима, него у случају да узраст и зрелост дјетета

дозвољавају и само у погледу поступака у којима се одлучује о питањима која се тичу дјетета (нпр. одржавања личних односа, повјеравања и издржавања дјетета).

(в) регулисано је привремено уређење личних односа између родитеља и дјете од стране органа старатељства.

Фамозни чл. 74 у основном тексту ПЗ усвојеном 2023. године је предвиђао обавезу органа старатељства да, по службеној дужности, рјешењем уреди одржавање личних односа дјетета и родитеља са којим дијете не живи, а у току поступка мирења, као и у току поступка у брачним споровима, до другачије одлуке суда или правоснажне пресуде о томе. У правној пракси се поводом овог законског рјешења отворило неколико питања: да ли ова одредба важи и за ванбрачну заједницу, да ли важи за случајеве окончаног поступка мирења по ранијем ПЗ, да ли се увијек мора донијети рјешење и да ли се доноси у случају споразума супружника о уређењу личних односа? Ова норма се не примјењује на уређивање одржавања личних односа родитеља из ванбрачне заједнице и дјетета, с обзиром да ванбрачни супружници не иду у поступак мирења, нити развода (ван)брачне заједнице. С обзиром да се привремено уређивање односа родитеља и дјете вршило од стране органа старатељства и у току поступка у брачним споровима, орган старатељства је имао дужност привременог уређивања ових односа иако је поступак мирења окончан (па и према ранијем ПЗ), под условом да је у току бракоразводна парница пред судом. Постојала је дужност (а не могућност) органа старатељства да *ex officio* рјешењем, као управним актом, привремено уреди наведени однос, с тим да се могло сматрати да у случају споразума брачних супружника о уређењу личних односа, споразум према чл. 122 Закона о општем управном поступку има снагу извршног рјешења донесеног у поступку.

Због уочених проблема у практичној примјени усвојене су новеле ПЗ 2024. године, односно Закон о измјенама о допунама Породичног закона⁸⁰, тако да је сада важеће рјешење следеће: у односу на првобитну одредбу о привременом уређивању одржавања личних односа дјетета и родитеља са којим дијете не живи, а од стране органа старатељства као надлежног органа, сада се одредба примјењује (а) *само у поступку мирења*, (б) рјешење се доноси *на захтјев једног родитеља* (не *ex officio*) и (в) оно остаје на снази *до друге одлуке органа старатељства донесене усљед битно промијењених*

⁸⁰ Службени гласник Републике Српске, бр. 27/24.

околности или до одлуке суда о одржавању личних односа родитеља и дјетета (или до одлуке суда о привременој мјери из чл. 75 ПЗ). Уколико постоји споразум родитеља о одржавању личних односа, излишна је активност органа старатељства и суда у погледу привременог уређења ових односа.

(г) уређење привремених мјера суда (чл. 75 ПЗ). Њихова основна обиљежја према новинама Породичног закона из 2024. године су могућност суда да одреди привремену мјеру рјешењем; у току поступка у брачним споровима; одређивање по службеној дужности; у погледу вршења родитељског права и уређења личних односа између дјетета и родитеља са којим дијете не живи; под условом да о томе не постоји сагласност родитеља; доношењем привремене мјере престаје да важи рјешење органа старатељства којим је одлучено о истом питању у поступку мирења; жалба против рјешења не задржава извршење рјешења; привремена мјера остаје на снази до доношења друге одлуке суда усљед битно примијењених околности или до правноснажног окончања поступка о тим питањима.⁸¹ Иначе је уређивање вршења родитељског права и одржавања личних односа родитеља и дјетета сада у надлежности судова, а без обзира да ли је у питању брачна или ванбрачна заједница.

Прије судског поступка за развод брака, у одређеним законом прописаним случајевима, је предвиђена обавеза **мирења брачних супружника пред органом старатељства** према правилима управног поступка уз примјену метода стручног рада. Оно, дакле, претходи бракоразводном поступку пред судом. Законодавац није ишао у правцу да прошири круг субјеката који би могли да реализују мирење, већ је оно остало у јавном домену. И даље се обавеза мирења односи на случајеве када брачни супружници имају малољетну заједничку или усвојену дјецу или дјецу над којом је продужено родитељско право, а прије подношења тужбе или заједничког приједлога за развод брака (чл. 56 ПЗ). Ток и суштина поступка су остали исти, уз неколико новина:

⁸¹ У основном тексту ПЗ из 2023. године, прије новела ПЗ из 2024. године, издржавање дјетета је било препознато као један од разлога за одређивање привремене мјере умјесто уређења одржавања личних односа као једног од садашњих разлога, одређивање привремених мјера није било везано за непостојање сагласности брачних супружника о овим питањима, те промјена одлуке о привременој мјери није била везана за постојање битно промијењених околности.

(а) Другачије је регулисана мјесна надлежност органа старатељства: надлежан је орган старатељства на чијем подручју брачни супружник који покреће поступак мирења има пребивалиште односно боравиште или на чијем подручју су имали своје посљедње заједничко пребивалиште, односно боравиште (чл. 57 ПЗ)

(б) Прописан је краћи рок за заказивање рочишта за покушај мирења (15 дана од дана покретања поступка мирења), а дужи рок за окончање поступка мирења (3 мјесеца од дана покретања поступка мирења).⁸²

(в) Додатно су прописани још неки циљеви мирења: постизање споразума о самосталном или заједничком вршењу родитељског права, одржавању личних односа између дјетета и родитеља са којим дијете не живи, издржавању малољетне заједничке или усвојене дјече.⁸³ Ово је додатно и као разлог за заказивање новог рочишта из чл. 59 ст. 3 ПЗ. Главни критеријум којим треба да се води орган старатељства је најбољи интерес дјетета. У правној пракси је било спорно да ли споразумијевање о издржавању дјече подразумијева и споразум о висини износа на име издржавања. Одговор је потврдан. Уколико се постигне споразум о наведеним питањима, да ли ће представљати дио записника о мирењу? Споразум о наведеном јесте дио записника о мирењу у смислу чл. 61 ст. 1 ПЗ. Овај записник може да потпише и директор Центра за социјални рад, поред прописане обавезе за странке и лице које је водило поступак (чл. 61 ст. 2 ПЗ). Споразум родитеља о заједничком или о самосталном вршењу родитељског права, дакле, може да се закључи и пред органом старатељства. Међутим, да би имао правну снагу споразума о заједничком или самосталном вршењу родитељског права у смислу чл. 97 и 99 ПЗ, неопходно је да садржи све елементе прописане чл. 97 и чл. 99 ПЗ, о чему мора да води рачуна орган старатељства.

(г) Извршена је редакција постојећих разлога⁸⁴ и додан је нови разлог кад се рочиште за покушај мирења не заказује (чл. 62 ПЗ): „када је судском одлуком утврђено да

⁸² Чл. 58 ст. 1 и 61 ст. 5 ПЗ.

⁸³ Брачни супружници могу да се споразумију још о супружанском издржавању, подјели заједничке имовине, враћању поклона и свим другим питањима од значаја за њих, њихову малољетну дјецу, брачну и породичну заједницу која се гаси. Чл. 60 ПЗ.

⁸⁴ Остали језички редиговани разлози су: 1) ако је боравиште другог брачног супружника непознато најмање шест мјесеци, 2) ако други брачни супружник има пребивалиште или боравиште у иностранству, 3) ако је један од брачних супружника неспособан за расуђивање (чл. 62 ст. 1 ПЗ).

је један од брачних супружника извршио породично насиље према другом брачном супружнику или малољетном заједничком или усвојеном дјетету, када је суд одредио хитну мјеру заштите или заштитну мјеру у некој од наведених ситуација или када је надлежни тужилац донио наредбу о спровођењу истраге због насиља у породици“ (чл. 62 ст. 1 тач. 4) ПЗ). Поводом спорних питања у правној пракси треба нагласити да је неопходно да је насиље у породици извршено према другом брачном супружнику или према малољетном заједничком или усвојеном дјетету; оно не мора да буде утврђено само правоснажном судском одлуком (пресудом), већ је довољно постојање и неправоснажне судске одлуке, али и одређене хитне или заштитне мјере у складу са важећим прописима или наредбе тужиоца о спровођењу истраге због насиља у породици, што се доказује овим одлукама. За примјену ове норме није довољно постојање кривичне пријаве. У случају постојања овог разлога за неодржавање рочишта, орган старатељства ће сачинити службену забиљешку о немогућности спровођења поступка мирења у којој се констатује један од разлога због којег поступак мирења није могао бити спроведен, а која има исто правно дејство као и записник о неуспјелом мирењу, те га доставља брачном супружнику који је покренуо поступак мирења (чл. 62 ст. 2 ПЗ). Новина је и прописивање обавезе органа старатељства да поступи на исти начин и када се на рочиште за покушај мирења није одазвао уредно позвани брачни супружник који није покренуо поступак мирења и који свој изостанак није оправдао (чл. 62 ст. 3 ПЗ), чиме се спречавају злоупотребе од стране супружника који није покренуо поступак мирења и који није заинтересован за развод брака.

Дакле, орган старатељства има врло активну улогу у свим поступцима у вези са малољетном дјецом, и то у поступку развода брака, али и у поступку који му претходи.

4. ПОРОДИЧНОПРАВНИ ЕФЕКТИ ВАНБРАЧНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

Чланом 1 ПЗ као предмет регулисања законодавца наведени су и породичноправни односи ванбрачних партнера. „Новим“ Породичним законом је прецизирана дефиниција ванбрачне заједнице. Чл. 13 ст. 1 и 2 ПЗ је прописао: Ванбрачна заједница је заједница живота жене и мушкарца (ванбрачних партнера⁸⁵) између којих нема брачних сметњи и која је трајала најмање двије године или краће, ако је у њој рођено дијете. Она је изједначена са брачном заједницом у правима и обавезама на међусобно издржавање, имовинско-правним односима, а под условима и на начин прописан овим законом. Из наведеног произлази да су основни елементи дефиниције ванбрачне заједнице: заједница живота, различитост полова, дужина трајања (минимално двије године или краће, ако је у њој рођено дијете) и непостојање брачних сметњи (из ПЗ), што представља прецизирање дефиниције у односу на раније важећи ПЗ. Изједначавање ванбрачне заједнице није извршено у потпуности са браком, већ, како и сам законодавац наводи, само у погледу права и обавеза на међусобно издржавање и имовинско-правних односа, али не у погледу свих имовинскоправних односа, него под условом и на начин прописан овим (Породичним) законом.⁸⁶ Ту се првенствено мисли на заједничку имовину ванбрачних партнера. Породичним законом се не утиче на друге прописе, односно не проширују се права ванбрачним партнерима, насљедна или права на породичну пензију. Њима Породични закон не даје право насљеђивања, нити проширује право на породичну пензију које се остварује под условима прописаним посебним законом који регулише ту област. Ништа не мијења чињеница постојања одлука Уставног суда БиХ, нпр. у погледу одлука редовних судова у ФБиХ, о признавању одређених права ванбрачним партнерима, јер таква одлука Уставног суда БиХ по апелацији има дејство у конкретном предмету и није обавезујућа за законодавца код нас.⁸⁷ У другим државама у којима су шире призната права

⁸⁵ Треба запазити да законодавац користи термин „партнер“, а не „супружник“.

⁸⁶ Đorđe Raković, „Qualifying Characteristics of Common Law Marriage“, *Godišnjak Fakulteta pravnih nauka*, No. 12/2022, 102.

⁸⁷ Међутим, Уставни суд БиХ је у једној одлуци констатовао: „Уставни суд указује и да поред тога што органи управе и судови имају обавезу да директно примијене Европску конвенцију ... такву исту обавезу према члану III/6. Устава Босне и Херцеговине има и законодавац. Наиме, грађани не могу да снесу штетне посљедице тога што релевантни закони нису хармонизирани како би се провело досљедно одређивање законодавца да се отклони дискриминација у третману ванбрачних и брачних партнера у свим имовинскоправним односима, укључујући и остваривање права на породичну пензију. У вези с тим, Уставни

ванбрачним партнерима, ради се о регистрованој ванбрачној заједници⁸⁸, с обзиром на тешкоће у доказивању постојања ове заједнице, док законодавац у Републици Српској није прешао на концепт регистрације ванбрачне заједнице, када би можда имало смисла проширити дејства ванбрачне заједнице, тако да очигледно није постојала намјера изједначавања ванбрачних партнера у свим правима са брачним, што произлази и из формулације чл. 13 ст. 2 ПЗ.

Различити ефекти ванбрачне заједнице изазивали су недоумице у пракси. Породичноправни ефекти ванбрачне заједнице, а који обухватају и неке новине, су сљедећи:

(а) Лице из ванбрачне заједнице има право на издржавање од другог ванбрачног партнера. То право се може остварити под сљедећим условима: да је престала ванбрачна заједница (онако како је дефинисана чл. 13 ПЗ), да ванбрачни партнер испуњава опште услове за издржавање који се траже и за издржавање између брачних супружника, да поднесе тужбу у року од годину дана од дана престанка ванбрачне заједнице (чл. 280 ПЗ). Остала правила везана за издржавање ванбрачних партнера слична су правилима о издржавању брачних супружника, укључујући и ток поступка пред парничним судом.

(б) Заснивање ванбрачне заједнице је разлог за престанак права на издржавање како код (разведених) брачних супружника, тако и код ванбрачних партнера (чл. 279 и 283 ПЗ).

(в) Ванбрачни партнери могу да стекну заједничку имовину. Ова правила су детаљније разрађена у „новом“ ПЗ. Имовина стечена радом ванбрачних партнера у току заједнице живота, као и заједничка имовина стечена на начин прописан чл. 302 ПЗ, сматра се њиховом заједничком имовином (чл. 333 ст. 1 ПЗ). Према чл. 333 ст. 2 ПЗ, на имовинскоправне односе између ванбрачних партнера поводом ове имовине примјењују се одредбе ПЗ о заједничкој имовини брачних супружника (стицање, управљање и располагање, диоба). Одредбе о враћању поклона између брачних супружника примјењују се и на враћање поклона између ванбрачних партнера (чл. 333 ст. 3 ПЗ). О одговорности за

суд указује да Закон о ПИО-у није адекватно усклађен с Породичним законом РС у односу на изједначавање брачне и ванбрачне заједнице у остваривању имовинских права ванбрачних супружника.“ Одлука Уставног суда БиХ, АП-1117/22 од 19. 9. 2024. године.

⁸⁸ Ђорђе Раковић, „Могућност законског наслеђивања ванбрачних супружника с посебним освртом на одлуку Уставног суда БиХ“, *Српска правна мисао*, бр. 55/2022, 25.

дугове нема одредбе која упућује на примјену правила о одговорности брачних супружника за дугове према трећим лицима. Међутим, уколико су испуњени услови за примјену правила о заједничкој имовини, онда то имплицитно подразумева могућност и примјене правила о одговорности брачних супружника за дугове према трећим лицима, јер се ради о имовинском заједништву које деривира из животног заједништва. Другим ријечима, ако је могуће примјенити правила о заједничкој имовини, поставља се питање зашто онда не би била могућа и примјена правила о одговорности за дугове према трећим лицима.

(г) Правни послови о регулисању имовинскоправних односа између лица која живе у ванбрачној заједници морају бити нотарски обрађени (чл. 336 ПЗ).

(д) Ванбрачни партнери могу да имају статус усвојилаца код потпуног и непотпуног усвојења (чл. 179 и 181 ПЗ). Међутим, дијете могу непотпуно усвојити ванбрачни партнери заједнички, као и ванбрачни партнер родитеља дјетета које се усваја, ако живе у ванбрачној заједници дуже од пет година (чл. 179 ст. 2 ПЗ). Треба запазити да се тражи дужи период трајања ванбрачне заједнице за стицање статуса усвојилаца код непотпуног усвојења у односу на општу дефиницију ванбрачне заједнице. Поред наведених услова (који су исти и код потпуног усвојења), за потпуно усвојење од стране ванбрачних партнера, односно ванбрачног партнера, је неопходно да постоје нарочито оправдани разлози (чл. 181 ст. 2 ПЗ).

(ђ) Разумљиво, ванбрачни партнери немају обавезу мирења пред органом старатељства, макар имали заједничку малољетну дјецу, јер исти не пролазе поступак развода брака. Мирење је резервисано за брачне супружнике према чл. 56 ПЗ.

(е) Међутим, ванбрачни партнери могу да закључе споразум о заједничком или самосталном вршењу родитељског права пред органом старатељства у писаној форми из чл. 97 и чл. 99 ПЗ, уз обавезне елементе које такви споразуми треба да садрже према овим одредбама, јер и ванбрачни партнери представљају родитеље, па се ове норме једнако односе и на њих. Дакле, не може се рећи да орган старатељства нема никаквог дотицаја са ванбрачним партнерима, већ има, али само у овом ограниченом обиму.

(ж) Из смисла чл. 74 ПЗ (примјена у току поступка мирења), произлази да орган старатељства не може рјешењем привремено уредити одржавање личних односа између родитеља (који је ванбрачни партнер) и дјетета, с обзиром да ванбрачни партнери не конзумирају обавезу мирења пред органом старатељства.

(з) Ванбрачни партнери уређење вршења родитељског права и одржавања личних односа са дјететом регулишу у посебном парничном поступку по тужби пред судом (а не пред органом старатељства), према чл. 103 и даље ПЗ. Ове норме једнако важе за брачне и ванбрачне партнере.

(и) Неки аспекти права на породични дом, који представља нови правни институт у ПЗ, односе се и на ванбрачне партнере.⁸⁹

(ј) Неколико новијих ставова Врховног суда Републике Српске о ванбрачној заједници:

- „Ванбрачна заједница је емоционална, економска, морална и полна заједница жене и мушкарца, која је заснована њиховим споразумом, супротно одредбама прописаним за закључење брака. Другачије речено, да би постојала ванбрачна заједница која води заједничком стицању имовине потребно је да између мушкарца и жене, који нису у браку са трећим лицем, *постоји воља да међусобно успоставе односе који одговарају односима у браку и да свјесно и вољно извршавају овлаштења и дужности прописане за брачне супружнике*. Постојање или непостојање ванбрачне заједнице просуђује се према свим околностима односа жене и мушкарца који су у вези. Заједница живота мушкарца и жене, у погледу режима заједничке имовине може се сматрати ванбрачном заједницом коју имају у виду одредбе наведеног закона, односно може се изједначити са брачном заједницом *само ако се на несумњив начин утврди да је та заједница заснована и у циљу заједничког стицања и да је таквог заједничког стицања стварно било*. У конкретном случају, из изјава саслушаних свједока и парничних странака, те других проведених доказа нижестепени судови су извели правилан закључак да тужитељ и тужена нису засновали ванбрачну заједницу прије закључења брака крајем 2014.

⁸⁹ Вид. чл. 338-341 ПЗ.

године. Они јесу били у дугогодишњој вези, у којој је долазило и до честих прекида, а обје странке су одржавале љубавне везе и са другим лицима. Странке су се повремено виђале ван њихових кућа, путовале су заједно, али нису улагале рад у циљу стицања заједничке имовине. *Не постоји ванбрачна заједница ако нема заједнице живота, без обзира што жена и мушкарац дуже вријеме међусобно одржавају емоционалне и сексуалне односе.* Из стања списка произилази да прије закључења брака тужитељ и тужена никад нису живјели у истом стану, односно заједничком домаћинству. Тужена је становала у родитељској кући, а тужитељ у својој породичној кући (по наводима тужене, то је вила са базеном). Прије закључења брака они никада нису формирали заједничко домаћинство које би одговарало породичном домаћинству изједначеном са брачном заједницом, нити је утврђено да су на било који начин изразили несумњиву вољу да заједно стичу имовину. Стога се, и по схватању овог суда, не може прихватити тврдња тужитеља да се радило о ванбрачној заједници која је трајала дуже времена ...⁹⁰

- „да би се однос мушкарца и жене могао сматрати ванбрачном заједницом, такав однос мора имати квалитет брачне заједнице без формално-правног услова – закључења брака на начин прописан одредбама ПЗ. Такав квалитет подразумијева заједницу живота, заједничке циљеве и интересе, намјеру одржања те заједнице као и одређено вријеме трајања...“⁹¹

- „Животна и економска заједница мушкарца и жене која прелази оквире пријатељског и подстанарског односа суштински представља ванбрачну заједницу.“⁹²

- „Ванбрачна заједница је само она заједница коју чине ванбрачни другови од којих ни један није у браку. У овом поступку утврђено да су тужитељица и В.Д. живјели заједно од 2002. године до његове смрти, да је тужитељица знала да је он ожењен и

⁹⁰ Пресуда Врховног суда Републике Српске, 77 0 П 088695 24 Рев од 23. 7. 2024. године. Косим словима нагласио Д.П.

⁹¹ Рјешење Врховног суда Републике Српске, 73 0 П 001217 15 Рев од 1. 6. 2016. године.

⁹² Пресуда Врховног суда Републике Српске, 71 0 П 261135 21 Рев од 16. 8. 2022. године.

да има дијете из тог брака. В. је одржавао личне односе, како са кћерком тако и са супругом Б.“⁹³

- „Евентуална улагања првотужене у наведену кућу, те с тим у вези ревизиони наводи да финансијске прилике тужитеља нису омогућавале да исти искључиво својим средствима гради кућу, као и да је она учествовала у отплати дуга предузећу Т.к. д.о.о. Т., би били од утицаја само у односу на облигационоправни захтјев првотужене, али не и у конкретном случају.“⁹⁴

- „Када се ради о стицању у ванбрачној заједници, за одлуку о тужбеном захтјеву за утврђење права својине нужно је утврдити, прије свега, која је непокретна и покретна имовина стечена за вријеме трајања ванбрачне заједнице, *да ли је постојала заједничка намјера ванбрачних супружника за такво стицање*, а ако јесте, колики је допринос сваког од ванбрачних супружника у том стицању.“⁹⁵

- „Неосновано је позивање тужитељице на одредбе члана 71. став 1. тачка в) и став 3. Закона о ПИО које прописују услове под којим удовица остварује право на породичну пензију ако је се покојним осигураником, односно корисником пензије стекла дјецу која су имала право на породичну пензију, а она је обављала родитељске дужности према тој дјечи, јер се могућност остваривања права по овом основу, сходно одредби члана 73. Закона о ПИО, односи само на супружника из разведеног брака или *ванбрачне заједнице којем је правоснажном пресудом суда досуђено право на издржавање*, што овдје није случај, како је све то правилно утврдио и образложио нижестепени суд.“⁹⁶

- Суд одбацује као недозвољену деклараторну тужбу за утврђење постојања ванбрачне заједнице, јер она представља захтјев за утврђивање ванбрачне заједнице као фактичког односа – чињенице.⁹⁷

⁹³ Пресуда Врховног суда Републике Српске, 71 0 П 261135 21 Рев од 16. 8. 2022. године.

⁹⁴ Пресуда Врховног суда Републике Српске, 71 0 П 241112 22 Рев од 20. 10. 2022. године.

⁹⁵ Пресуда Врховног суда Републике Српске, 80 0 П 009079 13 Рев од 22. 10. 2015. године. Косим словима нагласио Д.П.

⁹⁶ Пресуда Врховног суда Републике Српске, 11 0 У 023969 20 Увп од 19. 1. 2022. године. Косим словима нагласио Д.П.

⁹⁷ Окружни суд у Бањој Луци, 71 0 П 112763 11 Гж од 16. 3. 2012. године.

5. МЈЕРЕ ОРГАНА СТАРАТЕЉСТВА ЗА ЗАШТИТУ ПРАВА ДЈЕТЕТА

Идеал старања о дјетету представља живот дјетета са оба родитеља у подстицајном и хармоничном окружењу. У таквом окружењу права дјетета се остварују у највећој могућој мјери.

Дестабилизација у односима родитеља и дјете као посљедица различитих животних догађаја, поремећаји брачних/партнерских односа, проблеми у менталном и физичком здрављу чланова породице, економска неизвјесност, смрт родитеља; све су то околности које могу довести до нарушавања динамике породичних односа и угрожавања интереса дјете. Многе породице развију отпорност за суочавање са оваквим изазовима и на њих одговарају мање или више успјешно, уз подршку сродника или социјалне мреже; међутим постоје родитељи/породице који без систематизоване помоћи и подршке стручњака из области социјалне и породичноправне заштите нису у стању обезбиједити одговарајуће окружење за одрастање дјетета.

Послове заштите и пружања правне помоћи породици и њеним члановима на начин и по поступку одређеним законом обавља орган старатељства. Породичним законом (у даљем: ПЗ) је установљена обавеза за све органе, организације, правна и физичка лица да без одлагања обавијесте орган старатељства о повреди дјететових права, нарочито о насиљу, полним злоупотребама и злостављању дјетета.

Орган старатељства је орган са најширим и најзначајним овлашћењима у заштити интереса дјетета. Било да дјете одрастају у породичном окружењу или без родитељског старања, орган старатељства је дужан обезбиједити посебну заштиту дјететових најбољих интереса. Језиком ПЗ речено, орган старатељства дужан је да предузима потребне мјере ради заштите личних и имовинских права и интереса дјетета. Уколико то интереси дјетета захтијевају, орган старатељства ће пружити помоћ родитељима у сређивању њихових социјалних, материјалних и личних прилика и односа или их упутити у одговарајуће савјетовалиште.

Ранији ПЗ садржавао је овлашћење органа старатељства за предузимање мјера у циљу подршке родитељима у вршењу родитељског права, међутим те мјере нису биле нормиране на систематичан и прецизан начин, интензитет и облици понашања родитеља у односу на дијете који би исходили примјену мјера нису били одређени, није било одређено

ни трајање мјера, као ни обавеза праћења промјена у понашању родитеља, што је стварало бројне недоумице у раду органа старатељства. Мјере (појачаног) надзора над вршењем родитељског права предузимане су рјеђе. Уколико су изрицане, истима није претходио управни поступак, предлагане су од стране стручних тимова органа старатељства, чиме је изостајало одлучивање у форми управног акта са обавезујућим налозима родитељима.

Нови ПЗ реформише ову материју, те тако утврђује мјере заштите личних и имовинских права и интереса дјетета (под родитељским старањем) и то: упозорење, надзор над вршењем родитељског права, појачан надзор над вршењем родитељског права, издвајање дјетета из породице и заштита имовинских права и интереса дјетета.

Мјере породичноправне заштите права и интереса дјетета које одраста без родитељског старања су усвојење и старатељство. Усвојењем се између усвојоца и усвојеника успостављају односи који постоје између родитеља и дјеце, с циљем да се дјетету које се усваја пруже услови живота какве имају дјеца која живе у породици. Старатељством се, пак пружа посебна заштита малољетној дјечи која немају родитељског старања, али и пунољетним лицима која нису способна или нису у могућности да се брину сами о својим правима и интересима.

Поред наведених, орган старатељства је и другим прописима овлашћен да предузима мјере у циљу заштите дјеце и очувања породице (Законом о социјалној заштити, Законом о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку, Законом о заштити од насиља у породици и др).

5.1. Упозорење

Упозорењем орган старатељства усмено или у писаној форми упозорава родитеље на пропусте у вршењу родитељског права који проузрокују последице за развој дјетета блаже природе (члан 112. ПЗ). Упозорењем орган старатељства може родитеље упутити на здравствене, образовне и друге стручне програме и услуге за подршку родитељству и правилном васпитању дјетета. Упозорењу претходи савјетовање са родитељима, о чијем садржају орган старатељства сачињава службену забиљешку (на које околности су родитељи савјетовани, да ли стичу увид у своје понашање, како доживљавају позицију дјетета у контексту властитих пропуста и слично). Ова интервенција органа старатељства

је по својој природи превентивна и најблажа, састоји се од указивања родитељу на уочене пропусте и неправилности у остваривању родитељског старања када још увијек нема веће дисфункционалности у погледу вршења права и дужности из садржине родитељског права.

Упозорење се може изрећи у ситуацијама када нпр. орган старатељства добије сазнања од школе о дјететовом нередовном похађању наставе, неоправданом кашњењу у школу, о неприпремљености дјетета за наставу (изостанак потребног прибора, неурађени домаћи задаци, заостаци у савладавању градива и слично) и немогућности школе да оствари контакт и комуникацију са родитељима дјетета. Уколико орган старатељства процијени да родитељи имају способност да измијене своје понашање уз овај облик помоћи, изриче мјеру упозорења у којој је потребно образложити које то радње родитеља представљају пропусте у бризи о дјетету, конкретизује последице таквих радњи блаже природе, те упозорава родитеље на који начин ће промијенити своје понашање у односу на дијете (нпр. обезбиједити благовремен долазак дјетета на наставу, редовно седмично одлазити на информативне разговоре у школу, пратити дјететова постигнућа кроз електронски дневник, присуствовати свим родитељским састанцима у току школске године, обезбиједити долазак дјетета на допунску наставу, обезбиједити дјетету сав потребан прибор за рад, припремити ужину за дијете и слично). Садржај ове мјере може подразумијевати, поред суздржавања од одређених радњи (нпр. неодвођење дјетета у вечерње изласке у току радне седмице), односно афирмисања пожељних поступака према дјетету (непосредна помоћ дјетету у савладавању школског градива организовањем инструкција из појединих предмета, праћење времена које дијете проведе на друштвеним мрежама, праћење контаката са вршњацима), упућивање родитеља на стручне програме подршке родитељству (у оквиру образовних установа, невладиних организација, али и органа старатељства), односно на услуге намијењене правилном васпитању дјетета, при чему се овим примјена мјера упозорења не исцрпљује. Родитељи се, такође, упозоравају на овлашћења органа старатељства за примјену тежих мјера у случају даљих/тежих пропуста у вршењу родитељског права.

Дакле, садржај мјере упозорења орган старатељства опредјељује у зависности од сваког појединачног случаја односно утврђеног пропуста у неком сегменту вршења родитељског права (бриге о образовним потребама дјетета, занемаривања хигијенских

потреба дјецe, бриге о здравственим потребама, личним односима са родитељем са којим дијете не живи/личним односима дјетета са сродницима и другим значајним особама из живота дјетета и слично). Када је ријеч о правној природи ове мјере, истом се не ограничава родитељско право родитељима, па према томе, о овој мјери се не доноси управни акт (којим се одлучује о нечијим правима и правним интересима), али њеном изрицању претходи потпуно и правилно утврђивање свих чињеница важних за интервенцију органа старатељства у породичне односе. У релативно кратком периоду примјене ПЗ биљежи се неуједначена судска пракса⁹⁸ у погледу правне квалификације ове мјере, што свакако оставља простор за додатну едукацију у овом подручју.

⁹⁸ Пресудом Окружног суда у Бањој Луци 11 0 У XXX 24 У од XX.XX.2025. године поништава се закључак Министарства којим је као недопуштена одбачена жалба родитеља изјављена на усмено упозорење, јер није ријеч о управном акту. Суд наведеном пресудом указује да упозорење донесено пред било којим органом и у било којем поступку мора бити образложено какво мора бити и образложење рјешења у смислу члана 197. став 2. Закона о општем управном поступку (да садржи утврђено чињенично стање, разлоге који су били одлучујући при оцјени доказа, разлоге због којих није уважен који од захтјева странака, прописе и разлоге који с обзиром на утврђено чињенично стање упућују на одлуку у диспозитиву), те се позива на одредбу члана 123. ЗОУП-а према којој се прије доношења рјешења утврђују све одлучне чињенице и околности које су од значаја за доношење рјешења и странкама омогућује да остваре и заштите своја права и правне интересе. Указивање да се тужитељици не може ускратити право на правни лијек загарантовано Уставом Републике Српске, упућује на закључак да суд упозорење сматра управним актом.

Пресудом Окружног суда у Бањој Луци број 11 0 У XXX 0 25 У од XX.XX.2025. године поништено је рјешење Министарства које донесено по претходно наведеној пресуди (дакле у истом предмету), те суд мериторно одлучује да се жалба заинтересованог лица изјављена против записника са усменим упозорењем одбацује као недопуштена. Дакле, усмено упозорење које је дато на записник пред Центром, а које је дато у току трајања поступка по захтјеву за уређење личног контакта, овај пут по становишту суда није управни акт, јер се том мјером, упозорењем, родитељу не даје нити одузима право, нити му се намеће обавеза, него је исто донесено као мјера у поступку који ће се у коначници окончати доношењем управног акта, у поступку који је покренут по захтјеву за уређење личног контакта дјетета. Како у конкретном случају, жалбом није оспорено ни рјешење ни закључак, него записник са усменим упозорењем првостепеног органа, које упозорење представља мјеру, сходно одредбама Породичног закона, из чијег садржаја се не може закључити да је мајци наложено чињење, или нечињење, то се неспорно, у конкретном случају, не ради о управном акту против којег је дозвољена жалба, због чега је неопходно оспорени акт поништити.

Имајући у виду да се у конкретном радило о изношењу супротних правних схватања двоје судија истог суда, и то у истом предмету, Министарство је о наведеним пресудама обавијестило Врховни суд Републике Српске као суд који обезбјеђује јединствену примјену закона, а све са циљем да се поступање судова у будућем времену усклади са владавином права, и да исто не нарушава правну сигурност.

5.2. Мјера надзора над вршењем родитељског права/мјера појачаног надзора над вршењем родитељског права

Уколико праћењем начина на који родитељи врше родитељско право, орган старатељства утврди да мјера упозорења није резултирала отклањањем неправилности у понашању родитеља према дјетету или ако је мјеру упозорења орган старатељства пропустио благовремено изрећи услијед чега наступи угрожавање интереса дјетета, овлашћен је за примјену надзора над вршењем родитељског права (члан 113. ПЗ). Законски критеријум за изрицање ове мјере је утврђење да родитељи нису у стању самостално вршити родитељско право у цјелини или дјелимично, због околности насталих било на страни родитеља или дјетета, а што за последицу има угрожавање развоја дјетета. Уколико је угроженост дјететовог развоја већег интензитета и трајања, а родитељи показују капацитет за промјену свог понашања и спремност поштовања упутстава од стране органа старатељства, изриче им се мјера појачаног надзора над вршењем родитељског права (члан 116. ПЗ). Свакако, у зависности од процјене околности на страни родитеља или дјетета, а које се односе на интензитет угрожености дјететовог развоја, изрицању ових мјера неће увијек нужно претходити упозорење.

Мјере надзора над вршењем родитељског права се, такође, могу изрећи и у ситуацијама када се дијете врати у примарну породицу (из хранитељске породице или установе социјалне заштите), а након истека мјере издвајања дјетета из породице о којој је одлучио суд, уколико се процијени да ће се истима родитељи оснажити у родитељској улози, односно да ће мјера допринијети поновној реинтеграцији породице и одржавању адекватних услова за одрастање дјетета. Заједнично за обје мјере је утврђење да живот и здравље дјетета останком у породици нису угрожени, у којим ситуацијама се дијете издваја из породице. Будући да се мјерама надзора над вршењем родитељског права битно задире у правни капацитет родитеља према дјетету на начин да се исти ограничава у појединим његовим аспектима, јасно је да се о истим одлучује рјешењем у управном поступку.

Нови ПЗ врло прецизно прописује обавезни садржај диспозитива рјешења о мјерама надзора над вршењем родитељског права; рјешење о мјери надзора/појачаног надзора над вршењем родитељског права обавезно садржи циљ одређивања мјере (нпр.

побољшање материјалне ситуације у породици, задовољење основних потреба дјече, развијање функционалних односа родитеља), вријеме трајања мјере (од шест мјесеци до годину дана уз могућност продужења, односно од три до шест мјесеци у случају мјере појачаног надзора), име стручног радника органа старатељства – водитеља мјере, као и упозорење родитељима о дужности сарадње са органом старатељства. Рјешење о мјери надзора/појачаног надзора може садржавати препоруку родитељима и дјетету да затраже одговарајуће лијечење у здравственој установи, третман у установи социјалне заштите или другој одговарајућој установи или укључивање у одговарајући психосоцијални програм подршке. Садржај образложења рјешења у управном поступку прописан је одредбом члана 197. став 2. Закона о општем управном поступку; приликом образлагања рјешења о мјери надзора/мјери појачаног надзора потребно је, поред навођења чињеничног стања и оцјене свих изведених доказа у поступку, образложити разлоге због којих је примјењена та, а не нека друга мјера. Будући да ова мјера представља континуирану и непосредну контролу родитељских поступака у односу на задовољавање потреба дјетета, односно мјеру ограничења родитељске аутономије у односу на дијете, мора бити оправдана свеобухватном процјеном ризика за дијете. У поступку изрицања мјере надзора потребно је обезбиједити учешће дјетета у складу са узрастом и зрелошћу, како то налаже одредба члана 88. ПЗ. Рјешење о мјерама надзора/појачаног надзора над вршењем родитељског права се доноси наконведеног посебног испитног поступка у коме се утврђују све чињенице у вези са динамиком односа у породици, степеном угрожености дјетета и штетним родитељским праксама које доводе до те угрожености, расправља се са родитељима (и дјететом) о ономе што је предмет поступка, те се проводе докази на основу којих је потребно правилно и потпуно утврдити све елементе будуће интервенције (прибављају налази психолога, социјалног радника, проводе потребна вјештачења, прибављају мишљења тимова органа старатељства и слично). Свакако, постоје и ситуације у којима се због хитности и потребе за неодложном интервенцијом рјешење може донијети у скраћеном управном поступку у смислу члана 129. Закона о општем управном поступку, када орган старатељства на основу континуитета у раду са породицом и познавања дјетета располаже са довољно података на којима се може засновати одлука.

Иако се мјера надзора/појачаног надзора над вршењем родитељског права изриче од стране органа старатељства по службеној дужности, пракса показује да се у

поступцима конфликтних развода, када је родитељска комуникација отежана и међусобно оптужујућа, органима старатељства обраћа један од родитеља захтјевом да се другом родитељу изрекне мјера надзора над вршењем родитељског права указујући на непримјерене односе према дјетету, излагање дјетета негативним порукама о другом родитељу, занемаривању дјетета и слично. Социјални радници и други стручни радници у органима старатељства, свјесни озбиљности кризе настале разводом и дуготрајних последица које развод оставља на дјецу, имају одговорност да помно испланирају стручне интервенције у оквиру ових мјера са циљем благовременог оснаживања дјецe и побољшања функционисања у односима са оба родитеља. Свакако, уколико нема основа за примјену ове мјере, односно уколико родитељ дужности из садржаја родитељског права извршава у интересу дјетета, о захтјеву родитеља се одлучује у складу са правилима општег управног поступка⁹⁹.

⁹⁹ „Рјешењем ЈУ ЦСР П, број XXX одбија се захтјев Л.Б. за одређивање мјере појачаног надзора над вршењем родитељског права Л.М, у погледу њихове заједничке дјецe Л.Д. и Л. М. са образложењем да нема елемената за наведену мјеру, те да се са породицом планира наставак савјетодавног рада у смислу одговорног родитељства како у ЦСР тако и на терену, те да је у интересу дјецe да родитељи пронађу начин комуникације у којем млдб. дјецa неће бити изложена неповољним околностима и увучена у све неспоразуме између њих двоје као родитеља.“ Релевантни дио образложења рјешења МЗСЗ по жалби мајке: „Првостепени орган је правилно поступио када је захтјев Л.Б. за одређивање мјере појачаног надзора над вршењем родитељског права Л.М. одбио као неоснован; за наведену одлуку првостепени орган нуди јасно и разумно образложење које као правилно и поткријељено подацима у спису у цјелости прихвата и другостепени орган. Неосновано се жалбом Л.Б. наводи да је однос дјецe и њиховог оца био значајно нарушен, да су у конкретној правној ствари постојале ситуације које су налагале укључивање ЦСР ради заштите интереса дјецe која су његовим неадекватним понашањем и поступцима била угрожена. Из података списка је видљиво да ЦСР ову породицу има у праћењу у дужем временском периоду у оквиру чега се савјетодавно радило са цијелом породицом (а не само са оцем) при чему се настојало сугерисати родитељима да теже компромисним рјешењима, а што је било тешко оствариво, јер су родитељи и након развода остали да живе у заједничкој кући. У тврдњи да су нарушена лична права дјецe и да су запуштени у погледу здравствене бриге (да дјетету није прилагођена исхрана), жалитељица не нуди нити образложење, а нити доказе за исто. У списима се не затичу информације о здравственој запуштености дјецe којој је узрок неадекватан однос оца према дјеци, напротив, налазом психолога за дјевојчицу се констатује да се уочава становита напетост и трпљење у психолошком смислу што Л.Д. и вербализује радницима ЦСР, а што је неспорно последица лоше родитељске комуникације којој је у дужем временском периоду изложена и за што су одговорна оба њена родитеља. У тврдњи да је од стране оца испољена небрига око васпитања дјецe, жалба нема своје утемељење, јер се запажањима из школе утврђује да су дјецa примјерног владања, Л.Д. је одличан ученик, а Л.М. врлодобар, те да се не уочавају индикатори занемарености дјецe. О констатацијама да су дјецa емоционално изолована жалба, такође, нема своје упориште, будући да се према подацима списка, дјецa друже са вршњацима, излазе, имају ваннаставне активности, комуницирају са мајком без ограничења, са оцем и очевом партнерком имају добар однос. Тврдње жалитељичине да дјецa немају основне услове за живот, те да се у очевом домаћинству не поштује њихова приватност, не могу се прихватити јер она не нуди никакве доказе за наведено. Према изјави Л.М. произилази да дјецa не спавају са њим и његовом партнерком у кревету, те да не свједоче њиховим конфликтима или изиливима њежности, да спавају у различитим креветима, те да Л.М. некад пређе у кревет код сестре, што жалитељицу демантује у настојању да оспори његов квалитет старања о дјеци. Имајући у виду наводе жалбе којим се желе оспорити утврђења првостепеног органа у вези са неоснованим тврдњама именоване за напуштање дјецe од стране оца ваља

Орган старатељства најкасније у року од 15 дана од дана доношења рјешења о мјери надзора над вршењем родитељског права/појачаног надзора над вршењем родитељског права израђује план и програм спровођења мјера, и то у сарадњи са родитељима и дјететом, увијек када је то могуће, чиме се, са једне стране, остварује пуна партиципација дјетета у одлукама које га се тичу, а са друге увид родитеља у неопходност промјена понашања на корист властитог дјетета. Садржај плана и програма спровођења мјере од посебног је значаја, јер сам успјех мјере ће, између осталог, зависити и од начина њеног провођења. У плану и програму мјере конкретизују се циљеви мјере који су стилизовани у диспозитиву, те тако у оквиру циља који се односи на побољшање материјалне ситуације родитеља могу бити дефинисани конкретни захтјеви који се односе на проналазак запослења, рационалније трошење новчаних средстава, регулисање права на додатак на дјецу или једнократне новчане помоћи, пресељење у одговарајући стамбени простор ближи школи или вртићу; у оквиру задовољења основних потреба дјеце могуће је захтијевати од родитеља свакодневно омогућавање редовних и куваних obroка, вакцинисање дјеце, посјећивање развојног савјетовалишта за бебе, уређење простора у коме дјеца живе и слично, док се у домену развоја функционалних односа родитеља може дефинисати суздржавање од насилне комуникације, укључивање у програме подршке при центру за заштиту менталног здравља, веће учешће једног од родитеља у кућанским пословима, повремено укључивање шире породице у преузимање бриге о дјецу. За вријеме трајања надзора над вршењем родитељског права стручни радник органа старатељства – водитељ мјере ће обилазити породицу и савјетима и другим одговарајућим методама и мјерама социјалног рада пружати подршку родитељима у вршењу родитељског права како би се планиране промјене оствариле и одржавале, у складу са планом и

рећи да исто у поступку није доказано ни до степена извјесности. Не може се оквалификовати напуштањем чињеница одласка оца на привремени рад у Њ, ради обезбјеђења бољих услова за живот својој дјецу, у ситуацији када отац о својој намјери обавјештава орган старатељства, те када у потпуности организује бригу о дјецу у том периоду почев од особе од повјерења (ванбрачне партнерке која су прихваћена од стране дјеце и са којом живи дужи временски период), па до хране, огрева, одеће и новчаних средстава неопходних за издржавање дјеце. Наведена организација живота дјеце у очевом одсуству не упућује на то да су дјеца била без надзора и контроле док је отац боравио у иностранству. Такође, ни раније није утврђено да именовани занемарује обавезе према дјецу, па тако Полицијска управа П. актом од ХХХ обавјештава ЦСР да су оперативним провјерама утврдили да Л.М. у потпуности извршава своје родитељске обавезе према дјецу, иако поред редовних послова ради и хонорарно, како би зарадио додатна средства која су му потребна за живот, да није примјећено да одлази од куће, а да не збрине за дјецу, да се примјећује у угоститељским објектима, али не у ноћним сатима при чему не конзумира алкохол, да се редовно учача поред школе и у просторима на којима се одвијају разни тренинзи гдје доводи и сачекује дјецу по повратку“. Одлука потврђена пресудом Окружног суда у БЛ.

програмом спровођења мјере¹⁰⁰. Евалуација интервенција према родитељима законом је прописана у виду подношења извјештаја водитеља мјере, што органу старатељства и самом водитељу пружа увид у напредак на превазилажењу потешкоћа и рехабилитацији породичних функција у свим релацијама. Уколико родитељи нису показали спремност на сарадњу или ако завршни извјештај показује да циљ мјере током њеног трајања није постигнут, орган старатељства разматра друге мјере ради заштите личних права и интереса дјетета у року од 15 дана од дана истека рока на који је мјера одређена.

¹⁰⁰ „Рјешењем ЦСР С мајци Р.Р, са пребивалиштем у С, тренутно настањеној у С, одређује се мјера надзора над вршењем родитељског права у погледу дјетета Р.З. Мјеру надзора вршиће стручни тим ЦСР у саставу: социјални радник, психолог и правник. Мјера сталног надзора траје шест мјесеци. Дужности мајке су да одмах лично преузме бригу о животу, здрављу и васпитању Р.З, да одговорно врши родитељско право и дужност према малољетном дјетету, да води рачуна о задовољавању развојних потреба дјетета, да се редовно одазива на позиве ЦСР ради психолошких третмана малољетног дјетета, савјетовања о васпитним обрасцима и развоју нарушеног емотивног односа мајка и кћерка, да редовно обавјештава стручне раднике Центра о свакој промјени која је од утицаја на изречену мјеру. Дужност чланова стручног тима за вршење надзора: да континуирано прате вршење родитељског права и дужности Р.Р. према кћерки Р.З, као и да указују на пропусте и недостатке у вршењу истих, да континуирано прате породичне прилике са посебним освртом на васпитну улогу и емотивни однос на релацији мајка-кћерка, да прате задовољавање развојних потреба дјетета у складу са узрастом, да чланови стручног тима у складу са потребама дјетета позивају мајку у ЦСР на савјетодавне разговоре ради пружања адекватне помоћи и подршке у јачању родитељских капацитета, да чланови стручног тима редовно подносе стручном вијећу ЦСР извјештај о вршењу надзора и предузетим мјерама..”

Образложење рјешења МЗСЗ по жалби мајке: „Побијано рјешење је настало у поступку регулисања личног односа малољетне З.Р. са оцем З.Р, у ком поступку је орган старатељства провео бројне мјере и радње (кућне посјете домаћинствима оба родитеља, опсервирао лични однос дјетета са баком по мајци и оцем, прибавио налазе здравствених професионалаца који су имали контакт са дјететом, налазе стручних радника органа старатељства и сл.) из којих се може неспорно закључити да је актуелни аранжман живљења дјетета у супротности са њеним најбољим интересом. У ситуацији када је дјевојчица узраста четири године од стране мајке повјерена баки на бригу и заштиту, за коју није утврђено да испуњава све услове за старање о дјетету, када мајка у дужем временском периоду занемарује родитељску дужност да се непосредно стара о дјетету, а исто не омогућава ни другом родитељу на сталној основи, а нити у виду повремених посјета и дружења са оцем, када комуникација међу родитељима не постоји, те дијете већ манифестује поремећаје у понашању и васпитању, јасно је да је потребно енергичније заштитити оправдане интересе дјетета изрицањем мјере надзора над вршењем родитељског права мајци. Утврђења органа старатељства (психолога и социјалног радника) у вези са процјеном дјетета подударна су налазима специјалисте психијатрије и доктора медицине да дјевојчица при прегледу не одговара на постављена питања (како се зове, колико има година), престрашена је, али се не опире прегледу, одбија комуникацију, крије поглед, па се жалбени наводи мајке у смислу оспоравања истих не могу прихватити. Обзиром да специјалиста психијатрије на основу једнократног сусрета са дјететом и баком, а без детаљније упућености у контекст одрастања З.Р. (изузев оног предоченог од стране баке) закључује да је потребно направити процјену ризика о физичком и сексуалном злостављању дјетета и ризику од занемаривања, урадити савјетовање мајке о васпитним обрасцима и будућој бризи о дјевојчици, развоју односа мајка-кћерка, те радити на едукацији дјетета кроз игру и комуникацију; за овај орган су без значаја наводи мајке да ни у једном тренутку није увидјела да З. има потешкоће. Будући да су стручни радници органа старатељства у дужем временском периоду пратили породичне прилике дјетета, да су непосредну опсервацију дјетета поред горе наведених стручњака здравствене струке, вршила и два психолога и социјални радник ЦСР, јасно је да је степен развоја дјетета правилно процијењен, као и ризик одрастања у постојећим околностима одвојености од оба родитеља.“

Орган старатељства је дужан родитеље и дијете упознати са завршним извјештајем, стручном процјеном и потребом предузимања других одговарајућих мјера за заштиту личних права и интереса дјетета, што је још једна потврда права дјетета на учешће у поступку у коме се одлучује о његовим правима. Дијете се неће упознати са завршним извјештајем, стручном процјеном и потребом предузимања других одговарајућих мјера према родитељима за заштиту личних права и интереса дјетета ако би то имало последице за његово здравље и развој што је потребно на одговарајући начин процијенити и констатовати у досијеу корисника.

Рјешењем о мјери појачаног надзора над вршењем родитељског права родитељима се одређују чешће посјете и појачана помоћ стручног радника органа старатељства – водитеља мјере, јасна упутства и последице које могу наступити због непоштовања упутстава и одбијања сарадње са органом старатељства. Имајући у виду чињеницу да се мјером појачаног надзора над вршењем родитељског права пружа интензивнија стручна подршка родитељима за пропусте који изазивају озбиљнију угроженост дјететовог развоја, мјера се изриче у трајању од три до шест мјесеци у зависности од разлога због којих је одређена. Иста мјера се може одредити више пута уколико наступе позитивне промјене на страни родитеља и напредак на страни дјетета, али најдуже у узастопном трајању до годину дана.

Одступање од суспензивног дејства жалбе приликом нормирања мјера надзора над вршењем родитељског права има за циљ да се што је могуће прије оствари систематски и континуиран утицај на понашање родитеља којим се угрожавају интереси дјетета. Такође, ПЗ установљава дужност за орган старатељства да прије истека рока од годину дана од дана престанка мјере надзора/појачаног надзора над вршењем родитељског права процијени породичне прилике и о томе сачини извјештај, што има своје оправдање у потреби да се остварени напредак у породици прати, те по потреби предузимају друге мјере у циљу заштите интереса дјетета (члан 115. став 3. ПЗ и члан 118. став 3. ПЗ). Уколико је процјена да ни у перспективи останак дјетета у породици не нуди гаранције за правилан развој и одрастање дјетета, могуће је примјенити теже мјере којима се дијете издваја из породице, те иницирају поступци против родитеља у циљу одузимања родитељског права.

5.3. Мјера издвајања дјетета из породице

Право дјетета је да живи са родитељима и да се родитељи о њему брину прије свих других. Ово право може бити ограничено само судском одлуком када је у одговарајућем поступку утврђено да је то у најбољем интересу дјетета, осим када је другачије прописано законом (члан 85. ПЗ). Наведена одредба усклађена је са Конвенцијом о правима дјетета која у члану 9. прописује да ће се државе уговорнице побринути да ниједно дијете не буде одвојено од родитеља против њихове воље, осим кад надлежни органи на основу судског поступка одлуче у складу са одговарајућим законом и процедуром да је такво раздвајање нужно и у најбољем интересу дјетета.¹⁰¹

Дакле, у случају угрожености живота и здравља дјетета о издвајању дјетета из породице одлучује суд, на приједлог органа старатељства. Ова мјера ограничава право дјетета да живи са родитељима, те је због значаја које има у контексту заштите дјетета, њено изрицање повјерено суду. Орган старатељства је одговоран да процијени да су живот и здравље дјетета угрожени у породици, односно да је већа штета за дијете да остане у таквом угрожавајућем породичном окружењу од издвајања дјетета и његовог збрињавања ван породице.

Међутим, уколико постоји непосредна опасност за живот и здравље дјетета који се могу заштитити само издвајањем дјетета из окружења у коме живи, орган старатељства има овлашћења привремено одлучити о издвајању дјетета од родитеља или лица код кога се дијете налази и поднијети суду приједлог за издвајање дјетета из породице (члан 119. ПЗ). Рјешењем о привременом издвајању дјетета из породице које се доноси по службеној дужности, орган старатељства ће одлучити о збрињавању дјетета код другог лица (што укључује и другог родитеља у случају одвојеног живота родитеља), у хранитељској породици (што укључује и породицу која нема статус хранитељске породице у смислу Закона о социјалној заштити), установи социјалне заштите или другој установи.¹⁰²

¹⁰¹ Сузана Бубић, Неримана Тралић, *Родитељско и старатељско право*, Сарајево, 2007, 193.

¹⁰² Рјешењем ЦСР БЛ млјт. НН одузима се од оца ХХ и привремено повјерава мајци ММ. Орган старатељства наређује извршење из тачке 1. овог рјешења без одлагања. Ово рјешење остаје на снази до доношења пресуде ОС у поступку развода брака и повјеравања млјт. НН након прекида брачне заједнице. Рјешење је образложено на начин да дјечак ММ (5) живи са оцем ХХ да су његови родитељи у процесу развода брака, да мајка живи у иностранству и најмање једном мјесечно, у трајању до најдуже 15 дана борави са дјететом према договору са оцем. ХХ живи у стану у његовом власништву, који према процјени

Привремено издвајање дјетета из породице о коме је одлучио орган старатељства траје док суд не одлучи о томе. Издвајању дјетета из породице у процесном смислу претходи управни поступак, посебан испитни поступак или скраћени управни поступак у

стручних радника органа старатељства, не одговара захтјевима старања о дјетету ММ узраста, селективно је одржаван, са загушљивим ваздухом и непријатним амбијентом. Мајка живи у П, у изнајмљеном стану, који се према њеним наводима, налази у урбаној зони града, запослена је и остварује зараду довољну за издржавање дјетета. Током поступања органа старатељства у предмету достављања мишљења суду о вршењу родитељског права над дјететом, утврђени су елементи за одузимање дјетета од оца и његово привремено повјеравање мајци на бригу и старање. Исти се састоје у неадекватности оца у бризи о дјетету што може имати последице на психички развој дјетета, отац дијете препушта на чување особама о којима стручни радници немају сазнања, животни стил оца није адекватан за даљи васпитни утицај на дијете, отац има извјесне емоционалне проблеме као бивши зависник, дјечак испољава промјене расположења у виду забринутости, туге, повлачења у себе, страха. Мајка дјетета је према процјени стручних радника, адекватна, брижна и поуздана, настоји дјетету обезбиједити услове за бољу и квалитетнију будућност, оставља утисак уравнотежене особе, у њеном присуству дјечак је спонтан, весео, комуникативан.

Жалба оца је одбијена рјешењем МЗСЗ са образложењем да је интерес дјетета да буде одузет од оца и повјерен мајци, јер отац не посједује адекватне родитељске ресурсе за бригу о дјетету. Обзиром да је код дјечака већ дошло до промјена у расположењу, на начин да је забринут, тужан, повлачи се у себе, страхује, негира и одбија комуникацију у вези са односом са оцем, указује се основаном и неодложном потреба да се дјетету обезбиједи сигурније и стимулативније окружење уз мајку. Дакле, овдје није ријеч о предузимању најригорозније мјере према оцу, како се то жалбом наводи, него предузимању законом прописаних овлаштења од стране органа старатељства у циљу заштите интереса дјетета од родитеља који је занемарио бригу о дјетету. Иако се у жалби инсистира на присном и емотивном односу дјетета и оца, који су, како се наводи, резултат биолошке повезаности и свакодневне заједнице живота, међусобне упућености оца на сина и сина на оца, ваља рећи да се о наведеном емоционалном односу између ММ и његовог оца не затичу докази у списима предмета. Напротив, дјечак је у присуству оца повучен, није у стању детаљно вербализовати начин храњена код оца, начин како проводе вријеме заједно, да ли се играју, дјечак оца описује као тужног, изузев у присуству пријатеља; отац са дјететом не успоставља физички контакт (не грли га, не додирује), нити телефонски контакт за вријеме боравка дјетета са мајком. Сви докази у спису неспорно указују да су услови живота ХХ непримјерени и дугорочно потенцијално угрожавајући у односу на дјететов узраст и потребе. О томе свједочи службена забиљешка дипломираног психолога и дипломираног социјалног радника којим се закључује да одрастање дјетета у наведеним околностима са оцем, може да угрози психичко здравље дјетета, што се већ актуелно уочава у понашању дјетета, приликом сусрета са стручним радницима органа старатељства. Исти налаз садржи детаљан опис сусрета дјечака и стручних радника код баке по мајци при чему је опсервиран однос дјетета и мајке, затим опис теренске посјете код оца при чему се до у детаље описује држање оца (кога одликује висок степен анксиозности, нервозе, збуњености у мјери да је било тешко успоставити комуникацију са њим) као и понашање дјетета али и стамбени простор и организација очевог живота. Јасно је да је наведено утврђено увиђајем, односно непосредним опажањем животног окружења оца, мајке, те међусобних односа дјетета са једним и другим родитељем. Када се овако утврђене чињенице доведу у везу са дјечаковом изјавом датом пред радницима ЦСР (у присуству мајке, али и у присуству оца) у којој ММ саопштава да би волио живјети са мајком, те за исто даје увјерљиве одговоре (да је код маме љепше, а код тате мало прљаво), јасно је да је актуелна организација живљења дјетета неодржива и супротна његовом најбољем интересу. Пажљивом анализом свих изведених доказа у спису, овај орган је увјерен да постоји висок степен вјероватноће да би останком дјетета са оцем (када дијете нема предвидивост у свакодневној бризи, чувају га очеви пријатељи, викендом борави са баком по мајци) могла наступити озбиљна опасност по здравље дјетета, те штета у његовом правилном развоју, која се у постојећим околностима не може спријечити на другачији начин. ЦСР је у овом поступку поред објективних околности живота родитеља, цијенио и субјективне које се односе на приврженост дјетета родитељима, емоционалну размјену коју дијете има са оцем и мајком, аутентичност мотивације једног и другог родитеља за бригу о дјетету (тренутну и дугорочну), те закључио да је интерес дјетета да до одлуке суда живи са мајком, јер она пружа више сигурности да ће дијете правилно и одговорно подизати. (Рјешење о одузимању дјетета донесено у складу са раније важећим ПЗ. Према важећем закону дијете се издваја од оца и збрињава код мајке; рјешење остаје на снази до одлуке суда о привременом издвајању).

зависности од степена угрожености интереса дјетета, односно захтјева хитности. Изрицање усменог рјешења о привременом издвајању дјетета у складу са чланом 202. Закона о општем управном поступку, оправдано је уколико се ради о предузимању изузетно хитних мјера ради отклањања опасности по живот и здравље дјетета, када орган старатељства може наредити његово извршење без одлагања. Пракса показује да се усмено рјешење често изриче приликом доношења одлуке о привременом издвајању дјетета из породице, обзиром да су то ситуације високог ризика у случају непредузимања неодложних интервенција¹⁰³.

¹⁰³ Рјешењем ЦСР Х одређује се мјера органа старатељства за заштиту права мллт. ХХ којом се мллт. дијете привремено издваја из породице оца ТТ. и збрињава се код другог лица, односно родитеља мајке ОО. Привремено издвајање дјетета из породице траје док суд не одлучи о томе и има се извршити хитно, без одлагања. Орган старатељства суду подноси образложен приједлог за издвајање дјетета из породице и његово збрињавање код другог лица, односно родитеља мајке ОО. Жалба не одлаже извршење овог рјешења. Наведено рјешење је образложено на начин да су стручни радници ЦСР обавијештени да је ТТ изречена хитна мјера заштите забрана приближавања и контактирања према ХХ и ОО, те да је потребно обезбиједити присуство радника органа старатељства приликом преузимања дјетета који живи код оца, остварен је контакт са дјететом, али истог није било могуће упознати са ситуацијом сходно његовом узрасту, јер је дијете под емоционалним притиском окружења у коме живи (дијете стручне раднике тјера уз непримјерен рјечник). У поступку по жалби ТТ наведено рјешење поништено и предмет враћен на поновни поступак због изостанка савјесне и брижљиве оцјене сваког доказа посебно и свих доказа заједно у односу на резултате цјелокупног поступка заштите најбољих интереса дјетета, малољетног ХХ. Образложење рјешења у управном поступку састоји се од чињеничног и правног дијела који чине цјелину. У чињеничном дијелу орган старатељства је дужан навести податке о релевантним чињеницама које је утврдио у поступку (на који начин, којим доказним средствима, којим се разлoзима руководио и слично), а у правном дијелу наводе се одредбе материјалног прописа на темељу којих је ријешена управна ствар и одговарајућа интерпретација тих прописа у примјени на утврђено чињенично стање. У сваком случају, ти дијелови образложења морају бити потпуни, јасни и одређени и увијек у корелацији са диспозитивом рјешења. Супротно томе, орган старатељства поред неспорног утврђења да је именованом изречена хитна мјера заштите, у смислу закона којим се регулише заштита од насиља у породици, наводи да су стручни радници процијенили да се дијете налази у високом степену опасности по живот и здравље, те је заузет јединствен став констатован у записнику са састанка тима ЦСР. У том случају, наведени записник је само један од доказа у поступку, чији садржај на овај начин остаје непознат, као и то како је тај доказ цијењен појединачно и скупа са свим другим изведеним доказима, те како је са резултатима цијелог поступка довео до одлуке као у диспозитиву. Поред изложеног, уколико жалба не одлаже извршење рјешења, образложење садржи позивање на пропис који то одређује, што у конкретном изостаје.

Према садржају материјалног прописа, услов за привремено одлучивање органа старатељства о издвајању дјетета из породице јесте постојање непосредне опасности за живот и здравље дјетета, које утврђење не произилази из овако штурог образложења побијане одлуке. Поред тога, образложење побијаног рјешења не садржи ни податке о томе да ли је дјетету омогућено да изрази своје мишљење, нити је констатовано у чему се састоји мишљење дјетета нити је образложен став надлежног органа старатељства према том мишљењу, која дужност за суд и надлежни орган произилази из одредбе члана 89. став 2. ПЗ. Видљиво је из података списка да су стручни радници Центра обавијештени да је ТТ изречена хитна мјера заштите забрана приближавања и контактирања према ХХ и ОО, те да је потребно обезбиједити присуство радника органа старатељства приликом преузимања дјетета који живи код оца, остварен је контакт са дјететом, али истог није било могуће упознати са ситуацијом сходно његовом узрасту, јер је дијете под емоционалним притиском окружења у коме живи. Наредног дана Центар остварује контакт са ХХ у просторијама школе у присуству мајке, психолога Центра, психолога школе и директора којом приликом су дјетету пружене информације у складу са његовим узрастом, опсервационо су у понашању дјетета уочени индикатори индукције и

Орган старатељства дужан је да у року од три дана од дана доношења рјешења о привременом издвајању дјетета из породице поднесе суду образложен приједлог за издвајање дјетета из породице и збрињавање дјетета код другог лица, у хранитељској породици, установи социјалне заштите или другој установи. У овом приједлогу орган старатељства, поред основних података о дјетету/породици, наводи чињенице у вези са угроженошћу дјетета (контекст одрастања, социјално-економски услови живота, однос родитеља према дјетету, задовољеност дјететових потреба, изложеност занемаривању, као и сва друга сазнања која могу бити од утицаја за доношење судске одлуке о издвајању дјетета). Суд у ванпарничном поступку одлучује о издвајању дјетета из породице и истом одлуком овлашћује орган старатељства да изврши избор лица, хранитељске породице, установе социјалне заштите или друге установе у коју ће дијете бити смјештено. Орган старатељства дужан је да сваких шест мјесеци испита своју одлуку о избору окружења у које је дијете смјештено односно да суду предложи враћање дјетета у његову породицу, ако сматра да је то у најбољем интересу дјетета. Ово подразумијева темељно сагледавање и преиспитивање услова у биолошкој породици дјетета уз предузимање неопходних стручних интервенција према родитељима како би се отклонили разлози који су довели до издвајања дјетета, али и степена адаптираности дјетета у окружењу у коме је смјештено (хранитељској породици, породици (сродника) која нема статус хранитељске породице или пак установе социјалне заштите), о чему орган старатељства треба имати континуирани увид и настојати да се дијете што прије врати у примарну породицу, уколико је то у његовом најбољем интересу. Када престану да постоје разлози због којих је дијете издвојено из своје породице, родитељи, усвојилац и орган старатељства имају право да предложе суду стављање ван снаге одлуке о издвајању дјетета из породице (члан 120. став 4. ПЗ).

индоктринације дјетета од стране оца. Ово поступање Центра у складу је са одредбом члана 89. став 1. ПЗ но у изостанку навођења садржаја прописаног чланом 89. став 2. истог закона, не може се закључити да је право дјетета на слободно изражавање мишљења у цјелости задовољено; дужност органа старатељства у том смислу се не може релативизовати чињеницом да су подаци о изложеном садржани у изведеним доказима, будући да они немају карактер одлуке, а нити су правилно цијењени.

5.4. Мјере заштите имовинских права и интереса дјетета

Мјере заштите имовинских права и интереса дјетета примјењују се од стране органа старатељства уколико се појави сумња у занемаривање имовинских права и интереса дјетета, у ком случају орган старатељства може, у свако доба, од родитеља захтијевати полагање рачуна о управљању имовином дјетета (члан 121. ПЗ). Наиме, јасно је да малолетна дјеца без обзира на свој узраст, могу имати своју имовину коју стекну радом, или ју добију насљедством, поклоном или по неком другом законском основу (нпр. исплата полисе животног осигурања). Имовином коју је стекло радом, дијете самостално управља и располаже (нпр. платом, уколико је дијете старије од 15 година у радном односу, хонораром оствареним глумом, у спорту и слично). Осим ове, имовином дјетета до његовог пунољетства управљају родитељи у његовом интересу и у том управљању су самостални, тј. не подносе извјештај органу старатељства, нити им је потребна сагласност органа старатељства, као што је то потребно приликом располагања имовином (отуђења/смањења имовине дјетета или оптерећења/заснивања заложног права на имовини дјетета).

Подсјећања ради, управљање имовином подразумијева њено чување, старање о томе да се она увећа (нпр. убирање плодова, од прихода из имовине дјетета родитељ инвестира у саднице како би направио воћњак на дјететовој парцели који у будућности може дати веће приходе, дјететов стан изда у закуп, а новац од закупнине улаже на дјететов рачун у банци и слично). Међутим, када се појави оправдана сумња да родитељи несавјесно и неодговорно управљају имовином дјетета (новац од закупнине дјететовог стана троше на личне потребе, инвестирају дјететове приходе у доградњу објекта у њиховом, а не дјететовом власништву и слично) орган старатељства има право да захтијева да родитељи положе рачун о управљању имовином дјетета. У том случају, родитељи су дужни презентовати органу старатељства доказе о оствареним приходима по основу управљања имовином, доказе о расходима насталим у управљању имовином (трошкови одласка у мјесто гдје се некретнина налази, режијски трошкови за стан и слично), те стање дјететове имовине (разлику прихода и расхода).

Уколико се праћењем поступака родитеља утврди да наведена мјера не даје резултате, да су родитељи немарни према дјететовој имовини, да ју злоупотребљавају за

личне потребе, орган старатељства може предложити суду да у ванпарничном поступку дозволи мјере обезбјеђења на имовини родитеља (нпр. забрана отуђења некретнина), односно одлучи да се родитељи у погледу управљања имовином дјетета ставе у положај старатеља. Приједлог органа старатељства за мјеру обезбјеђења на имовини родитеља упућен суду треба садржавати захтјев у коме ће орган старатељства означити разлоге и сврху због којих се обезбјеђење тражи, одредити коју мјеру тражи, средства и предмет мјере обезбјеђења (покретне ствари или непокретности у власништу родитеља дјетета), навести све чињенице на којима се заснива приједлог, те предложити доказе (нпр. положене рачуне родитеља о управљању имовином дјетета, изводе из банке и слично) којима се ти наводи поткрепљују/ указују да су имовински интереси дјетета нарушени држањем родитеља дјетета.

Посљедица мјере стављања родитеља у положај старатеља је својеврсно ограничење у вршењу родитељског права, јер је родитељ (аналогно старатељу) дужан да најмање једном годишње и чешће, уколико то орган старатељства затражи, подноси извјештај о управљању имовином дјетета, као и да тражи сагласност органа старатељства за све послове који прелазе оквира редовног пословања и управљања дјететовом имовином (члан 226. и 229. став 4. ПЗ).

При избору било које од наведених мјера орган старатељства ће узети у обзир узраст дјетета, његову психофизичку развијеност, психичка својства, склоности и навике, дотадашње васпитање и одгајање, породичне и социјалне услове у којима је живио и друге релевантне околности, при чему води рачуна о поштовању принципа најмањег посезања. То практично значи да се примјењују мјере којима се најмање нарушава аутономија и интегритет породице под условом да се њима може постићи жељена промјена у односима родитеља према дјечи.

Институт продужења родитељског права и дужности задржао је рјешења из раније важећег ПЗ, и то у смислу круга лица која су овлашћена захтијевати од ванпарничног суда да се родитељско право продужи, као и разлога на страни дјетета због којих није способно да се само брине о себи и о својим правима и интересима (члан 123. ПЗ). Разлози за одузимање родитељског права су на готово идентичан начин нормирани у новом ПЗ у односу на ранији, с тим што се грубим занемаривањем родитељских дужности и права сматра и неодржавање личних односа са дјететом са којим не живи, односно спречавање

одржавања личних односа између дјетета и родитеља са којим дијете не живи. Нормирајући овакво понашање родитеља grubим занемаривањем родитељских дужности и права, законодавац је још једном нагласио значај права дјетета на личне односе са родитељем са којим не живи, а које представља најзначајније право дјетета чији родитељи не воде заједнички живот. У домену враћања родитељског права родитељима, важно је поцртати да се оно може вратити родитељима уколико престане разлог због кога је то право одузето, осим у случају када је родитељско право одузето због извршења кривичног дјела против полног интегритета дјетета правоснажном одлуком суда, које рјешење има своје оправдање у далекосежности посљедица које такав чин насиља оставља на дијете.

У погледу иницирања поступка за одузимање родитељског права ново законско рјешење остаје на становишту да је орган старатељства дужан да покрене наведени поступак у случају да на било који начин сазна да постоји злоупотреба родитељског права или грубо занемаривање дужности из родитељског права. Дакле, орган старатељства не може релативизовати ово питање на начин да преноси одговорност на другог родитеља, што неријетко сусрећемо у пракси органа старатељства (у смислу одредбе члана 125. став 1. ПЗ), већ је дужан да иницира овај поступак као орган који штити интересе дјетета када год то пропуштају родитељи.

6. УСВОЈЕЊЕ

Институт усвојења је новим законским рјешењем у значајној мјери реформисан и то у погледу услова за заснивање усвојења на страни будућих усвојиоца и дјетета (тзв. активне и пасивне адоптивне способности), као и у погледу поступка за заснивање усвојења. Усвојење је посебан облик породичноправне заштите дјетета без родитеља или без одговарајућег родитељског старања којим се, на основу одлуке органа старатељства, заснива родитељски, односно сроднички однос. Нови ПЗ нормира два облика усвојења, потпуно и непотпуно.

6.1 Услови за заснивање усвојења

Усвојење се може засновати само ако је корисно за усвојеника (члан 166. ПЗ). Корисност усвојења за усвојеника се цијени у сваком појединачном случају и нужно почива на свеобухватној мултидисциплинарној процјени свих околности одрастања дјетета, његовог породичног статуса и у складу са тим анализом облика породичноправне и социјалне заштите који су примјењени, те испуњености услова за заснивање усвојења на страни усвојеника и усвојиоца. Корисност усвојења за усвојеника мора бити утврђена и темељно образложена у одлуци о усвојењу дјетета; иако су испуњени сви законски услови за усвојење, а орган старатељства процијени да усвојење *in concreto* није корисно за усвојеника, до настанка усвојења неће доћи¹⁰⁴. Примјера ради, уколико дијете нема живе родитеље то још увијек не значи да би усвојење било корисно за њега, уколико дијете одраста у познатој средини са сродницима по оцу или мајци којима је привржено и на које околности живота се адаптирало.

Да би дијете било подобно за усвојење, односно да би имало пасивну адоптивну способност потребно је да су испуњени услови у погледу његовог породичног статуса, узраста, одсуства сметњи за усвојење, односно пристанка родитеља.

Дакле, усвојити се може дијете које нема живе родитеље; чији родитељи нису познати (члан 167. став 1. и 2. ПЗ), што може бити најчешће у ситуацији пронађеног новорођенчета, када није могуће утврдити ко му је мајка, јер је порођај обављен ван здравствене установе, а дијете остављено на неубичајеном мјесту. Свакако, могуће је и

¹⁰⁴ Слободан И. Панов, *Породично право*, Београд, 2008, 500.

да дијете старије животне доби буде непознатих родитеља. Услов одсуства родитељског старања (одсуство бриге за дијете), као елемент породичног статуса усвојеника, кумулативно је прописан са условом непознатог боравишта родитеља у трајању најмање годину дана. Подсјећамо, боравиште је мјесто гдје се лице настани у намјери да привремено живи, пријављивање истог је добровољно (Закон о пребивалишту и боравишту држављана БиХ („Службени гласник БиХ“, бр. 32/01, 56/08 и 58/15). Уколико родитељи напусте дијете, а боравиште им је дуже од једне године непознато, то дијете се може усвојити само уколико је на правилан начин доказана околност да је родитељима дјетета боравиште непознато. Надаље, за усвојење дјетета није довољно да боравиште родитеља није познато само органу старатељства, да орган констатује да му се родитељи/мајка нису обраћали након што су дали изјаву да се не могу бринути за дијете (а што може бити непосредно последице порођаја), те да се орган старатељства пасивно држи у смислу сарадње са релевантним службама (полицијским управама, Агенцијом за идентификациона документа, евиденцију и размјену података, здравственим установама и другим) на сазнању боравишта родитеља, односно њиховом проналаску. Ово је од посебне важности за правилно утврђење породичног статуса дјетета, будући да је орган старатељства дужан предузимати мјере у циљу подршке родитељима у успостављању и очувању њиховог родитељског функционисања. Уколико се орган старатељства задовољи чињеницом да је нпр. мајка приступила у орган старатељства и дала изјаву да се не може старати о дјетету, да је већ једно дијете раније „дала на усвојење“, те утврди да је промискуитетног понашања и да лута по околним мјестима, јасно је да се њено боравиште може утврдити због чега се не може констатовати да је исто непознато (ако не кроз доступне евиденције, јер је мало вјероватно да ће особа такве организације живота пријавити боравиште, онда увиђајем на терену гдје се претпоставља да живи, гдје је виђена, гдје повремено ради у угоститељским објектима, у комуникацији са мјештанима и слично).

Напуштање дјетета, небрига о дјетету дуже од мјесец дана или нестварање услова за живот са дјететом које је збринуто у другој породици или установи у року од годину дана, неспорно представља грубо занемаривање родитељске дужности и основ је за одузимање родитељског права. Међутим, дијете чијем је родитељу одузето родитељско право (или пословна способност) не може се потпуно усвојити без пристанка родитеља,

због чега је и интерес дјетета (уколико се процијени да је за њега корисно да буде потпуно усвојено) да се његов родитељ пронађе и да пристанак за потпуно усвојење.

Усвојити се може дијете чији су родитељи пред надлежним органом старатељства пристали да њихово дијете буде усвојено (члан 167. став 3. ПЗ); уколико дијете има оба родитеља потребан је пристанак и једног и другог; пристанак треба бити јасан и изричит у погледу облика усвојења, управо због различитих правних дејстава потпуног и непотпуног усвојења које наступају и за дијете, али и за родитеље (члан 170. став 2. ПЗ). Дакле, за пуноважност потпуног усвојења није довољно да је родитељ изјавио да се не може бринути о дјетету и да га даје на усвојење, без означавања облика усвојења.

Након што родитељ пред органом старатељства изрази намјеру да да пристанак на усвојење дјетета, било по позиву органа или по властитом захтјеву за усвојење дјетета, орган старатељства је дужан да му у смислу одредбе члана 190. ПЗ препоручи психосоцијално савјетовање у органу старатељства, породичном савјетовалишту или у другој установи која је специјализована за посредовање у породичним односима. У примјереном року након што је родитељима препоручено психосоцијално савјетовање, орган старатељства ће позвати родитеље (и дијете које је навршило десет година живота) да пред њим на записник да пристанак за заснивање усвојења. Орган старатељства ће родитеље и дијете, прије него што дају пристанак на заснивање усвојења, упознати са правним посљедицама пристања. Свакако, предмет рада са родитељима у овој фази је и њихово оснаживање, указивање на могућности задржавања дјетета те на облике социјалне, породичноправне и дјечје заштите који стоје на располагању породици, у сврху повратка дјетета у породицу. Након што родитељи дају пристанак за заснивање усвојења, орган старатељства ће овјерени препис записника уручити родитељима и дјетету. Дјетету поставља привременог старатеља који ће га заступати у поступку за заснивање усвојења, осим ако је усвојилац брачни супружник или ванбрачни партнер родитеља дјетета или усвојоца, у ком случају дијете није без родитељског старања, те га заступа други родитељ.

На овом мјесту корисно је питање давања пристања родитеља који су смањених интелектуалних способности или пак који су лица са проблемима у менталном здрављу, а којима није одузета пословна способност. У нашој пракси, имајући у виду посљедице пристања родитеља, који у својој основи представља одрицање родитељског права

(изузетак од правила из члана 81. ПЗ), посебно истичемо важност одговарајуће стручне процјене способности родитеља да дају свјесни пристанак на усвојење (утврдити да ли су и у којој мјери способни да схвате значај своје изјаве и њене посљедице, односно природу усвојења). У том смислу, указујемо на потребу свеобухватне процјене њихове способности извођењем доказа психијатријско-психолошким вјештачењем, будући да стручни радници органа старатељства не посједују специјализована знања из те области. У зависности од резултатаведеног поступка који укључује и оцјену налаза вјештака, могуће је прихватити пристанак родитеља као пуноважан или пак исти не прихватити у ком случају се дијете, након одузимања пословне способности родитељима (уколико су испуњени законски услови за исто) може непотпуно усвојити¹⁰⁵.

¹⁰⁵ “Уставни суд сматра да су Окружни суд у образложењу оспорене одлуке и Министарство у дијелу одлуке који је потврђен одлуком Окружног суда дали релевантне разлоге за своја одлучења у погледу примјене права и утврђеног чињеничног стања, због чега се не може рећи да су таква утврђења произвољна или „очигледно неразумна“. Уставни суд запажа да је у тим одлукама јасно образложено да у конкретном случају нису испуњени законски услови за потпуно усвојење усвојенице из члана 157. ПЗ. Наиме, Уставни суд запажа да је јасно образложено да с обзиром на то да биолошка мајка није дала пристанак за заснивање потпуног усвојења усвојенице, до потпуног усвојења не може доћи, без обзира на чињеницу да је биолошкој мајци дјелимично одузета пословна способност. У вези с тим, Уставни суд запажа да из одредбе члана 157. ПЗ произилази да је за потпуно усвојење неопходна сагласност родитеља да њихово дијете буде потпуно усвојено. С друге стране, Уставни суд запажа да из одредбе члана 152. ПЗ, на коју се, такође, позвао Окружни суд, произилази да за непотпуно усвојење није потребна сагласност родитеља којем је одузета пословна способност. Имајући у виду наведене одредбе, Уставни суд не сматра да је произвољан закључак Окружног суда да ако је „законодавац желио предвидјети могућност потпуног усвојења дјетета чијим су родитељима одузели родитељско право или пословну способност, то би изричито предвидио“. У вези с наводима апеланата да Министарство и Окружни суд нису водили рачуна о интересу усвојенице сходно одредбама ПЗ и Конвенције о правима дјетета, Уставни суд запажа да је Министарство у својој одлуци јасно указало да у рјешењу Центра управо недостаје образложење зашто је у најбољем интересу усвојенице потпуно усвојење или можда непотпуно усвојење. Осим тога, Уставни суд запажа да је у одговору на апелацију Министарство навело да није спорно да се усвојеница налази у породици апеланата, да има пажњу и љубав, као и материјалне услове за живот и одрастање, али да нису били испуњени законски услови за потпуно усвојење дјетета. При томе, Уставни суд запажа да ни апеланти у апелацији не наводе зашто је у конкретном случају у најбољем интересу усвојенице да буде потпуно усвојена, односно зашто се најбољи интерес усвојенице не може остварити путем непотпуног усвојења. Наиме, Уставни суд запажа да ПЗ предвиђа непотпуно и потпуно усвојење, те да је наведеним законом прописана разлика између та два начина усвојења. Уставни суд поново наглашава да за непотпуно усвојење није потребна сагласност родитеља којем је одузета пословна способност, као у конкретном случају. Имајући у виду наведено, Уставни суд не може закључити да је одлучење Окружног суда произвољно или очигледно неразумно, нити да је занемарио интерес усвојенице, па да је произвољно тумачена Конвенција о правима дјетета, како то апелант наводи.“ (У наведеном случају МЗСЗ је по праву надзора поништило рјешење ЦСР о заснованом потпуном усвојењу дјетета чијој је мајци дјелимично одузета пословна способност у дијелу давања сагласности за потпуно усвојење дјетета, те сагласност за потпуно усвојење дјетета, умјесто мајке, дао мајчин старатељ. Рјешење МЗСЗ је потврђено одлуком Окружног односно Врховног суда, апелацију Уставном суду БиХ су поднијели усвојиноци дјетета, иста је одбијена).

Подједнако значајно питање би било и питање давања пристанка на усвојење од стране малољетних родитеља (најчешће малољетне мајке), које у себи више него друга питања, садржи бројне професионалне и етичке дилеме будући да је ријеч о процјени интереса двоје дјете: дјетета које је постало родитељ, али није стекло пословну способност и дјетета које се усваја. ПЗ не прописује никаква ограничења у вези са усвојењем дјете малољетних родитеља, што нас, као професионалце, никако не смије навести на закључак да само уз пристанак (малољетног) родитеља, дијете може бити усвојено по протеклу три мјесеца од његовог рођења. У тим ситуацијама треба имати на уму да би било ријеч о пристанку лица без пословне способности. До пунољетства мајке није правно релевантна њена сагласност, јер би се могло десити да након што она стекне пунољетство и потпуну пословну способност захтијева поништење усвојења, чиме се ствара правна несигурност. Свакако, овом претходе обавезе органа старатељства прописане у члану 190. ПЗ о којима је већ било ријечи, као и мјере социјалне заштите у виду збрињавања мајке и дјетета у хранитељску породицу или установу социјалне заштите (мајчински дом) како би јој се пружила стручна подршка у прихватању дјетета и развијању вјештина родитељства. У недостатку услова и мотивације за бригу о дјетету од стране мајке, сродника и породице дјетета или пак истрајног отпора мајчиних родитеља за прихват дјетета (што је чешћи случај у пракси), чекање да малољетни родитељ стекне пословну способност и да пристанак на усвојење у реалности може бити противно интересима његовог дјетета, због значаја које афективне везе успостављене на раном узрасту имају за правилан развој дјетета.

Родитељ дајући пристанак за усвојење може означити будуће усвојиоце (што је чест случај код сродничких усвојења, када дијете усваја нпр. тетка или ујак) или дати бланко пристанак, којом приликом не означава усвојиоце. Новина у ПЗ, у вези са давањем пристанка, је могућност родитеља да пристанак за заснивање усвојења опозове у року од 30 дана од дана када је дао пристанак и тим правом се може користити само једном (члан 170. став 3. и 4. ПЗ). О овом праву је орган старатељства дужан упознати родитеља након што да пристанак за усвојење, те сачекати истек наведеног рока. Тиме се даје прилика родитељу да се „предомисли“ у погледу бриге о дјетету односно да се спријече исхитрене одлуке које су често прозвод тешких материјалних прилика и изостанка подршке породице. Истовремено, родитељ се онемогућава да злоупотребљава ову могућност, јер

опозвати пристанак за усвојење може само једном.¹⁰⁶ Наравно, као што се пристанак за усвојење мора дати у писаној форми, тако се и опозив пристанка даје у писаном облику пред органом старатељства.¹⁰⁷ Досадашња пракса органа старатељства у предметима усвојења била је да су мајке које би непосредно после порођаја одбијале да прихвате дијете (да га подоје, узму у наручје) о томе давале изјаву пред службеним лицем здравствене установе (социјалним радником и љекаром) и стручним тимом органа старатељства.¹⁰⁸ Стручни радници су практиковали мајку позвати да изврши упис дјетета у матичне књиге, одреди му лично име, све како би се мотивисала за каснију бригу о дјетету. По истеку периода од 40 дана, за који се сматра да је довољан да се мајка опорави од последица порођаја и размисли о могућности задржавања дјетета, била би позивана да се поново изјасни на околности прихватања дјетета/пристанка на усвојење.

Нови ПЗ поставља доњу добну границу за усвојење дјетета тако да прописује да се не може усвојити дијете прије него што наврши три мјесеца живота (члан 168. ПЗ). У току

¹⁰⁶ Тамара Младеновић, Простор за аутономију воље учесника у поступку заснивања потпуног усвојења, *Зборник радова "Усклађивање правног система Србије са стандардима ЕУ"*, Крагујевац, 2021, 495-509.

¹⁰⁷Из налаза унутрашњег надзора МЗСЗ над радом ЦСР Х између осталог произилази: "...Б.Ж. је рођена пријевремено од мајке М.Б. очинство није утврђено, мајка се није показала као адекватна у бризи за дијете упркос подршци од стране ЦСР, душевно је обољело лице без адекватне терапије а процијењена је као радно неспособна, те је смјештена на одјел психијатрије. Дијете је мјесец дана по рођењу збринута у установу социјалне заштите гдје јој је пружена потребна њега која је допринијела побољшању њеног стања, након чега је збринута у хранитељску породицу К.Б. из Х, кроз теренске посјете након смјештаја била је примјетна аутентична брига хранитељке за дијете, топао и подржавајући однос, хранитељка је сарађивала са стручним радницима ЦСР те у односу хранитељке и дјетета није било значајних одступања. Б.М. је дала пристанак да дијете буде усвојено јер није у могућности да пружи Ж.Б. услове за нормалан живот и да се сама налази у тешким животним околностима, потом је покренут поступак селекције и стручне процјене потенцијалних усвојитеља. Након сазнања о мајчиној изјави, хранитељка је бурно реаговала, те почела да пружа отпор промјени облика заштите за дијете (присвајање дјетета као властитог, изједначавање своје улоге као улоге родитеља и сл.) иако је на вријеме и детаљно упозната са планираним стручним интервенцијама у смислу усвојења дјетета. Накнадно ЦСР заприма изјаву М.Б. у којој наводи да „ипак“ не жели да њена кћерка иде на усвојење, односно повлачи првобитну изјаву, у наредном периоду из више извора ЦСР добија информације да су лица из окружења хранитељке покушавала да утичу на став и мишљење мајке о дјевојчицином усвојењу. Накнадно је мајка поново дала изјаву да жели да се њена кћерка усвоји и буде трајно збринута и са задовољеним потребама у свим аспектима живота уз оца и мајку, након чега се почињу уводити контакти потенцијалних усвојитеља са дјететом, које је дијете прихватило и развило позитивну повезаност са њима..."

¹⁰⁸ Из стања предметног списка ЦСР ХХ, произилази да је именована ЋС на записник у болници дала изјаву да је родила женско дијете по имену ЋИ те да пристаје да њено дијете буде смјештено у установу социјалне заштите те да буде потпуно усвојено од стране породице коју изабере ЦСР ХХ као надлежни орган старатељства. Даље је именована изјавила да то чини из разлога што нема услове да ју подиже, обзиром да је самохрана мајка и има једно дијете које сама издржава, те живи са оцем који је јако болестан, а он није ни упознат са њеним породом јер је трудноћу сво вријеме скривала од њега, о чему је и раније упознала социјалног радника ЦСР ХХ. Том приликом именована је изјавила и да не жели да присуствује самом чину усвојења дјетета, нити жели утврђивање очинства. Претходно је потврђено потписом именоване. „

овог временског периода очекује се да се мајка опоравила од последица порођаја, те да реалније може сагледати властите могућности и перспективе бриге о дјетету односно да орган старатељства може предузети неопходне мјере на рехабилитацији природног родитељства, остварити контакт са претпостављеним оцем дјетета, евентуално иницирати поступак у циљу утврђивања очинства и предузети друге мјере из своје надлежности.

У погледу сметњи за усвојење и сагласности старатеља усвојеника, ПЗ је задржао ранија рјешења, тако да се не може усвојити крвни сродник у правој линији, брат или сестра, нити брат или сестра по оцу или мајци, старатељ не може усвојити свог штићеника, док га орган не разријеша дужности. Уколико је дијете под старатељством, сагласност за усвојење даје његов старатељ (члан 171. ПЗ).

У погледу личних својстава усвојилаца (активне адоптивне способности) ПЗ прописује да лица која желе да усвоје дијете морају посједовати лична својства на основу којих се може закључити да ће родитељско право вршити у најбољем интересу дјетета, те одређује да усвојити не могу лица којима је одузето родитељско право, одузета или ограничена пословна способност, лице које не пружа довољно јемства да ће усвојеника подизати и васпитати тако да буде користан члан друштвене заједнице, лице уписано у Регистар лица правоснажно осуђених за кривична дјела сексуалне злоупотребе и искоришћавања дјецe, лице које је душевно болесно или слабоумно, односно које болује од друге болести која може довести у опасност здравље или живот усвојеника. Усвојити не може ни лице код чијег се брачног супружника или ванбрачног партнера стиче нека од наведених околности (члан 172. ПЗ).

У нашој пракси примјећујемо да органи старатељства не утврђују претходно наведене чињенице на правилан и поуздан начин, па тако у сврху утврђења да лицу није одузето родитељско право и пословна способност сами издају увјерења о томе, иако орган старатељства није овлашћен да води евиденцију о томе већ о лицима под старатељством. Стога је важно указати да се чињеница да ли је неком лицу одузета или органичена пословна способност или родитељско право потврђује увјерењем изданим од стране суда. Такође, наведене чињенице се уписују у матичне књиге. Уколико постоје докази да је лице раније живјело на подручју надлежности другог суда у односу на мјесто гдје му је актуелно пребивалиште, орган старатељства ће прибавити доказ да ни пред тим судом није вођен наведени поступак. Поред тога потребно је прибавити доказ да будући усвојиоци

нису осуђивани, да се против њих не води кривични поступак, да нису уписани у Регистар лица правоснажно осуђених за кривична дјела сексуалне злоупотребе и искоришћавања дјете. У погледу здравственог статуса, потребно је да се доктор медицине одговарајуће специјалности изјасни да лице не болује од болести која може довести у опасност живот и здравље усвојеника (што закључује непосредним прегледом, увидом у здравствени картон односно медицинску документацију). Погрешно је прихватити увјерења издана од здравствених установа која немају комплетан увид у здравствено стање усвојилаца, већ дају штуре констатације у вези са способношћу за усвојење само на основу изјава будућих усвојилаца (нпр. усвојилац специјалисти медицине рада у приватној здравственој установи саопштава да је здрав, да не користи терапију и нема болести од значаја за хередитет, док се у социјалној дијагностици налази податак да се преко двадесет година лијечи од обољења штитне жлијезде и високог крвног притиска).

У духу потребе да се будући усвојиоци припреме за вршење родитељске улоге, законодавац у новом ПЗ нормира обавезу органа старатељства да усвојиоце припреми за усвојење по посебном програму (члан 173. ПЗ). Наведена припрема обавља се током процјене опште подобности за усвојење, али обавезно прије доношења стручног мишљења о општој подобности за усвојење. Иста обавеза је искључена у случају усвајања дјетета од стране брачног или ванбрачног партнера родитеља дјетета. Подзаконски акт који нормира ову материју¹⁰⁹ има за циљ пружање стручне подршке будућим усвојиоцима у разумијевању специфичности родитељства оствареног путем усвојења, као и упознавање са различитим аспектима бриге о дјетету и његовим потребама како би се будући усвојиоци припремили за обављање родитељске улоге.

Програм садржи шест тематских цјелина и то: упознавање за појмом и поступком усвојења, мотивација за усвојење дјетета и стабилност одлуке о усвојењу, карактеристике дјетета без родитељског старања, развој и потребе дјетета без родитељског старања, долазак дјетета у породицу и породица са дјететом. Програм припреме за усвојење спроводи се у трајању од најмање 12 сати. О реализацији Програма припреме за усвојење саставља се записник, а сазнања о будућим усвојиоцима, добијена током припреме за усвојење, користе се за сачињавање стручног мишљења органа старатељства о општој подобности усвојилаца. У досадашњој пракси примјећују се и центри за социјални рад

¹⁰⁹ Програм припреме за усвојење („Службени гласник Републике Српске“ број 85/23).

који уопште не врше припрему усвојилаца по наведеном програму, као и центри који мање-више досљедно проводе Програм припреме за усвојење, у смислу обраде предвиђених тема. Међутим, записник о програму припреме неријетко се своди на констатовање садржаја самог програма, без поузданих података о томе на који је начин програм реализован (у групама парова усвојитеља или појединачно са тим паром, у просторијама органа старатељства или у домаћинству усвојилаца), односно на који су му начин приступили усвојиоци (заинтересовано, са извјесном дозом предзнања, нередовним присуством реализацији и слично), као и какви су исходи реализације програма у погледу процијењених сазнања о усвојењу које су усвојиоци стекли. Свакако, прије упућивања пара на припрему за усвојење потребно је да службена лица органа старатељства изврше почетну процјену будућих усвојилаца, чији резултати би скупа са сазнањима добијеним током припреме за усвојење и другим утврђеним чињеницама, чинили интегрални дио стручног мишљења органа старатељства о општој подобности усвојилаца.

ПЗ прописује да усвојилац може бити само држављанин Босне и Херцеговине. Наведена норма свакако представља побољшање у односу на ранији ПЗ који је предвиђао могућност усвојења од стране држављанина Републике Српске. Ипак, имајући у виду да будући усвојиоци подносе захтјев за заснивање усвојења органу старатељства на чијем подручју имају заједничко пребивалиште, односно боравиште, јасно је да усвојити могу држављани ФБиХ само уколико имају пребивалиште односно боравиште у Републици Српској, а не и у ФБиХ.

Изузетак од правила да усвојити може само држављанин БиХ представља одредба која омогућава да усвојилац може бити и страни држављанин, ако за то постоје нарочито оправдани разлози, поготово ако се за одређено дијете не могу пронаћи усвојиоци међу домаћим држављанима, у ком случају је потребна сагласност Министарства здравља и социјалне заштите (члан 174. ПЗ). Пракса земаља у окружењу показује да се најчешће као усвојиоци дјете са потешкоћама у развоју и дјете ромске националне мањине појављују управо страни држављани. Свакако, приликом избора усвојιοца за дијете, првенствену предност би требали имати домаћи држављани због пожељног континуитета у одрастању дјетета и то језичког, културолошког, поред тога и због демографских разлога, а онда уколико међу домаћим држављанима није могуће пронаћи одговарајуће усвојиоце, предност дати усвојиоцима који имају везу са нашом земљом (поријеклом су са ових

простора, говоре наш језик и слично), што би се могло подвести под нарочито оправдане разлоге (нпр. могућност да дијете непотпуно усвоји тетка која дуго година борави у Аустрији, има аустријско држављанство, али редовно долази у РС, одржава контакте са дјететовим родитељима, говори наш језик). Критериј да се међу домаћим усвојоцима не могу наћи одговарајући за дијете могао би се утврђивати посредно, протоком времена које је прошло након уписа дјетета у Јединствени лични регистар усвојења.

У погледу разлике у годинама између усвојеника и усвојилаца ПЗ задржава претходна рјешења па тако прописује да усвојити може само лице које је старије од усвојеника најмање 18 година, с тим да разлика у годинама може бити мања од 18 година, када је усвојилац брачни супружник или ванбрачни партнер родитеља дјетета које се усваја, односно, уколико заједнички усвајају, услов разлике у годинама може испунити само један од њих (члан 175.ПЗ). Ако брачни супружници или ванбрачни партнери усвајају дјецу која су сестра и брат, или брат и сестра по мајци или оцу, усвојити могу и ако једно од њих испуњава тај услов само у односу на једно дијете. Законодавац у Републици Српској није се определио за нормирање горње добне границе усвојоца за усвојење, већ је ту врсту процјене оставио органу старатељства, од кога се очекује да ово питање свестрано размотри не само у погледу зрелости усвојоца за заснивање односа усвојења (да дијете не усвоје исувише млади родитељи) него и у погледу процјене да разлика у годинама између дјетета и усвојоца не буде непримјерено велика (неприродна са аспекта могућности зачећа, рађања и вршења родитељске улоге), што би дијете довело у ризик поновног останка без родитељског старања. У сваком случају, приликом доношења стручног мишљења о општој подобности усвојилаца, потребно је да се орган старатељства изјасни у погледу узраста дјетета које би усвојоци могли усвојити, имајући у виду њихову животну доб, спретност у обављању свакодневних активности, виталност. Свакако да би претежнији интерес новорођенчета био да га усвоје родитељи млађе животне доби него лица преко педесет година живота.

6.2. Посебни услови за заснивање непотпуног усвојења

Када је ријеч о условима за заснивање непотпуног усвојења ваља рећи да се непотпуно може усвојити малољетно дијете, дакле лице до 18 година, изузев дјетета које је

стекло потпуну пословну способност у складу са одредбама овог закона (закључењем брака уз дозволу суда) - (члан 176. ПЗ). Идентично ранијем нормирању, за усвојење дјетета старијег од десет година које је способно да схвати значење усвојења потребан је његов пристанак које дијете даје без присуства родитеља и будућих усвојилаца, што је иначе стручни стандард у раду са дјецом овог узраста. Циљ оваквог нормирања јесте омогућавање дјетету да без вањских притисака било од стране биолошких родитеља или усвојилаца исказе своју вољу у погледу заснивања односа родитељ-дијете. Да не би било забуне, дијете млађе од овог узраста, свакако има право да учествује у поступку усвојења и да његово мишљење буде узето у обзир у смислу члана 88. и 89. ПЗ, јер усвојење првенствено за дијете, а онда и за одрасле, представља значајан животни догађај, јер мијења породични статус и једних и других. То свакако не значи да дијете одлучује о усвојењу, то и даље остаје надлежност органа старатељства, али је орган дужан да прида одговарајући значај мишљењу дјетета.

Дијете може опозвати пристанак за заснивање усвојења до правоснажности рјешења о заснивању усвојења (члан 177. ПЗ), што је новина у ПЗ и производ је ширења свијести о значају права дјетета, посебно права на партиципацију. Ово практично значи да и у случају испуњености свих услова за усвојење, пристанак усвојеника представља додатни услов за законитост усвојења; уколико се дијете противи усвојењу, па макар и након доношења рјешења о усвојењу, до усвојења не може доћи.

За заснивање непотпуног усвојења није потребан пристанак родитеља дјетета: коме је одузето родитељско право и коме је одузета пословна способност (члан 178. ПЗ). Дјеца ових родитеља дакле, без њиховог пристанка могу бити непотпуно усвојена. За потпуно усвојење дјете родитеља којима је одузето родитељско право или пословна способност, потребан је пристанак родитеља из разлога што се и родитељско право, али и пословна способност могу вратити, уколико престану разлози због којих су одузети. Без обзира на чињеницу да пристанак родитеља није потребан, родитеље којима је одузета пословна способност или родитељско право потребно је на примјерен начин упознати са чињеницом да се дијете даје на усвојење. О овоме се недвосмислено изјаснио Европски суд за људска права у Стразбуру у својим одлукама број: 37956/11 у предмету А.К. и Л. против Хрватске и број: 11223/04 у предмету Х против Хрватске.

Нови ПЗ поред могућности за непотпуно усвојење од стране брачних супружника заједнички, једног брачног супружника уз пристанак другог, као и маћехе или очуха дјетета које се усваја, могућност за непотпуно усвојење даје и ванбрачним партнерима заједнички, као и ванбрачном партнеру родитеља дјетета које се усваја, ако живе у ванбрачној заједници дуже од пет година (члан 179 ПЗ). Ово свакако представља проширење круга лица који могу усвојити и оправдано је са аспекта бројности ванбрачних заједница у општој популацији. Трајање ванбрачне заједнице као услов за усвојење, требало би да укаже на стабилност у партнерским односима који су важан сегмент сваког, па и адоптивног родитељства и коме приликом процјене треба поклонити значајну пажњу. Наведено нормирање је знатно прецизније у односу на раније, које је стварало погрешну праксу у домену непотпуног усвојења, јер су поједини органи старатељства сматрали да нису постојала ограничења у погледу брачног статуса усвојилаца, односно да је непотпуно могао усвојити и појединац који није у браку.¹¹⁰

6.3. Посебни услови за заснивање потпуног усвојења

Потпуно се усвојити може само дијете до навршених десет година живота (члан 180. ПЗ), што представља важан искорак у односу на претходни ПЗ који је ову могућност прописивао само за дјецу до узраста од пет година. Дијете могу потпуно усвојити брачни

¹¹⁰ Из налаза унутрашњег надзора МЗСЗ над радом ЦСР Х: „Ц.Б. према подацима у списима није у браку, што значи да у тренутку заснивања непотпуног усвојења дјете није био испуњен услов из члана 153. ПЗ („Службени гласник Републике Српске“ 54/02, 41/08, 63/14 и 56/19- Одлука Уставног суда). Према том закону непотпуно су могли усвојити брачни супружници заједнички, али и само један од њих уз пристанак другог брачног супружника; док су потпуно могли усвојити само брачни супружници заједнички, што упућује да је могућност усвојења од стране ванбрачних супружника, али и лица која нису у браку, била искључена. Супротно вашем мишљењу, чињеница да именована није у браку представљала је сметњу због које није могло доћи до непотпуног усвојења дјете. Све и да је у пракси тог органа било случајева заснивања непотпуног усвојења од стране појединца (па и да је Министарство дало одобрење за заснивање таквог усвојења, што наводите као аргументацију за поступање), јасно је да таква усвојења нису заснована у складу са одредбама ПЗ. Поступајући на претходно описани начин очигледно сте повриједили материјални пропис, што је један од разлога за укидање рјешења о усвојењу по праву надзора (у складу са чланом 248. став 2. Закона о општем управном поступку). Међутим, обзиром на чињеницу да је рок за примјену овог ванредног правног средства истекао потребно је да у свим будућим случајевима усвојења са нарочитом пажњом процјењујете испуњеност услова за његово заснивање на страни будућих усвојилаца (процјену опште подобности усвојилаца). Наиме, ни према одредбама ПЗ („Службени гласник Републике Српске“, бр. 17/23 и 27/24) није дозвољено лицима која нису у браку или ванбрачној заједници да усвоје дјецу.“

супружници заједнички, као и очух или маћеха дјетета које се усваја, као и ванбрачни партнери заједнички, ванбрачни партнер родитеља дјетета које се усваја, ако живе у ванбрачној заједници дуже од пет година и ако за то постоје нарочито оправдани разлози (члан 181.ПЗ). Постојање нарочито оправданих разлога као правног стандарда орган старатељства цијени у сваком појединачном случају.

6.4. Дејства усвојења

У погледу дејстава усвојења ПЗ коректније у односу на ранији пропис нормира сам појам непотпуног усвојења (члан 182. ПЗ), потпуног усвојења и права и дужности из потпуног усвојења (члан 185 ПЗ), те начин оређивања личног имена приликом заснивања усвојења које се обавезно наводи у рјешењу о заснивању усвојења, те промјену личног имена усвојеника након престанка непотпуног усвојења (члан 183, 184. и 186. ПЗ). Законодавац је у овом дијелу пропустио нормирати ситуације у вези са личним именом усвојеника након поништавања/укидања рјешења о усвојењу односно након утврђења неважности акта о усвојењу (примјеном ванредних правних средстава из Закона о општем управном поступку), а што није прописано ни Законом о личном имену. Сматрамо да би се наведене одредбе о личном имену усвојеника требале аналогно примијенити и у овим ситуацијама, као да је ријеч о престанку усвојења.

6.5. Поступак заснивања усвојења

Поступак заснивања усвојења је претрпио значајне измјене према новом ПЗ, исти могу покренути орган старатељства по службеној дужности, будући усвојиоци и родитељи, односно старатељ дјетета (члан 188 ПЗ). Захтјев усвојилаца треба бити у писаној форми, изричит у погледу врсте усвојења, а исти се подноси органу старатељства према заједничком пребивалишту, односно боравишту усвојилаца. Стога, у склопу документације која се прилаже уз захтјев за усвојење потребно је приложити доказ о пребивалишту усвојилаца, јер се на основу тог доказа утврђује надлежност органа старатељства. Боравиште, такође, може бити основ за надлежност органа старатељства, но

није могуће да истовремено буду надлежни органи старатељства по ова два основа (да се дио документације подноси једном, а дио другом органу старатељства, односно да се неки докази прибављају по пребивалишту лица која желе усвојити, а неки по њиховом боравишту).

Уобичајено је да захтјев будућих усвојилаца садржи основне податке о њима, о њиховој породичној ситуацији, њиховим мотивима да путем усвојења постану родитељи, те одређене захтјеве/очекивања у погледу дјетета (узраст, пол, националност, здравствено стање). Будући усвојоци уз захтјев за заснивање усвојења подносе извод из матичне књиге рођених за сваког од њих, као и остале доказе о својој подобности да усвоје дијете (извод из матичне књиге вјенчаних, доказе о некажњавању, невођењу кривичног поступка, доказе да им није одузета пословна способност, родитељско право, доказ да нису уписани у Регистар лица правоснажно осуђених за кривична дјела сексуалне злоупотребе и искоришћавања дјеце, доказе о запослености, висини примања, посједовању имовине и друге). У досадашњој пракси биљеже се непотпуни захтјеви за усвојење, погрешно означени као молбе или приједлози, без навођења облика усвојења, послани органу старатељства без потписа заинтересованих усвојилаца или упућени путем електронске поште. Ове неправилности се отклањају у складу са правилима Закона о општем управном поступку. Наведено, свакако, не смије бити стандард у поступању, не само са аспекта примјене процесних и материјалних прописа, већ и због одговорности свих учесника (службених лица и странака у поступку) према тако важном институту какво је усвојење.

Родитељи или старатељ дјетета подносе писмени захтјев за заснивање усвојења органу старатељства на чијем подручју дијете има пребивалиште, односно боравиште, ако се пребивалиште не може утврдити, уз који се подносе извод из матичне књиге рођених за дијете, као и остали докази о подобности дјетета да буде усвојено (општа подобност усвојеника) (члан 190. став 2. ПЗ). Страни држављани подносе писмени захтјев за заснивање усвојења Министарству здравља и социјалне заштите, уз који прилажу доказе о општој подобности за усвојење (члан 189. став 2. ПЗ).

Овдје се у првом реду мисли на доказе о подобности за усвојење према прописима земље чији су држављани будући усвојоци. Наиме, чланом 44. Закона о рјешавању сукоба закона са прописима других земаља у одређеним односима („Службени лист СФРЈ“ бр.

43/82 и 72/82) који се у Републици Српској примјењује на основу Уставног закона за провођење Устава Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“ број 21/92) прописано је да је за услове за заснивање и престанак усвојења мјеродавно право чији је држављанин усвојилац и усвојеник. Ако су усвојилац и усвојеник држављани различитих држава за услове заснивања усвојења и престанка усвојења мјеродавна су кумулативно права обје државе, чији су они држављани. Ако брачни другови заједнички усвајају, поред права државе чији је држављанин усвојеник, мјеродавна су за услове заснивања усвојења и престанка усвојења и права држава чији су држављани и један и други брачни друг. Ово практично значи да се дјетету које се усваја обезбјеђује кумулативна заштита; права његове државе, али и државе усвојилаца у коју одлази након заснивања усвојења. Дакле, након што заинтересовани усвојиоци поднесу захтјев за усвојење и презентују доказе о подобности за усвојење према прописима своје земље (што могу бити одлуке судова за малољетнике, центара за породицу или других надлежних тијела), Министарство у сарадњи са органом старатељства који изабере, утврђује да ли су страни држављани подобни да усвоје дијете према прописима наше земље (дакле изабрани орган старатељства ће провести све радње из садржаја поступка усвојења: прибавити доказе о чињеницама одлучним за утврђивање опште подобности усвојилаца, извршити неопходне процјене, организовати припрему усвојилаца, прибавити налазе и стручна мишљења). Потом Министарство, у сарадњи са органом старатељства, утврђује да ли су страни држављани подобни да усвоје дијете, тј. утврђује општу подобност усвојилаца страних држављана. Уколико страни држављани немају заједничко пребивалиште, односно боравиште у Републици Српској, Министарство се обраћа за сарадњу оном органу старатељства који оно одабере (члан 191. став 5. ПЗ).

6.6. Општа подобност усвојилаца и усвојеника

На основу изјава будућих усвојилаца, родитеља или старатеља дјетета, самог дјетета, те на основу осталих приложених, односно по службеној дужности прибављених доказа, орган старатељства утврђује да ли су будући усвојиоци подобни да усвоје дијете (општа подобност усвојилаца) и да ли је дијете подобно да буде усвојено (општа подобност усвојеника). Стручно мишљење о општој подобности сачињава орган

старатељства, на основу налаза и стручног мишљења психолога, педагога, социјалног радника и правника, он у себи интегрише сва сазнања која је орган стекао у поступку процјене опште подобности усвојилаца (члан 191. став 1. и 2. ПЗ).

Налази и стручна мишљења наведених стручних радника органа старатељства за усвојиоце, сваки са аспекта своје струке садрже, али се не ограничавају на: основне биографске податке (име, презиме, датум и мјесто рођења, мјесто боравка, стручна спрема, брачни статус); састав и структуру породице, међусобне односе и процјену у погледу могућности за успостављање адекватног модела породичног живота; партнерске релације и процјену стабилности и квалитета партнерских односа (кроз анализу појединачних и заједничких ранијих искустава); стамбене и материјалне услове породице (опремљеност и функционалност простора, просјечни мјесечни приходи породице, посједовање покретне и непокретне имовине) и процјену да ли породица посједује адекватне услове за непосредну бригу о дјетету; положај и доступност ресурса значајних за развој, васпитање и образовање дјетета (положај куће у односу на градско језгро, вртић, школу, здравствене установе, градски превоз, планирана организација времена по доласку дјетета у породицу, помоћ и подршка чланова шире породице и сл); здравствено стање будућих усвојилаца (године живота, њихов однос према здрављу и процјена да ли су психофизички способни за обављање родитељске улоге); карактеристике личности будућих усвојилаца и процјену емпатичности, толеранције на различитост, социјалне и емоционалне зрелости; процјена мотивације усвојилаца за усвојење и очекивања у односу на карактеристике дјетета које желе усвојити; процјена зрелости одлуке о родитељству и спремности оба партнера на усвојење; процјена капацитета за одговорно родитељство, ставова и знања о васпитању и образовању дјетета; процјена васпитних стилова будућих усвојилаца; социјално представљање и стил породичног живота будућих усвојилаца (степен социјализације, интегрисаност у радној и друштвеној средини, контакти са члановима шире и уже породице, искуства са дјецом, поштовање породичне традиције; начин кориштења слободног времена и годишњих одмора, културне и спортске активности, хобији), те процјену испуњености законских услова за усвојење на основу приложених јавних исправа и других прибављених доказа.

Налази и стручна мишљења наведених стручних радника органа старатељства за дијете садрже, али се не ограничавају на процјену одсуства родитељског/породичног

старања за дијете, као и индивидуалне карактеристике дјетета и у складу са тим развојне потребе дјетета (што обухвата степен психосоцијалног развоја дјетета, његово здравствено стање, специфичности у задовољењу потреба дјетета, развојне потенцијале дјетета, снаге и ризике у одрастању, адекватност тренутно примјењених мјера заштите дјетета, претходна искуства у одрастању дјетета и утицај на његов развој, васпитање дјетета и слично).

Орган старатељства ће у сврху потпуне процјене затражити налаз и мишљење од доктора медицине (најчешће психијатра за усвојеоце у случају нпр. позитивног хередитета на суицид, проблеме у менталном здрављу у широј породици усвојилаца и сл.), а може затражити налаз и мишљење и од стручњака породичних савјетовалишта или других установа специјализованих за посредовање у породичним односима, као и од здравствених установа (центра за заштиту менталног здравља или дипл. дефектолога за усвојеника).

Уколико се у наведеном поступку утврди непостојање опште подобности за усвојење на страни дјетета или усвојеоца орган старатељства, односно Министарство у случају страних држављана, одбија захтјев за усвојење. Против рјешења органа старатељства може се изјавити жалба у року од 15 дана, док се против рјешења Министарства покреће управни спор (члан 192. ПЗ).

6.7. Јединствени лични регистар усвојења

Подаци о општој подобности усвојилаца (укључујући и стране држављане) и о општој подобност усвојеника уносе се у Јединствени лични регистар усвојења (у даљем ЈЛРУ) на начин прописан Правилником о Јединственом личном регистру усвојења. Наведени регистар води Министарство. На основу података из ЈЛРУ орган старатељства бира будуће усвојеоце и о томе доноси закључак, изузев у ситуацији када дијете усваја брачни супружник или ванбрачни партнер родитеља дјетета, односно ако усвојено дијете усваја брачни супружник или ванбрачни партнер усвојеоца дјетета, у којим случајевима се не одређује ни пробни смјештај ради узајамног прилагођавања (члан 193-195. ПЗ). На овом мјесту наглашавамо да након ступања на снагу новог ПЗ у Републици Српској није

могуће усвојити дијете које није унесено у ЈЛРУ, а нити може усвојити лице које није унесено у ЈЛРУ.¹¹¹

Избор усвојилаца за дијете врши се на основу упоредне анализе индивидуалних карактеристика и потреба дјетета у односу на карактеристике усвојоца и то уважавајући не само актуелне, већ и будуће интересе дјетета. Установљавање ЈЛРУ би требало допринијети објективнијем избору усвојилаца за дијете будући да омогућава упоређивање потреба дјетета са већим бројем лица заинтересованих за усвојење. Уколико дијете усвоје лица из удаљенијег мјеста од дјететовог мјеста пребивалишта мања је могућност да дијете у току одрастања ступа у непожељне емотивне односе са блиским сродницима (дјеца из вишечланих породица давана су на усвојење у исту општину), смањује се могућност да родитељи науде дјетету и усвојоцима у случају да сазнају гдје је дијете усвојено, може се спријечити стигматизација дјетета уколико оде из познате средине и сл. Избор будућих усвојилаца не врши се ако усвојоци и родитељи, односно старатељ дјетета споразумно изврше избор и ако орган старатељства оцијени да је такав споразум у најбољем интересу дјетета (члан 194. ПЗ) .

Уколико услове за заснивање усвојења испуњавају сиблинзи, иако законом није изричито нормирано, орган старатељства треба настојати да се браћа и сестре не раздвајају, те да приликом избора усвојилаца, предност да онима који су спремни усвојити више од једног дјетета. Ово је од посебне важности обзиром на приврженост која се развија између браће и сестара у дисфункционалним породицама (посебно у породицама са искуством насиља) и гдје свако раздвајање, поред издвајања из биолошке породице, представља додатну трауматизацију за дјецу. Овом питању је нужно прићи изузетно озбиљно приликом процјене корисности усвојења и исто процијењивати из перспективе сиблинга, а никако само појединог дјетета.

Пробни смјештај ради узајамног прилагођавања одређује орган старатељства надлежан за дијете и то рјешењем будући да се на основу истог дијете смијешта у породицу будућих усвојилаца. Пробни смјештај одређује и у случају да дијете усвајају хранитељи, јер без обзира на околност заједничког живљења дјетета и хранитеља и неспорно успостављене емоционалне везе између њих, предмет оцјене органа

¹¹¹ Рјешењем МЗСЗ укинута је по праву надзора рјешење о потпуном усвојењу дјетета које није уписано у ЈЛРУ те које је усвојено од стране лица која нису уписана у ЈЛРУ.

старатељства је динамика развоја међусобних веза будућег усвојιοца и дјетета, што је по квалитету другачији однос од односа хранитељ-дијете. У току пробног смјештаја будући усвојιοци, али и дијете, суочавају се бројним изазовима заједничког живота; службена лица органа старатељства дужни су до детаља информисати усвојιοце о дјетету, његовим развојним потенцијалима, могућностима, ограничењима, здравственом стању и потребама дјетета, те у континуитету процјењивати њихову респонзивност, односно могућност да на исте одговоре¹¹².

Пробни смјештај траје најдуже шест мјесеци, а спроводи се на територији Босне и Херцеговине (члан 195. став 4.ПЗ), што је посебно важно уколико дијете усвајају страни држављани, јер се тиме обезбјеђује непосредно праћење интеракција и међусобне адаптације између усвојилаца и усвојеника; њихова способност за превазилажење културолошких, вјерских, језичких баријера у комуникацији са дјететом, толеранција на различитост и слично.

Орган старатељства дужан је да надзире успјешност узајамног прилагођавања будућих усвојилаца и дјетета, те да о својим оцјенама сачињава службене забиљешке које ће скупа са другим provedеним радњама у поступку резултирати утврђивању посебне подобности усвојилаца и усвојеника. Уколико се пробни смјештај покаже неуспјешним са аспекта усвојеника или усвојιοца (нису се међусобно адаптирали, дијете показује емоционалне тешкоће, усвојιοци не могу одговорити на посебне дјететове потребе и слично) захтјев за усвојење се одбија рјешењем, на које странке у поступку имају право жалбе у року од 15 дана од дана достављања рјешења.

¹¹² Пресудом Апелационог суда у Београду Гж2 494/22 од 25.03.2024. године, усвојен је противтужбени захтев тужених противтужилаца АА и ББ и поништено усвојење засновано решењем о усвојењу ГЦСР БГ малолетне ВВ од мајке ГГ, неутврђеног очинства, а којим су као усвојитељи одређени тужени – противтужιοци. Из образложења:“ По оцени тог суда тужилац - противтужени (ГЦСР БГ) одржавао је у заблуди тужене-противтужιοце као усвојитеље, како у поступку припреме за усвојење, тако и након што је усвојење засновано у погледу битних карактеристика малолетног детета, односно није их упознао са свим битним чињеницама о детету и породици детета, као релевантним за доношење одлуке о усвојењу малолетног детета. Тужени-противтужιοци нису били упознати са специфичностима психофизичког функционисања малолетне ВВ, односно да она у сфери емоционалног функционисања манифестује склоност импулсивном реаговању, бурном реаговању на фрустрације које укључује нападе беса, неутешан плач, агресивност према стварима, нити чињеницама да је мајка малолетног детета лице ометено у развоју са психичких проблемама, баба са дијагнозом шизофреније, који подаци по стручном мишљењу професора др М.П.М, специјалисте дечје психијатрије представљају фактор ризика који треба пратити. Пошто су тужени-противтужιοци поднели захтев и тужилац-противтужени им 10.11.2018. године доставио тражену документацију о битним карактеристикама малолетног детета, рок од годину дана за поништење усвојења почео је тећи тада и није истекао у време подношења противтужбе 10.12.2018. године...”

6.8. Рјешење о заснивању усвојења

Прије доношења рјешења о заснивању усвојења, службено лице органа старатељства са будућим усвојоцима обавља разговор без присуства јавности при чему је дужно да их упозна са правним посљедицама које наступају заснивањем потпуног, односно непотпуног усвојења (члан 198. ПЗ). Дијете има право да зна да је усвојено, у складу са својим узрастом и зрелошћу. Службено лице органа старатељства упознаће будуће усвојоце, с тим да имају обавезу да дјетету саопште истину о његовом поријеклу, водећи рачуна о дјететовом узрасту и зрелости, те да пруже подршку у том процесу у виду савјетовања.

Службено лице органа старатељства може обавити разговор и са дјететом, ако је то у складу са годинама и зрелошћу дјетета, у којем ће га детаљно обавијестити о предстојећем усвојењу. У поступку за заснивање усвојења јавност је искључена. Подаци из евиденције и документације о заснивању усвојења спадају у службену тајну и њу су дужни да чувају сви учесници у поступку којима су ти подаци доступни.

Орган старатељства на чијем подручју дијете има пребивалиште, односно боравиште, ако се пребивалиште не може утврдити, у писаном облику доноси рјешење о заснивању усвојења ако: су будући усвојоци подобни да усвоје дијете (општа подобност усвојилаца), је дијете подобно да буде усвојено (општа подобност усвојеника), утврди да је узајамно прилагођавање будућих усвојилаца и дјетета било успјешно (посебна подобност усвојилаца и усвојеника). Испуњеност претпоставки у погледу опште подобности усвојилаца, опште подобности усвојеника и посебне подобности усвојилаца и усвојеника, орган старатељства по службеној дужности утврђује током цијелог поступка за заснивање усвојења. Против рјешења о заснивању усвојења може се изјавити жалба Министарству здравља и социјалне заштите у року од 15 дана од дана достављања рјешења. Усвојење је засновано када рјешење о заснивању усвојења постане правоснажно; у року од 15 дана од дана правоснажности рјешења исто се доставља надлежном матичару ради уписа у матичну књигу рођених. Код потпуног усвојења мора бити сачувана тајност података о његовом заснивању, а у матичну књигу рођених усвојоци се уписују као родитељи усвојеника (члан 197. и члан 200. ПЗ).

Орган старатељства дужан је да води евиденцију и документацију о усвојеној дјечи. Садржај и начин вођења евиденције и документације о усвојеној дјечи прописује се Правилником о вођењу евиденције и документације о усвојеној дјечи¹¹³, којег доноси министар здравља и социјалне заштите. У поступку за заснивање усвојења примјењују се одредбе Закона о општем управном поступку, ако овим законом није другачије одређено. Наведено подразумијева примјену овог Закона у свим фазама поступка усвојења, било да је ријеч о утврђивању опште подобности или пак посебне подобности када ће орган позивати странке писаним путем (нпр. обавјештавати их о психолошкој процјени, о начину реализације програма припреме за усвојење), о њиховим изјавама састављати записник, о мање битним радњама сачињавати службене забиљешке, прије доношења рјешења којим се одбија захтјев за усвојење (због утврђене неподобности) омогућити странкама да се изјасне о свим чињеницама и доказима на којима се заснива рјешење, након утврђивања посебне подобности организовати усмену расправу и слично.

Непотпуно усвојење може се раскинути на основу рјешења органа старатељства кад он утврди да то захтијевају оправдани интереси усвојеника у ком смислу ПЗ задржава у потпуности рјешења из претходног закона. У нашој пракси забиљежили смо случајеве вођених поступака за раскид непотпуног усвојења по захтјевима брачних супружника родитеља дјетета мотивисани чињеницом да су се односи између њих пореметили, да је заједнички живот постао немогућ, да усвојено дијете ни не живи са увојиоцем, већ са својом мајком, у којим ситуацијама су Центри прибјегавали раскиду усвојења. Овакви ставови нису подржани од стране другостепеног органа из простог разлога што чињеница да су се брачни односи тешко и трајно пореметили представљају основ за покретање парнице за развод брака, али не и за гашење усвојеничког односа, поготово ако се зна да он у свему имитира биолошки (родитељски) однос. Слиједећи овакву логику првостепених органа, сваки развод брака би резултирао одузимањем родитељског права родитељу са којим дијете не живи. Иако ПЗ *exempli causa* не наводи шта се у овом контексту сматра оправданим интересом усвојеника, то могу бити различите околности: међусобни сукоби, насилна комуникација, недолично понашање усвојеника, те све друге околности, које по процјени органа старатељства могу у потпуности довести у питање квалитет овог односа.

¹¹³ „Службени гласник Републике Српске“, број 110/23.

Потпуно усвојење је нераскидиво¹¹⁴; могуће је да се у поступцима по ванредним правним средствима из Закона о општем управном поступку у роковима прописаним законом, утврди правна неважност акта којим је усвојење засновано (поништавање или укидање рјешења о усвојењу по праву надзора).

¹¹⁴ „Побијаним рјешењем ЦСР Х засновано је потпуно усвојење између малољетне ЋД, усвојеника и ВД усвојиоца. Овим усвојењем се између усвојиоца и његових сродника и усвојеника и његових потомака заснивају односи сродства као када се ради о крвном сродству. Усвојилац ће у МКР бити уписан као отац а убудуће ће Д носити презиме В. Наследна права ничим нису ограничена. Ово усвојење је нераскидиво.“ На поменуто рјешење усвојилац ВД је уложио жалбу у смислу одредби члана 169. став 2. и 3. ПЗ у којој наводи да је са мајком малољетне ДЋ, З. закључио брак. Како је Д била дијете чије очинство није утврђено, нити признато, одлучио је да поднесе захтјев за усвојење. Тада је сматрао да његова бивша супруга има исте намјере као и он, да заснује трајну и стварну заједницу живота. Његова супруга није хтјела да живи у Њ, гдје је жалитељ радио са оправдањем да не може да се адаптира, те се вратила у П, да је у браку са З. стекао сина, те је желио да њему и Д. пружи све услове за егзистенцију породице. Из цијелог З. понашања и односа према њему, схватио је да јој је био потребан само да ју материјално обезбиједи. Поднијела је тужбу за развод брака који је разведен правоснажном пресудом, те сматра да не би било морално, нити правично да и даље оспорено рјешење егзистира као и оспорено усвојење, јер га је бивша супруга превареним понашањем довела у битну заблуду у којој је закључио брак, као и потпуно усвојење. Сматра да су због заблуде отпали и разлози да то усвојење и даље егзистира.

Из образложења другостепеног рјешења МЗСЗ: „Чланом 156. ПЗ прописано је да се потпуним усвојењем између усвојиоца и његових сродника и усвојеника и његових потомака заснивају односи сродства, као да се ради о крвном сродству. Правилном интерпретацијом цитиране одредбе јасно је да су ови односи по својој садржини идентични односима природних родитеља и дјете, трајни су и не могу се раскинути, као ни крвна веза настала рођењем. Чином заснивања усвојења преносе се родитељска права и дужности на усвојиоца, који се ових права не може одрећи. Ово тим прије што родитељско старање свој основ не налази у статусу родитеља (чињеници да ли су родитељи у браку или ванбрачној заједници, разведени или не), нити у њиховим међусобним односима, него првенствено у биолошким, односно правним родитељским односима. То значи да се однос родитеља (усвојитеља) и дјетета (усвојеника) задржава истим и у случају промјене у брачним односима - родитељство не престаје разводом брака. Разматрајући жалбене наводе, ваља указати на одредбу члана 29. ПЗ, којим је прописано да брак није ваљан ако није закључен у циљу заједнице живота брачних супружника (већ ради прикривања неких других правних послова или ради остварења неког другог циља, према жалбеним наводима : „да се супружник материјално обезбиједи“) такав брак ће се поништити, уколико се докаже да ниједан од супружника није имао намјеру да склопи брак ради заједнице живота. Дакле, предња чињеница је основ за поништај брака, али не и усвојења, тако да нема мјеста, нити законског утемељења за раскид усвојења....“ (поступак вођен по одредбама раније важећег ПЗ).

7. СТАРАТЕЉСТВО

7.1. Стављање под старатељство, врсте старатељства и услови за стараоца

Послови старатељства чине претежни дио дјелатности органа старатељства које овај орган врши преко постављеног старатеља или непосредно. Обављајући послове старатељства, орган старатељства користи све облике социјалне заштите, методе социјалног и другог стручног рада (педагошког, психолошког, дефектолошког), сарађује са установама, рад базира на методама тимског рада како би потребе лица под старатељством биле сагледане мултидисциплинарно¹¹⁵.

Нови ПЗ, као и ранији, познаје три врсте старатељства и то старатељство над малољетним лицима, старатељство над лицима којима је одузета пословна способност и старатељство за посебне случајеве.

Независно од врсте старатељства, за старатеља се поставља лице које има лична својства и способност за вршење дужности старатеља, а које претходно да пристанак да буде старатељ. Улога старатеља у животу дјетета или одраслог пословно неспособног лица значајна је, због чега ПЗ најприје прописује услове за избор старатеља, уколико не одлучи да дужност старатеља врши непосредно. Лична својства и способност за обављање старатељства нормирана су системом негативне енумерације, па се тако за стараоца не може поставити лице: коме је одузето родитељско право (јер је код тог лица већ утврђено да нема довољно одговорности за бригу о свом дјетету због чега га не може имати ни у односу на друго дијете/лице), коме је одузета или ограничена пословна способност (јер се та лица већ налазе у потреби за старањем у потпуности или дјелимично), чији су интереси у супротности са интересима штићеника (мисли се на

¹¹⁵ Из образложења другостепеног рјешења: "...Орган старатељства је, како то произилази изведеног поступка, извео бројне доказе у сврху утврђења даље неподобности ХХ за вршење дужности стараоца над својом мајком ММ као и доказе којим утврђује лична својства и способност ХХ за вршење дужности стараоца; међутим, у списима се не затиче социјална дијагностика, нити за ХХ који се разријешава дужности стараоца, а нити за ОО чије се способности за вршење дужности стараоца утврђују, што је доказ без кога се не може окончати нити један поступак старатељства, па ни овај. Ово посебно стога што се у припремању, доношењу и спровођењу старатељске заштите користе сви облици социјалне заштите, а посебно методе социјалног рада као и другог стручног рада. Није спорно да при постављању стараоца орган старатељства узме у обзир и жеље штићеника, јер је ММ према процјени психолога, у стању да их изрази, као и жеље блиских сродника. Међутим, у спису се не затичу докази да је орган старатељства прије доношења рјешења, пружио могућност странкама да се упознају о чињеницама и околностима на којима треба да се заснива рјешење, те да се о истима изјасне (налазима стручних радника, изјавама странака, приједлозима стручног тима и слично) што је био дужан у смислу одредбе члана 131. Закона о општем управном поступку."

правне интересе), односно које не пружа довољно јемства да ће штићеника васпитати и одгајати тако да постане одговоран члан друштвене заједнице, лице које је уписано у Регистар лица осуђених за кривична дјела сексуалне злоупотребе и искоришћавања дјетета, као ни лице од кога се, с обзиром на његово раније и садашње владање, лична својства и односе са штићеником и његовим родитељима, не може очекивати да ће правилно вршити дужност старатеља (члан 217. ПЗ).¹¹⁶ Наведене чињенице орган старатељства утврђује подесним доказима, прибављањем одговарајућих увјерења од стране надлежних органа, налаза и мишљења стручних радника органа старатељства, а онда свеобухватном процјеном утврђује и лична својства потенцијалног старатеља и његове односе са штићеником, како би утврдио подобност за старатељство. Дакле, може се закључити да је старатељ пословно способно физичко лице. Правно лице се не може именовати за старатеља.¹¹⁷

У случају непосредног старатељства, орган старатељства, такође, именује лице из реда стручних радника или друго лице које ће у име органа старатељства вршити послове старатељства. Дакле, није правилна, и на закону заснована пракса према којој поједини центри за социјални рад у предметима старатељства наводе да се лице ставља под старатељство Града ХХ, Центра за социјални рад ХХ. Правилно је навести да се лице ставља под старатељство, а да ће послове старатељства орган обављати непосредно уз именовање службеног лица, органа или да ће послове старатељства обављати именовани старатељ. Такође, неправилна би била и одлука којом би се само констатовало да ће центар

¹¹⁶ Из образложења рјешења МЗСЗ: „Полазећи од чињенице да према подацима из Извода из књиге уложених уговора о откупу стамбених зграда и станова, П.Р. има закључен уговор о доживотном издржавању са својим оцем на идеалном сувласничком дијелу од $\frac{1}{2}$ П.О, тај уговор према правном становишту овог органа, представља сметњу за обављање дужности старатеља од стране П.Р, у смислу члана 217. став 3. ПЗ будући да су интереси П.Р. у супротности са интересима њеног оца. Наиме, П.Р. као кћерка П.О. не може у исто вријеме обављати и дужност старатеља и дужност даваоца издржавања. Старатељ је дужан да издатке за спровођење одређених мјера, које се предузимају у интересу штићеника, подмирује редослиједом прописаним у члану 262. ПЗ, између осталог и од средстава добијених од лица која су обавезна да дају за издржавање штићеника. Надаље, с обзиром на законска овлашћења старатеља, његова дужност је да контролише да ли и како давалац издржавања извршава обавезе према примаоцу доживотног издржавања, односно, у овом случају, према штићенику. То би практично значило да би П.Р. надзирала сама себе. Закључен уговор о доживотном издржавању, по својој садржини подразумијева континуирано чињење и извршење одређених уговорних обавеза на страни даваоца издржавања, а надзор над извршењем тих обавеза треба да врши штићеников законски заступник, уколико то сам прималац издржавања није у стању. Дакле, егзистирањем овог уговорног односа између потенцијалног старатеља (кћерке) и штићеника (оца) њихове улоге би биле колизионе, с обзиром на правну природу уговора, утврђене обавезе даваоца издржавања, начин извршења тих обавеза, као и трајање извршења обавеза из уговора.“

¹¹⁷ Сузана Бубић, Неримана Траљић, *Родитељско и старатељско право*, Сарајево, 2007, 246.

за социјални рад вршити непосредно старатељство, без именованја службеног лица, јер се у том случају не може утврдити ко обавља послове из садржаја старатељства. Јасно је да орган старатељства заступа директор, што би онда значило да директор, као старатељ неког лица у име органа, подноси извјештај о старатељству органу чији је руководилац, односно сам себи. При постављању старатеља, орган старатељства узима у обзир и жеље штићеника (независно од тога да ли је у питању дијете или одрасла особа) ако је штићеник у стању да их изрази, као и жеље блиских сродника штићеника¹¹⁸. Вербализоване жеље штићеника у корист одређеног лица, уколико су аутентичне, указују на међусобно познавање, раније позитивне односе са будућим старатељем, односе прихватања и повјерења што у многоме доприноси квалитету старања о штићенику. Нови

¹¹⁸ Из образложења рјешења МЗСЗ: “Неосновано се жалбом ХХ указује да је побијано рјешење незаконито и неправилно, јер нису правилно оцијењени сви докази, односно да није правилно утврђено чињенично стање. У намјери да неосновано оспори побијано рјешење, жалитељ заборавља да орган старатељства има једноипогодишњи континуитет у праћењу прилика у којима ЗЗ живи и то од октобра 2022. године, да је у том периоду остварио бројне контакте са штићеницом и сродницима који су затицани у њеном домаћинству, а посебно да су остварени контакти и комуникација и са самим жалитељем, на основу чега и свеукупног његовог држања у односу на ЗЗ је правилно закључено да он нема лична својства, а ни способности за вршење дужности старатеља, што је правилно образложено и у побијаном рјешењу. Тачно је да при постављању старатеља орган старатељства узима у обзир и жеље штићеника, али само ако је штићеник у стању да своје жеље изрази, као и жеље блиских сродника. Цјелокупно стање менталног здравља ЗЗ, не само манифестовано у сусретима стручних радника са њом, већ и исцрпно описано у налазу вјештака М.М. сачињено за потребе поступка одузимања пословне способности (а у који налаз је имао увид и ХХ) указује на закључак да именована није у стању да изрази своје жеље, због чега није ни консултована од стране органа старатељства у погледу избора стараоца. Из података списка видљиво је да ЗЗ није у стању да вербализује своје основне потребе, да пружи информације о свакодневним активностима, да именује најближе сроднике, да препозна стручне раднике Центра због чега је извјесно да не би могла схватити значај изражавања у погледу постављања старатеља у личности сродника. Стога у овом дијелу управног поступка не постоје повреде које би исходиле поништење рјешења. Крвни сродник лицу ће бити постављен за старатеља ако уједно испуњава и све друге потребне услове за вршење дужности старатеља (дакле, услови морају бити испуњени кумулативно). Наведене услове ХХ не испуњава, изузев што је крвни сродник ЗЗ. Чињеница што он са њом живи у породичном домаћинству и „води бригу о њој“ сама по себи не може бити довољна за постављање стараоца, јер је орган старатељства цијенио квалитет те бриге уназад годину и по дана и правилно утврдио да иста није адекватна, будући да су на више начина занемарене ЗЗ потребе, посебно њено здравствено стање (ХХ је престао давати прописану терапију ЗЗ, игнорисао ујед инсекта, ЗЗ је неколико пута затечена са повредама на глави и нози, значајно је смршала, има висок крвни притисак), да јој нису омогућени хигијенски услови становања, да је ХХ покушао да прибави корист од ЗЗ средстава (достављајући неодговарајуће рачуне, ангажовањем пуномоћника (и то адвоката!) са циљем тражења нереалних средстава и слично). У тврдњи да постављени старатељ, радник Центра не живи са ЗЗ и са њом није ни у каквом сродству, нема утицаја на другачије рјешење ове управне ствари, јер послове старатељства врши орган старатељства непосредно или преко постављеног старатеља, при чему постављени службеник органа старатељства послове старатељства врши по службеној дужности. Постојање заједнице живота штићеника и потенцијалног старатеља, на чему се у жалби инсистира, није услов за постављање старатеља, већ искључиво лична својства и способности за вршење дужности старатеља. У конкретном, непосредно старатељство је, обзиром на дотадашње односе ХХ и ЗЗ, те особине ХХ (његову јасно исказану спремност и намјеру да се окористи о имовину ЗЗ на бројне начине), једини облик старатељства који пружа довољно јемства да ће њени интереси бити правилно заштићени и имовина осигурана од злоупотреба.“

ПЗ прави значајан искорак у погледу афирмисања аутономије воље лица која су у пуној менталној (когнитивној) снази, те им даје могућност да прије одузимања или ограничења пословне способности (дакле прије него престану „имати власт над својим животом“) у форми нотарски обрађене исправе (антиципиране изјаве) одреде друго лице за које би хтјели да се именује за његовог старатеља, уколико су испуњени остали услови за именовање старатеља (члан 247. ПЗ). Регистар антиципираних изјава води Нотарска комора, копију антиципиране изјаве и копију опозива, те изјаве нотар доставља органу старатељства надлежном према мјесту пребивалишта, односно боравишта даваоца изјаве. Орган старатељства може добити податке евидентирание у Регистру упућујући упит Нотарској комори у смислу члана 6. Правилника о Регистру антиципираних изјава.¹¹⁹

По правилу, за старатеља ће бити постављен најближи крвни сродник у правој линији или побочној линији, који иначе испуњава и све друге потребне услове за вршење дужности старатеља (члан 213. став 2. ПЗ)¹²⁰. Професионална очекивања стручних радника органа старатељства неријетко их опредјељују за постављање дјецe за старатеље родитељима. Међутим, пракса показује да без дубинске процјене ранијих и актуелних односа дјецe и родитеља, као и дјецe која показују интерес (често и својеврсни ривалитет у намјери да обављају дужност старатеља над родитељем), правилност старања о штићенику није загарантована самим сродством.¹²¹ Важан сегмент ове процјене јесте и

¹¹⁹ „Службени гласник Републике Српске“, број 85/23.

¹²⁰ Из образложења другостепеног рјешења: „У поновљеном поступку утврђено је да је ХХ лице са проблемима у менталном здрављу, да се дужи низ година лијечи под *Dg: Schizophrenia paranoides, F20*, да је хоспитално лијечена и то на Одјељењу за ургентну психијатрију са општом психијатријом као и у току 20.. године у укупном трајању од 19 дана, према подацима списка и изјавама ХХ лијечена је и у иностранству по типу присилне хоспитализације. Према налазу судског вјештака из области психијатрије апсолутно је неспособна да обавља дужност стараоца својој мајци на адекватан начин како би штитила њена права и интересе. Именована је корисник права на додатак за помоћ и његу другог лица од стране ЦСР (дјелимично зависна од помоћи и његе другог лица у активностима свакодневног живота). Наведено душевно обољење подразумијева општу тенденцију ка дезорганизацији и детериорацији личности које уз специфичне психопатолошке симптоме (на плану емоција, мишљења, опажања, свијести) доводе у дестабилизацију психосоцијалног функционисања. Према налазу и мишљењу стручног тима органа старатељства ХХ, и поред јасно исказане жеље да обавља дужност стараоца мајци и чињенице да је у неколико наврата била постављана за стараоца на годину дана, актуелно није у могућности да на адекватан начин обавља свеобухватне дужности стараоца и сагледа најбољи интерес штићенице“. Одлука потврђена у управном спору пред Окружним судом у БЛ.

¹²¹ „У ранијем и поновљеном поступку утврђено је да је КК немаран у вршењу старатељства над мајком на начин да је обмануо орган старатељства да мајка са њим живи у заједничком домаћинству (што је наводио у извјештајима за 2018, 2019. и 2020. годину који су прихватани, те у извјештају за 2021. годину који није прихваћен), иако она од 2017. године живи код сестре ДЈ, о којој именована са успехом брине са својим сином. Наведена утврђења КК није оспорио, будући да и сам изјављује да је тачно да његова мајка од краја 2017. године борави у домаћинству његове тетке (изјава дата на записник), да је тачно да ју није обилазио,

отвореност старатеља за сарадњу са органом старатељства и другим стручним службама и лицима, омогућавање штићенику остваривање контаката са родитељима (у случају старатељства над дјететом), са дјецом (у случају старатељства над одраслим лицима) и другим сродницима у значајним особама. Дакле, обавеза органа старатељства је да у сваком појединачном случају утврди да ли лице које је најближи крвни сродник уједно и подобно за вршење дужности старатеља. У пракси се најчешће један од родитеља поставља за старатеља лицу које је лишено пословне способности. Међутим, приликом оцјене његових способности важно је сагледати бројне аспекте као што је животна доб, одсуство болести, као и стварне могућности родитеља да се стара о штићенику.

Породичним законом није постављена горња добна граница за обављање послова старатељства над неким лицем/дјететом, управо због потребе да се способност потенцијалног старатеља цијени не само на основу његових година живота него свеобухватно у свим аспектима личности, али и у односу на штићеникове потребе и разлоге због којих му је одузета пословна способност/разлога због којих је дијете без родитељског старања. Није нужно да старатељ и штићеник живе у истом домаћинству, ово ће бити чешћи случај код старатељства над малољетним лицима, но питање је да ли је у интересу штићеника да његов старатељ живи у другом граду или иностранству, јер то може да утиче на могућност благовременог предузимања радњи из садржаја старатељства или пак потребу делегирања дужности старатеља на друго лице, што није прописано законом¹²². Жеље штићеника, биле оне вербализоване или пак сачињене раније, у форми антиципиране изјаве, орган је дужан цијенити са свим другим изведеним доказима и резултатима поступка у односу на његов најбољи интерес.

које околности у даљем релативизује на начин да је његова мајка „одведена“ из домаћинства његове друге тетке без договора са њим, да је он приликом давања изјаве од стране ЦСР доведен у заблуду, да је са мајком живио од рођења и бринуо о њој. Све и да је тачно да је ДМ одведена у породично домаћинство своје сестре без договора са њим, исто не утиче да закључке ЦСР у вези са правилношћу КК старања о мајци, будући да је именовани годинама орган старатељства потпуно свјесно доводио у заблуду у погледу организације живота и начина бриге о мајци којој је одузета пословна способност и која, самим тим, захтијева појачану заштиту и старање. Иако КК након упознавања са изјавама својих тетака и рођака указује да своју мајку никад није запоставио, да је спреман имати контакт са њом, да је спреман изнајмити стан за мајку у близини гдје он станује, те да јој обезбиједи све што јој је потребно за лагодан живот, иста настојања не реализује ни уз помоћ органа старатељства (у остављеном року) све до изјављивања жалбе, иако на томе и у самој жалби инсистира! „ Одлука потврђена од стране Округног суда у П.

¹²² “Под претпоставком да су остварени разлози да садашњи старатељ буде разријешен дужности, те да ЛЦ има лична својства за обављање дужности старатеља, упитна је, према правном схватању другостепеног органа, њена могућност да врши послове старатељства будући да живи у иностранству и то у Сиднеју, Аустралија. Интерес штићеника који је настањен у К.Д. на овај начин би био доведен у питање“.

Исто лице може се поставити за старатеља и за више штићеника, ако то није у супротности са интересима појединих штићеника и ако то лице на то пристане (члан 214. ПЗ), што је чешћи случај у предметима непосредног старатељства када једно службено лице органа старатељства обавља послове из садржаја старатељства за више лица или када сродник (нпр. дјед) обавља дужност старатеља за више својих унука, браће и сестара. Приликом доношења ових и одлука у вези са подијељеним старатељством (када се рјешењем ограничава овлашћење старатеља и поједине послове из садржаја старатељства орган врши непосредно) важно је имати у виду стручне капацитете службених лица, посједовање стручног знања и способности за успјешно вршење старатељске дужности или појединих послова (нпр. послови заступања) за одређене штићенике у зависности од њихових потреба (старатељство над дјецом без родитељског старања, над лицем лишеним пословне способности), као и ниво оптерећености радним задацима у другим областима рада.

Лицу под старатељством које је смјештено у васпитно-образовну, социјалну или другу сличну установу, орган старатељства поставља старатеља за вршење оних послова старатељства које та установа не врши у оквирима своје редовне дјелатности (члан 215. ПЗ), па ће тако дјетету без родитељског старања збринуту у установу социјалне заштите бити постављен старатељ из реда запослених (васпитача) за управљање и располагање новцем дјетета добијеним од донација, средстава цепарца, помоћи сродника, јер ти послови превазилазе редовну дјелатност установе.

Орган старатељства, рјешењем којим поставља старатеља, одређује његове дужности и обим његових овлашћења, све у зависности од процијењених потреба штићеника. Прије доношења рјешења, старатељ се упознаје са значајем старатељства, његовим правима и дужностима и са другим важнијим подацима потребним за вршење дужности старатеља (члан 218. ПЗ). Овакво нормирање има свој практичан значај не само због могућности која се даје старатељу да још једном преиспита своју одлуку и евентуално повуче дати пристанак, уколико процијени да неће бити у могућности да реализује своје дужности у односу на штићеника, већ и због тога што се старатељу предочавају сви задаци које ће имати у односу на штићеника што смањује накнадне неспоразуме на релацији старатељ-орган старатељства¹²³. О стављању под старатељство и

¹²³ Мирјана Папо, *Породично право у С.Р. Босни и Херцеговини*, Сарајево 1983, 201-202.

о престанку старатељства орган старатељства обавјештава надлежног матичара у року од 15 дана од дана правоснажности рјешења, будући да се чињеница стављања под старатељство уписује у матичне књиге. Такође, уколико лице стављено под старатељство има непокретну имовину, орган старатељства обавјештава надлежни орган ради уписа старатељства у јавну евиденцију о непокретностима и правима на њима, у зависности од тога гдје се некретнина налази (члан 219. ПЗ).

Новина у ПЗ проистекла из потреба праксе је норма којом се прописује да се рјешење о постављању старатеља доставља дјетету које се ставља под старатељство и које је навршило 14 година, лицу које се ставља под старатељство уколико је дјелимично лишено пословне способности (јер лице потпуно лишено пословне способности заступа привремени старатељ коме се доставља рјешење о старатељству), родитељима дјетета (јер имају право да у поступку по жалби побијају стављање дјетета под старатељство независно од разлога за исто), односно сродницима лица који су у поступку постављања старатеља изразили спремност да врше дужност старатеља (који у духу Закона о општем управном поступку имају својство странке), те лицу које је означено као старатељ у антиципираној изјави, као и постављеном старатељу. Уколико орган старатељства занемари дужност достављања одлуке о старатељству наведеним лицима, иста могу поднијети приједлог за понављање поступка, што је ванредно правно средство у смислу члана 234. став 1. тачка 9) Закона о општем управном поступку.

7.2. Дужности и права старатеља

Пристанак одређеног лица да обавља дужности старатеља и његово постављање рјешењем органа старатељства производи велики број дужности за то лице. У смислу ПЗ старатељ је дужан да се савјесно брине о личности, правима, обавезама и интересима штићеника и управљању његовом имовином (члан 220. ПЗ). Можемо рећи да је ова норма општег карактера и истовјетна је у односу на све штићенике. Специфичности у садржају старатељства зависе од врсте старатељства.

Старање о личности ипак представља најзначајнију дужност старатеља и она се првенствено односи на бригу о здрављу, односно васпитању и образовању у зависности од штићеникове доби. Она може обухватати предузимање радњи на остваривању

здравственог осигурања, регистрације штићеника код изабраног доктора медицине, старање о редовној имунизацији и прегледима дјетета, праћење школских постигнућа дјетета, активности на професионалној оријентацији дјетета, избор и упис школе и слично.

Ако штићеник има имовину, орган старатељства предузима мјере да се та имовина попише, процијени и преда старатељу на управљање. Смисао ове одредбе састоји се у заштити штићеника од могућих штетних поступака старатеља у односу на његову имовину, али и заштита стараоца од могућих примједби на његов рад у погледу управљања имовином. Темелјем анализа бројних списа старатељства у другостепеном управном поступку сасвим основано можемо тврдити да се овом сегменту старатељства није посвећивала одговарајућа пажња.

Ријетко или готово никада у списима старатељства не затичу се докази о попису и процјени имовине штићеника, али ни о њеном стању након подношења извјештаја од стране стараоца. Напротив, свједочили смо бројним поступцима у којима се старатељу олако давала сагласност за продају или замјену вриједне штићеникове некретнине у урбаној градској зони за пољопривредно земљиште у мањим срединама, након чега би се и то земљиште прометовало, чиме се остваре знатно мања новчана средства у односу на вриједност почетне некретнине. Имовина се пописује комисијски, што је детаљније прописано Правилником о начину рада и саставу комисије за попис и процјену штићеникове имовине¹²⁴. Орган старатељства и већ након што је покренут поступак да се неко лице стави под старатељство, може пописати и процијенити његову имовину и предузети друге мјере за осигурање те имовине, дакле и прије доношења рјешења о стављању тог лица под старатељство. Друге мјере у смислу ПЗ могу подразумијевати комуникацију са финансијским организацијама (банкама, друштвима за осигурање, Централним регистром хартија од вриједности), како би се добиле информације о имовини коју штићеник посједује и адекватним мјерама спријечило њено умањење или оптерећење. У случају непосредне опасности по интерес штићеника у вези са његовом непокретном имовином, орган старатељства може и прије пописа и процјене имовине затражити од надлежног органа забиљежбу у јавној евиденцији о непокретностима и правима на њима о покретању поступка за стављање тога лица под старатељство.

¹²⁴ „Службени гласник Републике Српске“, број 27/24.

Старатељ је дужан да уз помоћ органа старатељства предузме све потребне мјере да се прибаве средства неопходна за спровођење мјера које је у интересу штићеника одредио орган старатељства (члан 224. ПЗ). Ово може подразумијевати подношење захтјева за стицање права из пензијско-инвалидског осигурања, права из социјалне заштите, заступање у оставинском поступку. Старатељ није дужан да издржава штићеника, осим ако са њим није у сродничком односу који га чини обвезником издржавања. При прибављању средстава за остваривање појединих мјера које се предузимају у интересу штићеника, старатељ је дужан да користи изворе прихода и то: из прихода штићеника (нпр. старосна пензија, породична пензија за дијете, закупнина за стан у власништу штићеника и слично), средстава од лица која су обавезна да дају за издржавање (нпр. издржавање дјетета од родитеља који су лишени родитељског права), остале имовине штићеника, средстава добијених за штићеника по основу социјалне заштите (лична инвалиднина, додатак за помоћ и његу другог лица) и других извора.

Старатељ самостално, у име штићеника и за његов рачун, врши послове који спадају у редовно пословање и управљање имовином (члан 225. ПЗ). Од старатеља се очекује да као добар родитељ/домаћин води бригу о имовини штићеника, што би значило да ју чува од уништења или смањења, односно увијек када је то могуће, да ју увећа. У реалности, то би значило да новац који штићеник има орочи у банци, да се земљиште или некретнина коју посједује да у закуп, да се у случају смјештаја штићеника у установу социјалне заштите умјетничке слике или драгоцјености које штићеник има, похране у сеф код банке. При предузимању сваког важнијег посла старатељ ће се, када је то могуће, посавјетовати са штићеником, ако је штићеник у стању да разумије о чему се ради, чиме се обезбјеђује његова партиципација у доношењу одлука које га се тичу.

Уколико послови прелазе оквире редовног пословања или управљања штићениковом имовином, старатељ мора добити претходну сагласност органа старатељства. Штићеник само са одобрењем органа старатељства може: отуђити или оптеретити непокретну имовину штићеника, отуђити из имовине штићеника покретне ствари веће и посебне личне вриједности или располагати имовинским правима веће вриједности, одрећи се наслједства или легата, или одбити поклон и предузимати друге мјере одређене законом (члан 226. ПЗ). Питања веће или посебне личне вриједности су правни стандарди који су фактичко питање које се увијек доводи у вези са укупном

вриједношћу штићеникове имовине, односно његовим животним стандардом, а не нужно стандардом средине у којој живи, као и штићениковим односом према тој ствари. За неког штићеника већу вриједност може представљати један новчани износ, док за другог исти износ нема неки нарочит значај у односу на вриједност имовине коју посједује. Орган старатељства, у поступку давања одобрења старатељу у располагању и управљању имовином, односно правима штићеника, одређује намјену прибављених средстава и надзире њихову употребу (нпр. од новчаних средстава добијених продајом резане грађе, старатељ је дужан купити слушни апарат штићенику, а преосталим износом платити порез на имовину). Поступак давања сагласности води се у складу са правилима општег управног поступка, након утврђивања свих чињеница орган старатељства доноси рјешење којим старатељу даје или ускраћује сагласност за послове који прелазе оквира редовног пословања¹²⁵.

Старатељ заступа штићеника, орган старатељства заступа штићеника, ако дужност старатеља тај орган врши непосредно или ако је ограничио овлашћење старатеља и одлучио да штићеника сам заступа (члан 227. ПЗ). Старатељ може да закључи правни посао са штићеником само ако орган старатељства утврди да то захтијевају интереси штићеника и ако то претходно одобри. Старатељ не може да обавезује штићеника као јемца (члан 228. ПЗ).

Подношење извјештаја и полагање рачуна о свом раду сваке године, као и кад то затражи орган старатељства, је једна од посебних дужности старатеља. Уколико је старатељ радник органа старатељства и он, такође, подноси извјештај органу старатељства из кога се мора видјети како се брине о личности штићеника, а нарочито о његовом здрављу, васпитању и образовању, као и о свему другом што је од значаја за личност

¹²⁵ Из образложења рјешења МЗСЗ: „Према стању списка произилази да се Б. Г. старатељка штићенице К. Ж, обратила захтјевом ЦСР Г да јој одобри располагање дијелом новчаних средстава К.Ж, ороченим код банке до августа мјесеца текуће године, а која су јој потребна да плати дуг за споменик оцу (а не и за Ж, како је то наведено у захтјеву од...) у износу од 1200, КМ и дио рачуна за утрошену електричну енергију, измирен приликом продаје некретнина. У поновном поступку утврђено је да штићеница К.Ж. живи са сестром која јој је старатељ Б.Г. и њеном породицом у стамбеном простору сестриног ванбрачног супруга, величине 40 м², који је према процјени социјалног радника недовољан, запуштен и неодржан, да је Б.Г. емоционално нестабилна, раздражљива и импулсивна личност, анксиозна у тензији, да К.Ж. не посједује непокретности према евиденцији РУГИП-а, подручна јединица Ј, да је именована лице под старатељством, јер јој је потпуно одузета пословна способност, да је корисница породичне пензије у износу од 420,00 КМ, додатка за помоћ и његу другог лица у износу од 80,00 КМ. Код оваквог стања ствари, а посебно код чињенице да је у периоду од када је К.Ж. под старатељством Б.Г, њена имовина битно умањена, како то правилно закључује и првостепени орган, МЗСЗ сматра да нема основа да се удовољи захтјеву Б.Г, те да би свако даље располагање новчаним средствима штићенице угрозило њен најбољи интерес“.

штићеника. Извјештај мора садржавати и податке о управљању и располагању штићениковом имовином и о свим штићениковим приходима и расходима у протеклој години и коначном стању штићеникове имовине¹²⁶. Орган старатељства дужан је да савјесно размотри извјештај старатеља и да по потреби предузме одговарајуће мјере да се заштите интереси штићеника. Поред контроле рада старатеља прихватањем извјештаја о његовом раду, орган старатељства дужан је и да повремено, личним увидом, контролише како старатељ врши своје дужности према штићенику (члан 229. ПЗ).

У одређеном броју предмета старатељства анализираним за потребе другостепеног управног поступка затичу се извјештаји о старатељству који су штурни, углавном написани на понуђеним типским обрасцима без доказа о предузимању мјера на заштити интереса штићеника¹²⁷. Пракса, нажалост, биљежи и дугогодишња старатељства над лицима лишеним пословне способности које старатељи не обилазе, у којима службена лица органа старатељства непосредним увидом не надзиру на који начин се старатељ брине о штићенику, односно не посјећују штићеника збринутог у установи социјалне заштите за смјештај. Управо у циљу санације такве погрешне праксе појединих органа старатељства, нови ПЗ установљава обавезу за орган старатељства да сваке двије године преиспита потребу за старатељском заштитом штићеника (члан 229. став 7. ПЗ), о чему сачињава налаз и мишљење и доставља свим лицима која имају правни интерес да се упознају са налазом и мишљењем. Исход овог преиспитивања може бити подношење приједлога за враћање пословне способности, промјена старатеља, примјена неког облика социјалне

¹²⁶ Евиденција о лицима стављеним под старатељство, о предузетим мјерама старатељства и о имовини штићеника води се у Регистру лица стављених под старатељство, чији дио представља и Уписник имовине лица под старатељством.

¹²⁷ Из образложења рјешења МЗСЗ: „Дакле, старатељ је дужан поднијети сваке године извјештај о раду, орган старатељства га не може ослободити те законске обавезе, већ напротив, може тражити извјештај чешће. Наведена обавеза је била садржана и у диспозитиву рјешења о постављању старатеља С.М., но упркос томе у списима предмета се не затиче нити један извјештај о старатељству поднесен од стране М.Ђ, иако је именована обављала дужност старатеља више од једанаест година. Истовремено, у списима се затичу два примјерка службене забиљешке, од којих је једна обимнија у садржају и у којој је означено да се сачињава умјесто извјештаја стараоца. Овакав акт не може замијенити извјештај стараоца, без обзира на чињеницу што су штићеник и старатељ у крвном сродству, а што се наводи у забиљешци. Такође, чињеница што је штићеник био познат свим грађанима општине К., јер је то мала средина, не утиче на другачију одлуку овог органа, јер контролу над радом стараоца врши орган старатељства, а не други органи и лица. Поред наведеног, у списима се не затиче ни доказ да је орган старатељства повремено личним увидом контролисао како старалац врши своју дужност, што је требао бити садржај извјештаја стручних радника органа старатељства, од којих се нити један не затиче у списима ове управне ствари, иако је ријеч о старатељству које је трајало нешто дуже од деценију“.

заштите према штићенику, покретање парнице за накнаду штете штићенику изазване неправилним радом старатеља и слично.

Правило је да старатељ врши своју дужност без награде, уколико се посебно залагао и истакао у вршењу дужности орган старатељства може одредити старатељу награду. Дакле, награда се може, али и не мора одредити стараоцу, што је ствар процјене органа старатељства у сваком појединачном случају. То би биле ситуације у којима се старалац посебно жртвовао савјесним радом, великим уложеним напорима, тешкоћама и постигнутим посебним резултатима да би нпр. повећао вриједност имовине штићеника, остварио веће уштеде у имовини штићеника, користио своје стручно знање и спрему да би умањио издатке за штићеника, да је штићеник нпр. постигао посебне резултате у ваннаставним активностима (побиједио на музичком такмичењу) захваљујући ванредном ангажману старатеља (који је музички педагог). Тек када се посебно залагање и истицање у вршењу дужности стараоца и утврди, орган старатељства може одредити старатељу награду. Награду за посебно залагање и истицање у вршењу дужности свакако не треба схватити као новчану противвриједност свих обављених послова из садржаја старатељства. Старатељ има право на накнаду оправданих трошкова учињених у вршењу својих дужности.¹²⁸ Висину накнаде трошкова старатељу утврђује орган старатељства.

¹²⁸ Рјешењем ЈУ ЦСР С одбијен је захтјев ХЗ из С, за ретроактивну накнаду трошкова стараоцу на име чувања, васпитања и школовања малољетних штићеника МА и МА, као неоснован. Из образложења рјешења МЗСЗ: “У вршењу старатељства могу настати трошкови неопходни за остварење сврхе старатељства. Да би старатељ имао право на накнаду истих, мора посједовати доказе да су трошкови заиста настали (признанице, рачуни, уговори и други), те да су исти били оправдани у вршењу старатељске дужности. Оправдани су, према правном схватању овог органа, они трошкови који су заиста били потребни за заштиту права и интереса штићеника и које старатељ није могао избјећи. Уколико се има у виду одредба ПЗ која прописује изворе и редослијед из којих се намирују издаци за спровођење одређених мјера које се предузимају у интересу штићеника, онда је јасно да је било потребно утврдити чињеницу да дјеца не посједују довољне приходе, на чему се у жалби неосновано инсистира. Наводи жалбе у којима жалитељица констатује да ју у периоду од четири године нити један радник Центра није посјетио и утврдио да ли дјеца имају услове за живот, не може бити од утицаја на другачију одлуку овог органа. Чињеница јесте да се у списима Центра не затичу извјештаји о посјетама породици од стране службеника органа старатељства, но евидентно је да је Центар надзирао рад стараоца на начин да је прихватио извјештаје стараоца, те пратио услове за остваривање права из социјалне и дјечије заштите, односно услове за престанак старатељства над дјететом које је постало пунољетно. Дакле, чак и да је тачно да службеници Центра нити једном нису посјетили породицу, иста чињеница није основ за накнаду оправданих трошкова учињених у вршењу дужности старатеља. Није спорно да је у периоду од четири године жалитељица водила бригу о здрављу, васпитању и образовању, као и о другим питањима од значаја за личност штићеника. Исто поступање представља садржај старатељства према малољетном штићенику које произилази из закона и одлуке органа старатељства. Навод на дјеца не посједују довољне приходе нема своје упориште у реалности, будући да према подацима списка, малољетни А. остварује породичну пензију у износу од 99 Еура, стипендију у износу од 100 КМ, да има дјечији додатак у износу од 90 КМ, те да дјечак станује приватно за износ од 50 КМ да се не би излагао путовању од куће до школе. Ово тим прије што жалитељица не нуди доказе за своје тврдње у погледу

Награду и накнаду трошкова одобрава орган старатељства из прихода штићеника, а уколико би та исплата ишла на штету издржавања штићеника, ти трошкови падају на терет средстава јединице локалне самоуправе (члан 230. ПЗ).

Старатељ одговара штићенику за штету коју је скривио у обављању дужности старатеља (члан 231.ПЗ). Ово значи да је старатељ у повољнијем положају у односу на општа правила облигационог права.¹²⁹ Орган старатељства утврђује износ штете и позива старатеља да у одређеном року штету накнади, а уколико старатељ не накнади утврђену штету у одређеном року, орган старатељства непосредно надокнађује штету штићенику. Орган старатељства може код надлежног суда захтијевати од старатеља накнаду исплаћеног износа штете, ако је ту штету старатељ починио намјерно или из крајње непажње. Ради обезбјеђења права штићеника, која су повријеђена неправилним радом старатеља, орган старатељства дужан је према старатељу предузети и друге мјере предвиђене законом (члан 231. ПЗ)¹³⁰. Пракса показује, да је ипак најчешћа „санкција“ за неправилан рад старатеља, разријешење дужности старатеља.

Ако старатељ умре или самовољно престане да врши дужност старатеља или ако настану такве околности које спречавају старатеља да врши своју дужност, орган старатељства дужан је да без одлагања предузме мјере за заштиту интереса штићеника до постављања новог старатеља (члан 232. ПЗ).

Орган старатељства разријешаће старатеља од дужности ако утврди да је у вршењу дужности старатеља немаран, да злоупотребљава своја овлашћења, да се његовим радом

учињених трошкова, њихове висине и оправданости, те чињенице да се исти нису могли подмирити из прихода штићеника, средстава добијених од лица која су обавезна да дају за издржавање, из остале имовине штићеника, социјалне односно дјечије заштите или других извора (стипендија и слично). „ Одлука потврђена у управном спору пред Окружним судом у Бијељини.

¹²⁹ Више: Сузана Бубић, Неримана Траљић, *Родитељско и старатељско право*, Сарајево, 2007, 264.

¹³⁰Из образложења рјешења МЗСЗ:„...У списима се затиче акт штићеника М.А. којим информисе Центар о злоупотреби старатељства наводећи да његов старатељ уопште не обавља старатељство, нити показује било какав интерес да брине о њему и његовом животу, да је исти био „врло ангажован“ када је требало извршити продају његовог стана и земљишта у укупном износу од 104.000, 00 КМ, да му је од тог новца купљена само један мања гарсоњера површине 28 м2, чија је вриједност била 26.000,00 КМ, да остатак новца није могао добити, иако је без икаквих примања, да се више пута обраћао старатељу, али исти избјегава било какав контакт са њим и стално му говори да је он већ потрошио тај новац, те тражи разријешење дужности старатеља. Анализирајући податке у списима првостепеног органа јасно је да су права и интереси штићеника М.А. оваквим поступањем органа старатељства вишеструко повријеђени; органи старатељства су у континуитету пропуштали да предузимају све мјере како би се на најбољи начин остварила сврха старатељства над именованим. Поред тога што ћете као орган старатељства пружити социјалну заштиту именованом у складу са законом, потребно је да нови старатељ штићеника неодложно предузме све радње на заштити права штићеника, укључујући и покретање парнице за накнаду штете штићенику изазване дугогодишњим неправилним радом староца/органа старатељства.“

угрожавају интереси штићеника, или ако сматра да би за штићеника било корисније да му се постави други старатељ¹³¹. Приликом разрјешења дужности старатеља орган старатељства треба јасно и недвосмислено утврдити садржај радњи старатеља које се могу подвести под неки од наведених основа, а који по својој правној природи представљају својеврсну санкцију старатељу за неправилно обављање старатељства. Орган старатељства разријешаће старатеља од дужности кад старатељ сам то затражи, а најкасније у року од три мјесеца од дана подношења захтјева¹³². Орган старатељства мора истовремено предузети све потребне мјере за заштиту интереса штићеника. Старатељ коме је престала дужност старатеља дужан је да поднесе извјештај и положи рачун о свом

¹³¹ ...“Из свих података у списима Центра и проведених радњи које су предузимане у поновљеном поступку старатељства над дјевојчицом БЖ, јасно и недвосмислено је утврђено да је за дијете корисније да јој се постави други старатељ. БК је вршећи улогу старатеља и хранитеља малољетне БЖ неадекватним и неправовременим постављањем граница у односу са дјететом довела до тога да је дјевојчица развила образац несигурне афективне везаности за њу који није пожељан и штетан је за нормалан емоционални развој дјетета, како садашњи тако и будући (дијете манифестује неприродну сепарациону анксиозност приликом покушаја одвајања од ње, што старатељка поткрепљује, а што је детаљно описано у службеним забиљешкама стручних радника органа старатељства). Из проведеног поступка надаље је утврђено да Б пружа отворен отпор могућности да дијете оде из њене породице иако испуњава услове за усвојење (у контактима са стручним радницима испољава незадовољство и узнемирење, саопштава да ће „се борити за дијете“, да се противи усвојењу, јер је завољела дијете, жели да се исто стопира због везаности која постоји међу њима, да неће преживјети одвајање од Ж, оспорава мајчину изјаву сматрајући да је дата под принудом или уцјеном, намјерава причу о усвојењу дјетета дати у медије, тражи надзор над радом ЦСР од стране другог степеног органа, приговара на рад ЦСР градоначелнику, остварује непримјерен утицај на дјететову мајку, те је својим радњама угрозила принцип тајности поступка усвојења, чиме је нарушила етичке и законске норме). Правилном оцјеном свих изведених доказа у поступку, овај орган налази да Б недостаје капацитет да објективно сагледа интерес дјетета и истом да примат у односу да личне емоције, отпоре и жеље у вези са збрињавањем дјетета у њеној породици. Тренутни, а и будући интерес дјевојчице Ж јесте да одраста у потпуној породици која има ресурсе и која је подобна да се стара о њој, будући да јој то није била у стању обезбиједити њена биолошка породица. Свим наведеним се учвршћује као правилан закључак првостепеног органа да је потребно да се КБ разријеша дужности старатеља, а да је за дијете корисније да јој се постави други старатељ у личности стручног радника органа старатељства, што је у складу са чланом 199. Породичног закона.“

¹³² Из образложења рјешења МЗСЗ: „...Из стања предметног списка произилази да је рјешењем Основног суда у НГ, БЖ одузета потпуно пословна способност, да му је рјешењем ЦСР НГ, за стараоца постављен брат БД, да се именовани обратио органу старатељства захтјевом за укидање предметног рјешења, будући да више није био у могућности да се адекватно стара о брату, те да је ЦСР за старатеља у посебном случају, до именовања сталног старатеља, поставио радника ЦСР и то „ без стварања материјалних обавеза (технички мандат)“. Према стању списка, дакле, БЖ је лице без (сталног) старатеља, што је имајући у виду чињеницу да је истом одузета пословна способност, супротно материјалним прописима. Важно је напоменути да је језичка конструкција „именовање стараоца у посебном случају без стварања материјалних обавеза (технички мандат)“ нејасна овом органу, нема упориште у прописима који регулишу област старатељства. Орган старатељства је био дужан након разријешења дужности стараоца БД, штићенику именовати новог стараоца (сталног), а не стараоца за посебан случај, без навођења за коју је то врсту послова, у односу на штићеника, исти овлаштен. Образложење рјешења о старатељству не пружа довољну правну аргументацију за овакву одлуку ЦСР. Такође, из стања списка је видљиво да орган старатељства упорно позива жалитеља да предложи старатеља свом брату. Приликом постављања стараоца орган старатељства узима у обзир жеље штићеника и блиских сродника, но исте га не везују у процјени најбољег интереса штићеника.

раду органу старатељства, као и у случају трајног престанка старатељства, када се поред извјештаја предаје и сва имовина на управљање штићенику, односно родитељу или усвојоцу. Предаја имовине се врши у присуству старатеља, штићеника, односно родитеља или усвојоца и представника органа старатељства (члан 234. ПЗ).

7.3. Старатељство над малољетним лицем

Малољетници о којима се родитељи не старају имају право на посебну заштиту, што је уставно начело у Републици Српској. Разлози за стављање под старатељство малољетника односе се на његов узраст који га чини неспособним да се брине о себи у случају одсуства родитељског старања, које околности ову врсту старатељства и разликују од старатељства над пунољетним лицем.

Основи за постављање старатеља малољетном лицу прописани су ПЗ и обухватају малољетнике: чији су родитељи умрли, нестали, непознати или су непознатог боравишта дуже од годину дана, чијим родитељима је одузето родитељско право, чијим родитељима је одузета пословна способност, односно који још нису стекли пословну способност или им је пословна способност ограничена, чији су родитељи дуже вријеме занемарили чување и васпитање дјецe, чији су родитељи одсутни и нису у могућности да се редовно брину о своме дјетету, а нису га повјерили на чување и васпитање лицу за које је орган старатељства утврдио да испуњава услове за старатеља (члан 235. ПЗ).

Пракса показује да одлуке органа старатељства не садрже јасна и прецизна утврђења у вези са основом за постављање старатеља дјетету, што може бити разлог за успјешно побијање таквих одлука у другостепеном управном поступку¹³³. Чињеница збрињавања

¹³³ Из образложења другостепене одлуке: „Будући да садржај списа старатељства изузев рјешења, жалбе (која је накнадно, на тражење достављена другостепеном органу) и аката кореспонденције између првостепеног и другостепеног органа и првостепеног органа и установе социјалне заштите за смјештај, не садржи нити један доказ, правилно се у жалби истиче да чињенично стање није потпуно и правилно утврђено, а нити је материјално право правилно примјењено. Наиме, из података у списима није јасно да ли су лишавањем слободе ТР дјеца ДМ и ОТ остали без родитељског старања, јер дијете има право да живи са родитељима и да се родитељи о њему брину прије свих других. Уколико су Д и О дјеца без родитељског старања, потребно је тачно и недвосмислено утврдити да ли су остварени разлози за стављање дјецe под старатељство односно старатељство за посебан случај. Поред тога што списи не садрже доказе о пребивалишту дјецe и мајке, податке из матичних евиденција, у списима се не затиче ни налаз социјалног радника о ранијим и актуелним приликама у којима дјеца одрастају, начину на који је мајка раније бринула о дјеци, докази у вези са одређивањем притвора ТР, као и налази других стручњака органа старатељства (стручног тима) који би увјерили овај орган у потребу успостављања старатељске заштите над дјецом РТ. Имајући у виду навод

дјетета у хранитељску породицу или установу социјалне заштите не мора увијек значити успостављање старатељске заштите за дијете. Некад родитељи нису у могућности да непосредно воде бригу о дјетету, те немају подршку породичне мреже (примјера ради, један родитељ на издржавању казне затвора, а други запослен и тешко може да организује чување дјетета у свом одсуству) или пак родитељи који због тешке материјалне ситуације и/или болести нису у могућности да се старају о својој дјечи. Наведене животне ситуације нису предвиђене као разлог за успостављање старатељске заштите. Такви родитељи изражавају спремност да учествују у животу дјетета, одржавају контакт са њим и предузимају мјере на стабилизацији материјалних прилика како би се дијете вратило у породицу. У тим ситуацијама дијете је под родитељским старањем, јер има родитеље/а који у границама могућности врше родитељско старање (учествују у доношењу важнијих одлука у односу на дијете, упознати су са здрављем и развојем дјетета, одржавају личне односе са дјецом када не живе заједно), те би успостављање старатељске заштите у тим ситуацијама било незаконито и значило би својеврсно дискредитовање родитеља, као примарно одговорних за живот дјече. Право је дјетета да се о њему старају родитељи, прије свих других. У конкретном орган старатељства у циљу оснаживања родитељских капацитета може примјенити друге мјере социјалне и породично-правне заштите (савјетодавни рад, мјере појачаног надзора и сл.) чији је крајњи циљ повратак дјетета у породицу и непосредно родитељско старање.

Старатељ малољетног штићеника дужан је да се као родитељ брине о његовој личности, а нарочито о здрављу, васпитању, образовању и оспособљавању за самосталан живот и рад (члан 236. ПЗ). Практично, обавезе старатеља сличне су обавезама које родитељ има према свом дјетету. Старатељ је овлашћен да у име и за рачун штићеника закључује правне послове, а за оне правне послове које старатељ, у смислу овог закона, не може сам закључивати, потребно је одобрење органа старатељства. Малољетни штићеник који је навршио 15 година живота може, уз претходну сагласност старатеља засновати

жалбе у коме се сугерише да је у интересу дјече да иста буду смјештена на привремено старање код сродника њихове мајке, о чијој би се личности орган старатељства споразумно усагласио са жалитељицом, те да би се смјештај у „дом за незбринуту дјецу“ требао користити као последње средство за обезбјеђивање старања о дјечи, а не као прво могуће рјешење, овај орган се не може изјаснити због тога што се у конкретном не одлучује о праву на смјештај у породицу/установу социјалне заштите што су права из социјалне заштите већ о старатељству над дјецом.“

радни однос и располагати платом и имовином стеченом по основу рада, при чему је дужан доприносити за своје издржавање, васпитање и образовање.

Старатељ може само уз претходну сагласност органа старатељства смјестити малољетника у васпитно-образовну установу и повјерити га другом лицу на чување и васпитање, прекинути школовање малољетника или промијенити врсту школе, одлучити о избору, вршењу или промјени занимања малољетника, предузимати и друге мјере одређене законом (члан 238. ПЗ). Сматрамо да је оваквим нормирањем посебан значај дат образовању малољетног штићеника. Посебна заштита дјетета и његовог права на образовање огледа се у ограничењу права старатеља у овом сегменту живота штићеника, на начин да он за наведено мора добити претходну сагласност органа старатељства. Овлаштења старатеља су овдје ужа у односу на родитеља, који аутономно одлучује о образовању свог дјетета (изузев ситуација прописаних чланом 102. став 2. ПЗ). Орган старатељства може одлучити да се малољетни штићеник повјери другом лицу на чување и васпитање, ако нађе да за то постоје оправдани разлози. Смјештај малољетног штићеника на чување и васпитање код другог лица треба да одговара, уколико је могуће, начину и условима чувања и васпитања малољетника под родитељским старањем (члан 239. ПЗ). Васпитно-образовна установа, установа социјалне заштите, здравствена организација или друга установа у којој је привремено смјештен малољетни штићеник, а посебно лице којем је малољетник повјерен на чување и васпитање, дужни су обавјештавати старатеља и орган старатељства о свим важнијим промјенама о животу, здрављу, васпитању и образовању штићеника. У пракси то значи подношење извјештаја о адаптационом периоду дјетета, као и достављање периодичних извјештаја о дјететовој социјализацији у установи (али и у хранитељској породици уколико је дијете збринуто на тај начин), напретку у школи, остваривању контаката са сродницима, здравственом статусу и другим важним питањима битним за одрастање и развој дјетета. Установа и лице коме је малољетник повјерен не могу се ослободити дужности чувања малољетног штићеника без претходне сагласности старатеља, односно органа старатељства.

Старатељство над малољетним штићеником престаје његовим пунољетством, закључењем брака, његовим усвојењем или када престану неки од разлога који су основ за постављање стараоца (члан 241. ПЗ). Орган старатељства ће наставити да пружа одговарајуће облике социјалне и друге заштите лицу над којим је престало старатељство

због наступања пунољетства, ако се оно до тог времена није успјело оспособити за самосталан живот и рад. Наведена одредба закона компатибилна је одредби члана 108. став 7. Закона о социјалној заштити према којој дом за дјецу и омладину без родитељског старања (у случају збрињавања дјетета у установи социјалне заштите) са надлежним центром пружа подршку корисницима у процесу осамостаљивања и организује надзор и савјетовање, у трајању до три године од завршетка редовног школовања, што дјечи која су одрастала без родитељског старања омогућава додатну подршку.

Ако и по наступању пунољетства, због психофизичких недостатака или инвалидитета, штићеник није способан да се брине о својој личности, правима и интересима, старатељ, уз одобрење органа старатељства или орган старатељства непосредно, покреће код надлежног суда поступак за одузимање пословне способности штићеника, ради поновног стављања под старатељство (члан 242. ПЗ).

7.4. Старатељство над лицима којима је одузета пословна способност

Лице коме је правоснажном одлуком суда дјелимично или потпуно одузета пословна способност, орган старатељства ставиће под старатељство. За разлику од дјетета без родитељског старања, које се ставља под старатељство због недовољне когнитивне зрелости која га онемогућава да се брине о својим правима и интересима, пунољетна лица се под старатељство стављају, јер се најчешће због болести или других околности (старије животне доби, инвалидности) не могу старати о себи. Правоснажну одлуку о одузимању, односно ограничењу пословне способности, суд је дужан да без одлагања достави надлежном органу старатељства, који ће у року од 30 дана од дана пријема те одлуке, лице коме је одузета пословна способност ставити под старатељство (члан 243 ПЗ). Дакле, за установљавање старатељске заштите ових лица није довољно само то што они нису у могућности самостално штитити своја права и интересе, већ је потребно да им буде и одузета или ограничена пословна способност.¹³⁴

Суд код кога је покренут поступак да се неком лицу одузме или ограничи пословна способност дужан је да одмах извијести о томе орган старатељства који ће, ако је

¹³⁴ Сузана Бубић, Неримана Траљић, *Родитељско и старатељско право*, Сарајево, 2007, 278.

потребно, томе лицу поставити привременог старатеља. Овдје се ради о посебној врсти старатељства која се установљава само у поступку одузимања пословне способности, дакле, прије него што је одузета или ограничена пословна способност неком лицу, односно прије него што је постављен „стални“ старатељ/уопште покренут тај управни поступак. Потреба за постављањем привременог старатеља зависи од сваког конкретног случаја, што процјењује орган старатељства. У случају привременог старатељства примјењују се одредбе ПЗ о старатељству над малољетницима који су навршили 14 година живота, али орган старатељства може, ако је потребно, проширити на њега одредбе о старатељству над малољетницима који нису навршили 14 година живота (члан 244. ПЗ).

Ово практично значи да је привремени старатељ овлаштен за много значајније дужности од самог заступања и заштите интереса лица у току ванпарничног поступка за одузимање/ограничење пословне способности, па је тако дужан да се стара и о личности, правима, обавезама и интересима тог лица, али и управљању његовом имовином, уколико је то процјена органа старатељства. Погрешно разумијевање позиције привременог старатеља у раду појединих органа старатељства доводи до беспотребног установљавања и старатељства за посебан случај над овим лицима и то за оне послове који превазилазе послове заступања лица у ванпарничном поступку (нпр. за подизање пензије, регулисање здравственог осигурања, личних документа), што је пракса коју је потребно напустити.

Дужност привременог старатеља престаје кад се постави стални старатељ или кад одлука суда којом се утврђује да нема мјеста одузимању, односно ограничењу пословне способности постане правоснажна (члан 244. ПЗ). Без обзира на привремен карактер старатељске заштите и привремени старатељ је дужан да поднесе извјештај о свом раду (како смо већ истакли, не само о радњама заступања у ванпарничном поступку), те да положи рачун о управљању имовином, па и да одговара за штету уколико ју је причинио свом штићенику. Старатељ лица коме је одузета или ограничена пословна способност дужан је нарочито да се брине о његовој личности, водећи рачуна о узроцима због којих му је одузета, односно ограничена пословна способност и настојати да се ти узроци отклоне и то лице оспособи за самосталан рад (нпр. могуће је да је лицу дјелимично одузета пословна способност због алкохолизма, па је старатељ дужан да се посебно стара о његовом лијечењу и могућностима рехабилитације).

Старатељ лица коме је потпуно одузета пословна способност, у дужностима и правима изједначен је са старатељем малољетног лица које није навршило 14 година живота. Старатељ лица коме је дјелимично одузета пословна способност има дужности и права старатеља малољетног лица које је навршило 14 година живота, али орган старатељства може, кад је то потребно, одредити послове које лице са дјелимично одузетом пословном способношћу може преузимати самостално. Старатељство над лицима којима је одузета, односно ограничена пословна способност престаје када им се одлуком суда донесеном у ванпарничном поступку врати пословна способност. Правоснажну одлуку о враћању пословне способности суд одмах доставља органу старатељства.

7.5. Старатељство за посебне случајеве

Орган старатељства поставиће старатеља за поједине послове или одређену врсту послова одсутном лицу чије је боравиште непознато¹³⁵, а које нема заступника, непознатом власнику имовине када је потребно да се неко о тој имовини брине, као и у другим случајевима када је то потребно, ради заштите права и интереса одређеног лица.¹³⁶ Погрешно би било закључити да се у овим ситуацијама старатељство односи искључиво на одсутна лица. У последњем случају неспорно је ријеч и о свим ситуацијама када је то потребно ради заштите права и интереса одређеног лица. Назив овог пододјелка је

¹³⁵ Из образложења рјешења МЗСЗ: „Имајући у виду стањеписа и релевантне одредбе Породичног закона, јасно је да се првостепени орган потпуно пасивно понашао у конкретној правној ствари, те је по захтјеву ДЈФ поступио у цјелости и поставио ју за стараоца за посебан случај МБ и Д, а да прије тога није предузео нити једну радњу из садржаја управног поступка како би се утврдила садашња адреса становања поменутих лица, да ли исти имају заступника, те да ли постоји потреба да се њихова права и интереси штите (од кога и у ком поступку). Ове претпоставке морају бити кумулативно испуњене, да би се остварили законски услови за постављање стараоца за посебан случај одређеном лицу. Наведено, имајући у виду образложење побијаног акта, а посебно с обзиром да непознато боравиште неког лица подразумијева да је његово боравиште непознато и у земљи и у иностранству, а да је орган старатељства до тих података дошао детаљном провјером путем органа надлежних за вођење евиденција о пребивалишту и боравишту грађана. Управо супротно, орган старатељства је поклатио вјеру доказима које је понудила подносилац захтјева, а који сами по себи потврђују да именовани немају пријављено мјесто пребивалишта једино у П. „

¹³⁶ Из образложења рјешења МЗСЗ: „Имајући у виду све околности ове управне ствари, било је потребно утврдити да ли је КР лице коме је одузета пословна способност (о томе нема доказа у спису), уколико јесте, орган старатељства ју је дужан ставити под старатељство по службеној дужности. Уколико, пак, именована није лице лишено пословне способности, потребно је на несумњив начин утврдити да ли јој је потребна заштита права и правних интереса (од кога и у ком поступку), на који начин и у ком обиму се она може остварити (нпр. ангажовањем пуномоћника и сл.). У том смислу је потребно прибавити релевантан доказ о здравственом стању именоване (што није службена забиљешка правника Центра), доказе о социјалном стању, имовини, омогућити именованој да учествује у поступку уколико је способна за то.“

омашком стилизован на овај начин. Наведеним лицима може, под условима одређеним законом, поставити старатеља и орган пред којим се води поступак, а тај орган дужан је да о томе без одлагања обавијести надлежни орган старатељства. Орган старатељства има према тако постављеном старатељу сва овлашћења, као и према старатељу кога је сам поставио (члан 249. ПЗ). У свим наведеним ситуацијама, ријеч је о лицима која не могу обавити одређени правни посао, нису под родитељским старањем или старатељством, а послови су такви да не трпе одлагање или се не могу обавити без заступника. Дакле, ово старатељство је увијек ограничено на поједине послове или одређену врсту послова, тако да по својој природи подсећа на обављање послова преко пуномоћника.

При постављању старатеља за посебне случајеве, орган старатељства одређује и обим дужности и права старатеља имајући у виду околности сваког појединог случаја.

Посебан старатељ поставиће се лицу над којим родитељи или усвојиоци врше родитељско право за вођење спора између њега и његових родитеља или усвојиоца (што је већ прописано у случају поступка у спору ради утврђивања и оспоравања очинства и материнства, члан 158. ПЗ), за закључење појединих правних послова између њих, као и у другим случајевима када су њихови интереси у супротности, што је у теорији познато као колизиони старатељ. Лицу које је под старатељством поставиће се посебан старатељ за вођење спора између њега и старатеља, за закључење правних послова, као и у другим случајевима када су њихови интереси у супротности, што подразумијева све ситуације у којима објективност заступања није обезбијеђена. Када међу малољетницима, над којима исто лице врши родитељско право или међу лицима која имају истог старатеља, треба да се води спор или закључи правни посао у коме су интереси малољетника, односно штићеника у супротности, поставиће се сваком од њих посебан старатељ за вођење спора, односно закључење посла. Када родитељи, усвојиоци, старатељи или поједини органи, односно установе у вршењу својих послова или овлашћења сазнају за наведене случајеве, дужни су да о томе обавијесте надлежни орган старатељства (члан 250. ПЗ). Иако се од органа старатељства очекује да ће правилно и законито штитити интересе и лица које је под старатељством за посебан случај, стварност, нажалост, показује и другачију праксу.¹³⁷

¹³⁷ „...Директор ЦСР Х лицу са дијагнозама Ери G40, Dementio epileptica F02.8, Retardatio mentalis moderata, поставља стараоца за посебан случај у личности адвоката ОТ ради потписивања уговора о поклону којим ће штићеник даровати своје непокретности у корист брата ХХ, који је иначе отац директора ЦСР. Након тога, упркос утврђењу да је најцјелисходнији облик заштите за именовану институционални смјештај, ЦСР одбија

Ако међународним уговором није другачије одређено, орган старатељства у случајевима предвиђеним овим законом предузима потребне мјере за заштиту личности, права и интереса страног држављанина, док орган државе чији је он држављанин не донесе потребну одлуку и не предузме одређене мјере (члан 251. ПЗ).

7.6. Надлежност и поступак

Мјесна надлежност органа старатељства одређује се према пребивалишту, а ако се пребивалиште не може утврдити, према боравишту лица које треба ставити под старатељство. Пребивалиште, односно боравиште одређује се према времену када су се стекли услови за стављање одређеног лица под старатељство. У случају да је потребно поставити старатеља лицу непознатог пребивалишта или боравишта (старатељ за посебан случај) онда, у складу са правилима општег управног поступка, старатеља поставља орган старатељства према последњем пребивалишту, односно боравишту лица у Републици Српској, што се доказује подацима надлежних органа за вођење евиденције о пребивалишту/боравишту лица, односно према мјесту гдје је настао повод за вођење поступка.

Не мијења се надлежност органа старатељства за вријеме док се штићеник налази привремено ван подручја тог органа, због школовања, професионалне рехабилитације, социјалне или здравствене заштите или из сличних разлога, што значи да мјесто боравишта штићеника не утиче на промјену надлежности органа старатељства (члан 253. ПЗ).

Ако се промијени пребивалиште штићеника мијења се и надлежност органа старатељства. Нови надлежни орган старатељства одлучиће да ли ће се мијењати мјере које је одредио ранији орган старатељства, што упућује на закључак да нови надлежни

захтјев за смјештај штићенице у установу социјалне заштите на терет буџетских средстава, због чињенице да је сама себе довела у стање социјалне потребе и да је тиме изгубила могућност да оствари право на смјештај у установу. Овакав став ЦСР је потпуно погрешан. Тачно је да појединац који је даровао своју имовину и тиме себе довео у стање социјалне потребе, нема право на смјештај у установу из буџетских средстава (члан 38. став 9. Закона о социјалној заштити). Међутим, овдје је занемарена околност да је штићеница била у стању социјалне потребе и прије закључења уговора о поклону, због болести од које болује од рођења. Пропуст органа старатељства и давање сагласности стараоцу за посебан случај да бестеретно отуђи имовину тужитељице, о чијим правима и интересима је дужан да брине не може се ставити на терет штићеници и ускратити јој право на социјалну заштиту...“

орган старатељства није везан одлукама ранијег органа старатељства. У случају сукоба надлежности у вези са промјеном пребивалишта штићеника, орган старатељства надлежан за штићеника до покретања поступка о сукобу надлежности, дужан је и даље да се у свему брине о штићенику до доношења правоснажног рјешења у том поступку. Када се два органа старатељства изјасне као надлежни или ненадлежни за рјешавање питања старатељства над неким лицем и о томе донесу управни акт, приједлог за рјешавање сукоба надлежности подноси онај орган старатељства који је последњи одлучивао о својој надлежности, а може га поднијети и странка (члан 28. Закона о општем управном поступку). Сукоб надлежности органа старатељства у Републици Српској рјешава Влада Републике Српске, на приједлог Министарства управе и локалне самоуправе (члан 89. Закона о републичкој управи).

Поступак за стављање под старатељство и престанак старатељства покреће се и води по службеној дужности, што значи да различити захтјеви странака за покретање поступка старатељства над неким лицем, могу имати само карактер иницијативе, а никако захтјева у духу Закона о општем управном поступку. Поступак за стављање неког лица под старатељство или да се на њега примијени неки други облик заштите коју пружа орган старатељства, покреће орган старатељства на основу непосредног сазнања или поводом обавијести коју му доставе: матичар, органи управе и други државни органи када у вршењу својих дужности сазнају за такав случај, брачни супружник и остали сродници, чланови домаћинства и друга лица која имају увид у животне прилике таквог лица. Наведени поступак је хитан.

Орган старатељства поступа у складу са одредбама Закона о општем управном поступку кад одлучује о стављању неког лица под старатељство, кад поставља или разрјешава од дужности старатеља, кад одлучује о обиму овлашћења старатеља и о правима и правним интересима штићеника. Орган старатељства може мијењати своја раније донесена рјешења када то захтијевају интереси штићеника, ако се тиме не вријеђају права трећих лица.

Орган старатељства дужан је да води евиденцију о лицима стављеним под старатељство, о предузетим мјерама старатељства и о имовини штићеника. Садржај и начин вођења евиденције о лицима стављеним под старатељство, уређује се Упутством о

вођењу евиденције и чувању документације о лицима стављеним под старатељство, које доноси министар здравља и социјалне заштите¹³⁸.

8. ИМОВИНСКО-ПРАВНИ ОДНОСИ РОДИТЕЉА И ДЈЕЦЕ

Малољетна дјеца могу имати своју имовину коју стекну радом, или је добију наслеђством, поклоном или по неком другом законском основу. Дијете самостално управља и располаже имовином коју је стекло својим радом, што је и разумљиво законско рјешење, јер ако је дијете способно да заради требамо му омогућити и да управља и располаже зарађеним. Имовином дјетета, осим оне коју је малољетник стекао својим радом, до његове пунољетности, у његовом интересу, управљају родитељи малољетника, под условима и на начин прописан овим законом.

Приходе из имовине малољетног дјетета родитељи првенствено могу користити за његово издржавање, лијечење, васпитање и образовање, само ако су исцрпљене све могућности лица која су дужна да издржавају дијете. Дакле, важећи ПЗ ограничава родитеље у погледу намјене коришћења прихода из имовине дјетета одређујући да исте (нпр. камате на новац у банци, закупнину од дјететове некретнине и слично) родитељ може користити за издржавање, лијечење, васпитање и образовање дјетета и то уз услов да су исцрпљене могућности лица која су дужна да издржавају дијете, чиме се хтјело указати на првенствену дужност родитеља, а онда и других лица да издржавају дијете, па тек онда да се у случају потребе, посеже за имовином дјетета. Родитељи могу дјететове приходе искористити и за издржавање чланова породице, у складу са чланом 267. ПЗ.

Непокретности, права веће вриједности и вриједније ствари из имовине малољетника (што укључује и новчана средства) могу се отуђити или оптеретити само ради издржавања, лијечења, васпитања или образовања малољетног дјетета и само ако су исцрпљене све могућности лица која су дужна да издржавају дијете. Дакле, у погледу отуђења или оптерећења имовине малољетника ПЗ поставља иста ограничења и то у погледу намјене за која се средства могу искористити, као и у погледу утврђења да су исцрпљене све могућности

¹³⁸ „Службени гласник Републике Српске“, број 40/24.

лица која су дужна да издржавају дијете. Нажалост, није риједак случај у пракси да родитељи, у жељи да сачувају своју имовину, посежу за имовином дјетета, најчешће новчаним износима положеним у банци¹³⁹. Стога се законодавац определијелио за још једно ограничење у циљу заштите интереса дјетета и нормирао да имовином малољетног дјетета родитељи могу располагати само уз претходну сагласност органа старатељства. Орган старатељства се овдје појављује као орган са посебним овлашћењима у заштити имовине дјетета, будући да даје претходну сагласност родитељима за располагање имовином дјетета. Истој претходи утврђење (у посебном испитном поступку) да ли су родитељи исцрпили властите могућности за издржавање дјетета (при чему утврђује висину и стабилност родитељских прихода,

¹³⁹ Рјешењем ЈУ ЦСР С одбијен је захтјев БМ и БД за издавање одобрења за располагање готовим новцем у износу од 5.000,00 €, власништво малољетног сина БД. У изјављеној жалби родитељи БД наводе да су се обратили Центру да им се одобри располагање готовим новцем у износу од 5.000,00 € у власништву њиховог сина, да је тај износ дио новца који је њихов син добио продајом дарованог стана којег му је поклонио стриц, да су новац тражили ради довршетка започетих грађевинских радова у просторијама које син користи, да су на стамбеним просторијама учињени и вањски радови на објекту као цјелини, као што су поправак крова и фасада, за што не посједују фискалне рачуне којима би доказали износе за урађене радове, јер су исте извршила физичка лица која немају регистроване фирме, те да су вољни у најкраћем року на терен извести стручно лице грађевинске струке које би процијенило износ урађених радова и отклонило било какве сумње у утрошени износ новца. У проведеном поступку Центар је одржао усмену расправу са родитељима малољетног Д, прибавио социјалну дијагностику за БМ и Д, прибавио изјаве њихових пунољетних кћерки БС и БС, закључак стручног вијећа Центра на основу којих доказа је одлучио да се захтјев именованих за располагање имовином дјетета одбије као неоснован.

У конкретној правној ствари, орган старатељства је свестрано испитао све чињенице које су одлучујуће за поступање, те будући да је утврдио да располагање имовином ДБ није нужно и оправдано, правилно одлучио када је захтјев његових родитеља одбио као неоснован. Није спорно да су жалитељи тражили од органа старатељства подизање новчаних средстава дјетета, као ни то да је исти новац Д добио продајом дарованог стана који је био, такође, у његовом власништву. Међутим, код неспорне чињенице да се од тренутка када је Д постао власник стана у Б до одлучивања органа старатељства о последњем захтјеву родитеља, Д имовина рапидно смањила (са 50.000,00 € на 19.998,04 € колико дијете сада има), јасно је да није у његовом интересу да се захтјеву његових родитеља удовољи. Без обзира на чињеницу да су, како то произилази из навода жалбе, грађевински радови започети, да се просторије налазе у оквиру исте грађевинске цјелине, да у том дијелу Д користи своју собу, те да је потребно ријешити и адекватно гријање тог дијела објекта, исто није довољан основ да се родитељима омогући даље располагање имовином дјетета. Обзиром да дијете борави у сасвим задовољавајућим стамбеним условима, да су његови родитељи средње животне доби и да су, према подацима списка, у могућности да задовоље Д потребе, да су доброг здравственог стања, без регистрованог тежег хроничног обољења, Д издржавање ничим није угрожено. Будући да у списима нема доказа да Д има потребу за лијечењем, васпитањем и образовањем, односно да наведене потребе родитељи нису у могућности задовољити из властитих средстава, нису остварени ни други разлози из члана 287. Породичног закона за давање одобрења органа старатељства за даље располагање имовином дјетета. Супротно наводима жалбе М и ДБ, намјера родитеља да Д опреме дио стамбеног објекта (који је у њиховом власништву) који би он користио за своју будућу породицу (иако сад има 16 година), те да они у будућности неће бити у могућности да на други начин регулишу стамбено збрињавање свог сина, не може се сматрати другим важним интересом. Првенствена бригаа ЦСР, у односу на дијете у конкретном случају, јесте очување имовине дјетета у највећој могућој мјери, док не наврши узраст када је способан управљати својом имовином за себе, па и одлучивати о стамбеном збрињавању своје будуће породице. Родитељи су се у више наврата обраћали ЦСР за додатна средства (за потребе изградње објекта за тов пилића, за ограђивање дворишта и слично), што говори у прилог њиховој немогућности да адекватно процијене интерес властитог дјетета.

могућности да стичу повећану зараду, да ли посједују своју непокретну имовину из које су првенствено дужни задовољити потребе дјетета, шта чини њихове расходе и слично), као и да испита нужност и/или оправданост располагања имовином дјетета, штитећи тако најбоље интересе дјетета. Имајући у виду да орган старатељства дајући или одбијајући да да сагласност одлучује о правима дјетета, одлука се нужно доноси у форми управног акта.

Сврха ове законске одредбе није преиспитивање родитељских капацитета, већ заштита имовине малолетног дјетета, те сигурност да ће до њеног отуђења (нпр. продајом, поклоном, давањем негативне насљедничке изјаве) или оптерећења (хипотеком) доћи само и једино у сврху задовољења потребе дјетета за издржавањем, лијечењем, васпитањем, образовањем и то само уколико родитељи нису у стању задовољити те потребе дјетета.¹⁴⁰

Обзиром да су измјеном одредбе члана 335. став 3. ПЗ изостављена новчана средства, погрешна је представа у стручној јавности да би то значило да су родитељи слободни у располагању новчаним средствима свог дјетета, како у погледу намјене трошења тих

¹⁴⁰ Из образложења другостепеног рјешења: „...Поступајући по том захтјеву, ЦСР је прибавио социјалну анамнезу за породицу Ч, те након четири дана издао одобрење за закључење уговора о продаји предметних некретнина дјетета (плац) и родитеље дјетета обавезао да средства добијена продајом некретнина искористе за школовање и издржавање дјетета. Према изјави родитеља, они посједују стан површине 79 м², земљиште површине 2096 м², земљиште површине 9234 м² у насељу ХХХ, земљиште површине 5104 м² у селу ХХХ, кућу од 72 м² у селу ХХХ, стан-спрат куће у ХХ, те неколико мањих парцела које служе као приступни пут у насељу ХХХ. Према извјештају социјалног радника, малолетни Д заједно са родитељима и сестром живи у стану величине 79 м². У просторијама је видљиво уредно одржавање стамбеног простора, за стан који се налази у власништву родитеља исти су кредитно задужени, према изјави оца, посједују земљиште у ХХХ за које је предвиђено да праве стамбену јединицу. Имовина дјетета је продата, од којих средстава је реновирана Д соба, а од осталих средстава је саграђен стамбени објект у ХХХ, те је исти продан. Родитељи су запослени, породица је потпуна и материјално обезбијеђена, функционална. Родитељи имају двоје дјеце, нико од чланова породице нема тежих здравствених обољења. Потребу за располагањем имовином ЧД првостепени орган је морао јасно дефинисати, као и немогућност да се на други начин осигурају средстава за подмирење те потребе, што је у конкретном поступку изостало. Чињеница да је родитељски стан купљен кредитним средствима, сама по себи не имплицира да је издржавање дјетета угрожено на било који начин. Чињеница је да су његови родитељи млади, здрави, запослени, те власници/сувласници и друге имовине поред стана у коме живе. Ако се овоме дода законска дужност сваког родитеља да издржава своју дјецу и при томе искористи све своје могућности (што укључује додатни радни ангажман уколико је неопходан, али и посезање за продајом своје имовине), онда је јасно да издржавање Д не захтијева отуђење његове властите имовине. Надаље, у списима нема доказа да је Д болестан, односно да је располагање његовом имовином неопходно ради његовог лијечења, васпитања и образовања. Иако се орган старатељства о томе не изјашњава, судећи према узрасту, Д похађа основну школу која је бесплатна, те нема индикација да његово васпитање и образовање захтијева отуђење његове имовине. Правилно првостепени орган запажа да законодавац не даје дефиницију који су то други важни интереси дјетета, што сугерише да ће орган старатељства у сваком конкретном случају утврдити и образложити који је то други важан интерес дјетета, на темељу поднесеног захтјева за отуђење имовине и приложених доказа, те на основу тога прихватити или одбити захтјев за издавање одобрења. Чак и да услови живота породице нису конфорни, исто није дужно обезбиједити дијете из своје имовине.“

средстава тако и у погледу изостанка учешћа органа старатељства у процјени интереса дјетета тим поводом. Овакво разумијевање овог института би свакако био забрињавајући корак назад у заштити права дјетета. Дозвољавањем располагања новчаним средствима дјетета од стране родитеља, без обзира да ли су родитељи исцрпили властите могућности издржавања дјетета без сагласности органа старатељства флагрантно би се кршила одредба члана 36. Устава Републике Српске која прописује да дијете ужива посебну заштиту.

Наиме, у том контексту, посебна заштита дјетета обухвата скуп мјера које обезбјеђује држава (законских и институционалних), који гарантују заштиту личних, али и имовинских права и интереса дјетета, иста нужно обухвата не само заштиту дјететових права од трећих лица него и од самих родитеља. Експлицитно навођење ограничења родитеља у располагању новчаним средствима дјетета (поред покретних ствари веће вриједности и некретнина) у основном тексту закона представљало је нормативно унапређење у заштити имовинских права дјетета. Исто је имало своју закониту сврху због чињенице да су најзаступљенији облик имовине дјетета управо новчана средства (било да се полажу у банци на рачунима дјечије штедње или чувају на други начин). Наша дугогодишња пракса у породичноправној заштити указује да уплату новчаних средстава на рачуне дјечије штедње најчешће врше родитељи, али и други сродници (баке, дједови), те да су поједине банке на захтјев родитеља, олако раскидале уговоре о дјечијој штедњи, без упућивања родитеља да од органа старатељства прибаве одобрење за располагање истом. Оног тренутка када се изврши уплата средстава на дјететов рачун, без обзира на то ко је уплату извршио, тог тренутка тај новчани износ постаје дјететова имовина, а сам чин уплате има обиљежја поклона.

Уставно начело посебне заштите дјетета налаже да се располагање овим видом дјететове имовине ограничи једнако као и други облици имовине, и то сврхом због које се располаже средствима (издржавање, лијечење, васпитање), али и утврђењем да су лица која су дужна да обезбиједe издржавање дјетета исцрпила све могућности за издржавање што је предмет процјене органа старатељства. Интенција законодавца прописивањем ограничења у погледу располагања новчаним средствима дјетета била је и остала искључиво са циљем да се заштити интерес дјетета. Неријетко родитељи, упркос чињеници да посједују властита средства за издржавање дјетета и да су по закону дужни да у издржавању дјетета искористе све своје могућности, посежу за имовином дјетета, те тако подижу дјечију штедњу из банака. Банке, са друге стране, услијед непознавања прописа, родитеље не упознају,

приликом закључивања уговора о дјечијој штедњи, са имовинско-правним односима родитеља и дјете, не упућују родитеље на орган старатељства прије омогућавања располагања дјечијом штедњом чиме дају „свој допринос“ у умањењу имовине дјете. Банкарски сектор који установљава модел заштите дјететових имовинских интереса на начин да родитељима нуди могућност уговарања дјечије штедње не би требао имати потешкоће у примјени ове законске одредбе. Напротив, ова одредба банкарском сектору олакшава утолико што је намјера родитеља да подигну средства са рачуна дјечије штедње подложна преиспитивању од стране органа који има законска овлашћења и капацитет у заштити интереса дјетета.

Наводне потешкоће које имају родитељи, а које се односе на учешће у управном поступку пред органом старатељства у коме би се утврђивала оправданост намјере да се располаже новчаним средствима дјетета (односно испуњеност услова за распалагање) у дјететовом интересу, уствари су изговор за незаконите намјере одређеног броја родитеља да се отварањем дјечије штедње прикрију властити приходи (стечени на различите начине), а онда и располагањем таквом штедњом изиграју прописи установљени ради заштите интереса дјетета. Добронамјеран родитељ када поклони нешто свом дјетету, он то ради из љубави и будућег интереса дјетета, поклоњено не тражи назад; одговоран родитељ настоји да имовину дјетета чува и да је увећа, а не посеже за њом у циљу задовољења властитих интереса.

Чланом 3. Конвенције о правима дјетета прописано је да у свим акцијама у вези са дјецом, без обзира да ли их предузимају јавне или приватне друштвене институције, судови, управне власти или законска тијела, најбољи интереси дјетета биће од првенственог значаја. Чланом 27. Конвенције прописано је да ће државе уговорнице предузети све одговарајуће мјере да обезбиједи да дијете добије издржавање од родитеља или других особа које имају финансијску одговорност за дијете. Стога је учешће органа старатељства неопходно у поступцима процјене најбољег интереса дјетета приликом располагања дјететовим новчаним средствима од стране родитеља.

Подржано од:

„Објављивање ове публикације/овог видеа подржала је Екуменска иницијатива жена, Хрватска. Садржај публикације/видеа одражава искључиво ставове њихових аутора/-ица и не представља нужно и ставове ЕИЖ-а.

Суфинансирала Европска унија. Међутим, изражени ставови и мишљења су само ауторови и не одражавају нужно ставове Европске уније. Исто се тако за њих Европска унија не може сматрати одговорном.“

„Екуменска иницијатива жена (ЕИЖ), хрватска је непрофитна организација која путем свог програма додјеле финансијске подршке подржава пројекте и развој базичних организација којима управљају жене те теологиње у Хрватској, Босни и Херцеговини, Црној Гори, Сјеверној Македонији, на Косову и у Србији. ЕИЖ је посвећена оснаживању улоге жене у јачању цивилног и међурелигијског дијалога те потенцијала вјере као позитивног фактора социјалне промјене кроз изградњу мира и помирења. С обзиром на свој регионални профил, ЕИЖ осигурава активистима из своје мреже могућност сусрета те размјену искустава с циљем веће видљивости њихова рада и веће могућности за приступ ресурсима.“